

UČTE SE JAZYKY JAKO DĚTI

Kateřina Chládková
Miroslav Pešta

bez námahy

Učte se jazyky jako děti,
bez námahy

© 2025 Kateřina Chládková, Miroslav Pešta

Jazyková redakce:

Odborná recenze:

Grafická úprava a ilustrace:

Foto:

Předtisková příprava:

Ondřej Dufek

Šárka Šimáčková, Michaela Svoboda

Jan Hrubý

Vladimír Šigut, Univerzita Karlova

Viktor Beránek, Michal Černý

Vydavatel:

Vytiskl:

MOOVEEZ company a.s.

Pbtisk Příbram

1. české vydání, 160 stran

Kniha vyšla také elektronicky

ISBN 978-80-11-06749-6

Učte se jazyky jako děti, bez námahy

Kateřina Chládková
Miroslav Pešta

Obsah

Obsah

Proč si přečíst tuto knihu

KAPITOLA 1. Jak se jazyky učíme

- 1.1 Tradiční „dospělácký“ přístup: krkolomný a nepřirozený způsob učení se nového jazyka
- 1.2 Jako děti: snadný a přirozený způsob, jak se naučit nový jazyk

Shrnutí kapitoly 1

KAPITOLA 2. Dva odlišné způsoby, jak se dívat na jazyk

- 2.1 Jazyk jako seznam slov a pravidel
aneb analytický, školní pohled na jazyk
- 2.2 Jazyk jako nástroj komunikace
aneb holistický pohled na jazyk

Shrnutí kapitoly 2

KAPITOLA 3. Jak se děti učí svůj mateřský jazyk

- 3.1 Stručný přehled osvojování mateřského jazyka dětmi
Kdy zhruba děti základních kompetencí v rodném jazyce dosáhnou?
- 3.2 Jak se děti naučí rozumět a mluvit
- 3.3 Základní ingredience osvojování mateřského jazyka v dětství
 - A. Vnímání okolí a rozkrývání vzorců
 - B. Imitace vypořizovaných vzorců a sledování zpětné vazby
 - C. Zapojení celého těla
 - D. Cíl jazykového učení je přežít ve společnosti
- 3.4 Jsme vybaveni k tomu naučit se jakýkoliv jazyk
- 3.5 Dílčí dovednosti v osvojování mateřského jazyka
 - Naladění se na rytmus a melodii mateřského jazyka
 - První hlasové projevy: pláč, předřečové zvuky
 - Objevování hlásek: jak znějí a vypadají

Žvatlání: dítě si zkouší, jak se hlásky a slabiky vyslovují

Zjišťování, jak se hlásky a slabiky spojují do slov a slova do frází

Zjišťování významu slov

Význam slov je pro děti jiný než pro dospělé

Jednoslovné, dvouslovné a víceslovné promluvy

Slovníkový spurt, komplexní gramatika, narativní schopnosti

3.6 Vnímání předchází produkci

Shrnutí kapitoly 3

KAPITOLA 4. Jak si můžou přirozeně osvojit jazyk dospělí

4.1 První krok: přijměte za své principy spontánního osvojování jazyka

Snižte očekávání a nesnažte se

Vystavte se novému jazyku

Mluvte nahlas a napodobujte rodilé mluvčí

Nebojte se dělat chyby

Mějte nový jazyk rádi

Důvěřujte svým přirozeným schopnostem

4.2 Druhý krok: následujte dětské učení krůček po krůčku s aplikací Mooveez

Nainstalujte si aplikaci Mooveez

„Prenatální“ poslech pro dospělé: naladění se na rytmus a melodii nového jazyka

Raný poslech pro dospělé: naladění se na jazyk i „po narození“

Rozpoznávání prvních slov z kontextu domácího prostředí: dospělí prožijí „zrychlené dětství“

Rozpoznání nejpoužívanější slovní zásoby pomocí obrazů: dospělí vyrazí znovuobjevovat svět dětskýma očima

Poslouchání pohádek a příběhů: jazyk jako prostředek sdílení příběhů, informací, postojů a pocitů

Řídky: mluvíme do rytmu a melodie nového jazyka

Krátké dialogy a situace

Příběhy rodiny Forte

4.3 Třetí krok: nastavte si svůj svět tak, aby vás nový jazyk obklopoval

Používejte streamovací služby chytře

Internet je takřka neomezený zdroj jakéhokoliv jazyka

Najděte si učitele a zároveň kouče, který chápe a respektuje principy přirozeného učení

Budování slovní zásoby a dovedností v cizím jazyce díky jeho pravidelnému užívání

4.4 Jak dlouhá bude cesta přirozeného učení v dospělosti

Shrnutí kapitoly 4

Závěrem

Seznam zdrojů a literatury

ě#€°]A{#ě_řsu..
-_&č#@ \$~~^**á!“ú!“
šý7^&za<<?;!šě#€°]
A{#ě_&č#@ \$~~^**á!“
‘ú!“šý7^&za<<?;!š...?

?

Obrázek 0.1

Dlouhá série dní strávených v aplikaci (vysoký „streak“) se nerovná dobré schopnosti komunikovat.

ÚVOD

Proč si přečíst tuto knihu?

Proč si přečíst tuto knihu?

Učíte se už nějakou dobu cizí řeč, ale stále neumíte mluvit a ani moc nerozumíte? Učíte se jazyk ve výukových aplikacích každý den, ale v reálných situacích se nechytáte? Pokud vám cizí jazyky nejdou, můžete mít pocit, že na jazyky nemáte buňky nebo že už na naučení se nového jazyka nemáte věk. Velmi pravděpodobně bude ale neúspěch v učení se cizího jazyka způsobený tím, že používáte výukovou metodu, která k rozvinutí komunikačních schopností nevede.

V této knize vám představíme přístup k učení se cizích jazyků inspirovaný tím, jak se malé děti učí svůj mateřský jazyk. V kapitole 1 proti sobě postavíme dva odlišné přístupy k učení se jazyků – analytický/školní přístup versus komunikační/přirozený přístup. Mají základ ve dvou odlišných pohledech na jazyk jako takový, které představíme v kapitole 2 – jazyk jako soubor pravidel versus jazyk jako komunikační prostředek. Vývoj mateřského jazyka u dětí popisujeme v kapitole 3. Průběžně, napříč knihou shrnujeme zjištění vědeckých výzkumů, které ukazují, že i dospělým jsou stále dostupné mechanismy, které přirozené učení umožňují. V kapitole 4 se zaměříme na to, jak se jazyku vystavit a přistupovat k němu, aby se tyto mechanismy měly prostor aktivovat a umožnit tak přirozené osvojení nového jazyka. Představíme vám taky naši aplikaci Mooveez, do které jsme přirozený, dětmi inspirovaný přístup k jazykovému učení včlenili, abyste si ho mohli sami vyzkoušet.

Obrázek 1.1

Tradiční analytický způsob učení je dřina, kterou ne každý zvládne.

KAPITOLA 1

Jak se jazyky učíme?

1.1 Tradiční „dospělácký“ přístup: krkolomný a nepřirozený způsob učení se nového jazyka

Vezmete si učebnici, čtete nové kombinace písmen, vypíšete si slovíčka a učíte se je nazpaměť. Zkoušíte si zapamatovat vysvětlení, jak se slova řadí ve větě, vyplňujete cvičení, děláte další a další podobné drily. Přesně to dospělí většinou dělají, když se chtějí naučit nový jazyk. Už jste se někdy jazyk takto učili? Pravděpodobně ano, a nejspíš už ve škole v hodinách angličtiny, němčiny nebo španělštiny. Možná ještě umíte odříkat gramatická pravidla pro podstatná jména a členy mužského a ženského rodu v němčině nebo koncovky sloves ve španělštině, ale dokážete se německy nebo španělsky domluvit? Cítíte se při komunikaci v cizím jazyce dobře? Dokážete v každodenním životě rozumět lidem, kteří tímto jazykem mluví?

Obrázek 1.2

Novozélandčan Nigel Richards dokázal vyhrát scrabblové mistrovství světa ve španělštině i francouzštině, aniž by španělsky a francouzsky vůbec uměl. Znalost slovíček neznamená automaticky znalost jazyka.

Většina dospělých si jazykové učení spojuje s memorováním nových slov. Slovní zásoba je samozřejmě pro jazykovou znalost zásadní. Možná se slovíčka a fráze učíte z učebnice, možná si je přehráváte nahlas na webových stránkách nebo v aplikaci. Takový přístup vám ale zřídka pomůže naučit se komunikovat, cítit se v daném jazyce komfortně, v porozumění i při mluvení. Množství slov, která si dospělí lidé dokážou v cizím jazyce zapamatovat, může dokonce přesáhnout počet slov, která znají ve svém rodném jazyce. Avšak vysoký počet zapamatovaných slovíček sám o sobě úspěšnou a pohodlnou komunikaci v cizím jazyce nezaručí.

Učitelé jazyků, ale taky samouci dnes spoléhají na metody a výukové materiály, které prošly dlouhým vývojem. Kromě čtení a psaní se v moderních učebnicích dává prostor taky poslechovým a mluvním dovednostem. Jenže v centru pozornosti běžné jazykové výuky stále stojí vědomé učení – vysvětlování, analýza, učení se nazpaměť a procvičování. To jsou nejen metody jazykové výuky ve školách, ale taky přístupy k jazykovému učení prostřednictvím současných – a často populárních – mobilních aplikací. I v nich se jazyk uživateli zprostředkovává primárně skrze čtení, memorování a dril. Jako by se jazyk oholil pouze na stavebnici, která má přísnou logiku – jako bychom z ní uměli skládat jen podle návodu, ale už z ní nedokážeme samostatně postavit novou věc, která návod nemá.

Takový přístup je velmi vzdálený od toho, jak se člověk už jeden jazyk – svůj mateřský – naučil. Děti si osvojují svůj mateřský jazyk, aniž by uměly číst a psát. Neučí se seznamy slov. Nikdo jim nevysvětluje gramatická pravidla a neuvádí výjimky. Rodiče, nadšení z prvních jazykových projevů svých potomků, jejich řeč málokdy opravují. Narozdíl od dospělých děti k jazyku nedostávají žádný návod. Slovíčka, fráze, i gramatické pravidelnosti (a výjimky), které jsou součástí každého jazyka, si osvojují přirozeně, bez přemýšlení, díky tomu, že jsou jazyku neustále vystavovány a chtějí (a musí) komunikovat se svým okolím.

Rozdíl mezi dětmi a dospělými není jen v tom, jak se jazyk učí, ale – a to především – i v motivaci, v tom, proč se jazyk učí. Malé dítě si mateřský jazyk osvojuje, protože má instinktivní potřebu interagovat s lidmi kolem sebe a zapojit se do okolního dění, přežít v prostředí, do kterého

se narodilo. A tak si osvojí okolní jazyk bezděčně jako komunikační prostředek, který se v jeho prostředí používá. Naproti tomu dospělý se cíleně rozhodne, že se chce učit nový konkrétní jazyk. Motivací může být snaha o lepší uplatnění v práci nebo třeba popularita výukové aplikace a výzva mít lepší úspěšnost (vysoký „streak“) než kolega v kanceláři. Že díky novému jazyku získává přístup do nové komunity, je mnohdy pro dospělého vedlejší.

Obrázek 1.3

Přirozené učení pro dospělé, které navrhujeme v této knize, kopíruje způsob, jakým jsme se učili jazyk jako děti.

1.2 Jako děti: snadný a přirozený způsob, jak se naučit nový jazyk

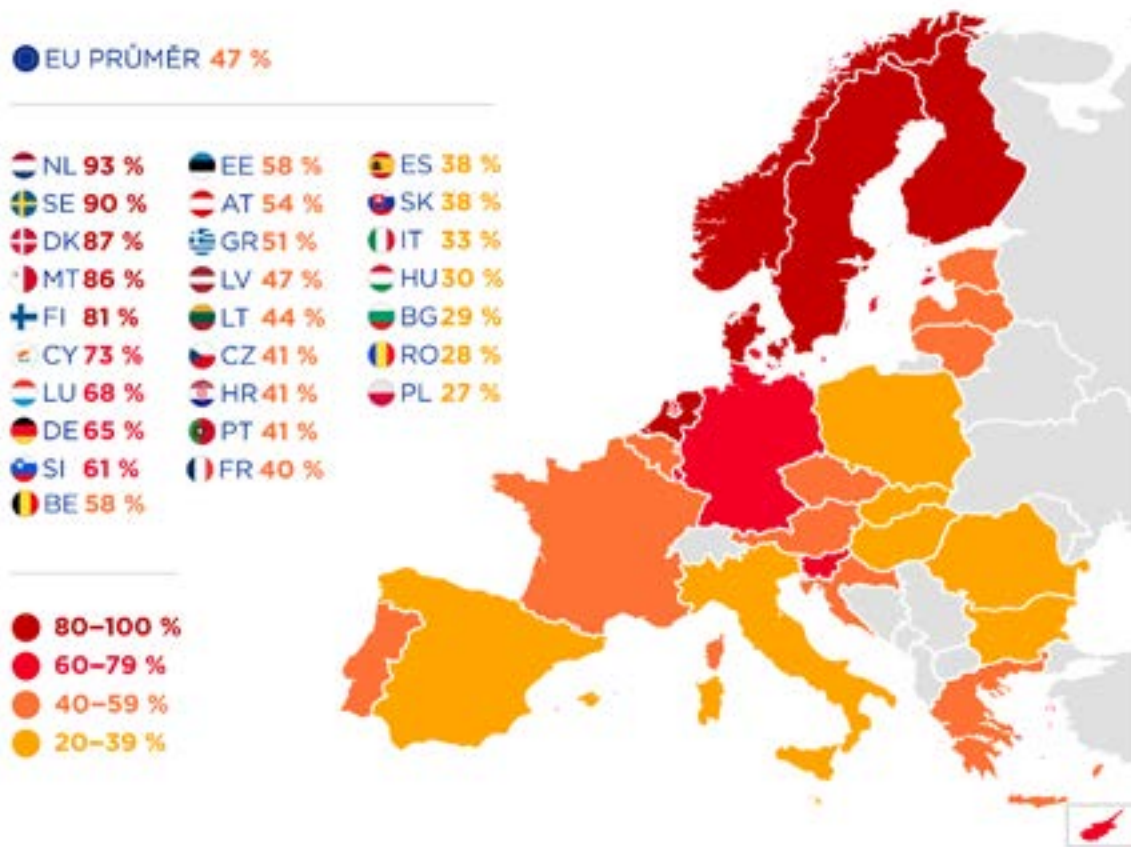
Umět si zapamatovat spoustu slovíček, tipnout si jejich význam nebo analyzovat gramatické pravidlo může být pro spoustu (nejen) dospělých zábava. Člověk, který se jazyk učí memorováním slovíček a pravidel, umí slovíčka a pravidla skvěle vyjmenovávat. Tím ale nezíská schopnost novému jazyku rozumět a mluvit jím. Co tedy potřebujeme k tomu, abychom v jazyce uměli *komunikovat* a cítili se v něm *přirozeně* – stejně jako je tomu v našem mateřském jazyce? Učit se ho právě přirozenou metodou orientovanou na sdílení informací, pocitů a potřeb – podobně jako jsme se učili svůj mateřský jazyk jako malé děti.

Naším cílem je nabídnout dospělým způsob učení cizího jazyka velmi podobný tomu, jakým si osvojili mateřský jazyk jako malé děti.

Dílčí kroky přirozené cesty k cizímu jazyku jsme implementovali do naší výukové aplikace Mooveez. Ta uživatele provádí novým jazykem bez potřeby učit se z paměti slovíčka a gramatická pravidla, zprostředkovává dostatečné vystavení jazyku v různých komunikačních situacích a v odstupňované míře obtížnosti. „Výukové“ sekce jsou koncipovány tak, aby uživatel novému jazyku postupně a bez námahy rozuměl a bez obav se rozmluvil.

Vystavování se druhému jazyku v běžné každodenní komunikaci je cestou k jeho osvojení. Pozorujeme to na dětech, s nimiž rodiče od velmi raného věku mluví jiným než svým vlastním mateřským jazykem, nebo když malé dítě chodí do jeslí nebo školky, kde se mluví jazykem, se kterým se do té doby nesetkalo. Druhý jazyk se dítě spontánně naučí, taky když vyrůstá v dvojjazyčné komunitě, například v pohraničí, kde se s druhým jazykem setkává v každodenním životě, protože jím mluví někteří spolužáci, sousedé, lidé v obchodech a na ulici, slyší ho v regionálním rozhlasu nebo televizi.

To, že obklopení se cizím jazykem člověku umožní přirozeně si ho osvojit a komfortně v něm komunikovat, nám ukazují skandinávské země a Nizozemsko. Zatímco ve zbytku Evropy je běžné, že v angličtině jako

Obrázek 1.4.

Podíl obyvatel jednotlivých zemí EU, kteří jsou podle svého vlastního hodnocení schopni vést konverzaci v angličtině (a pro něž není angličtina mateřským jazykem).¹

s titulky, přičemž většina mezinárodní mediální produkce je v angličtině. Zároveň jde o kosmopolitní země, kde je velký podíl anglicky mluvících obyvatel původem z jiných zemí. Nizozemci a severané mají s angličtinou každodenní kontakt po celý život. Bez jejich vlastního přičinění se jim otiskuje do paměti, je běžnou součástí jejich života a společnosti. Od útlého věku ji mají hodně naposlouchanou a zažitou, chápou ji jako poměrně běžný komunikační prostředek. Školní výuka, která klade důraz na komunikační přístupy, potom dál rozvíjí jejich schopnost rozumět a v angličtině aktivně komunikovat.

Důležitost dorozumět se ve víc jazycích si uvědomuje většina z nás: podle tzv. Eurobarometru, statistického průzkumu z roku 2023, si 86 % Evropanů myslí, že by každý člověk měl být schopen domluvit se i v jiném jazyce, než je jeho mateřský. Konverzovat v tom nejběžnějším cizím jazyce, angličtině, zvládne ale pouze 47 % obyvatel zemí Evropské unie. Zatímco většina lidí považuje znalost cizího jazyka za důležitou, jen necelá polovina z nich ten nejrozšířenější cizí jazyk i ovládne. Proč to tak je? Tím se už desítky let zabývají vědci na celém světě.

druhém jazyce se domluví průměrně 47 % populace, v Nizozemsku a severských zemích je podíl obyvatel schopných domluvit se anglicky o hodně vyšší, okolo 90 %. Jedním z důvodů je bezpochyby míra, do jaké se lidé v těchto zemích setkávají s angličtinou v běžném životě. V severní Evropě nebo Nizozemsku není běžné dabovat filmy, a tak se jak děti, tak dospělí dívají na filmy a seriály v původním znění

Pohledy vědců na roli různých faktorů v učení se cizího jazyka se do jisté míry liší. Odborná literatura naznačuje, že v dospělém věku jde lidem jazykové učení hůř nebo téměř vůbec. Věk je ale skoro vždycky spojen s tím, jakou metodou a s jakým cílem se člověk jazyku učil – dítě s cílem komunikovat s okolím a bez návodu k jazyku, dospělý s cílem umět konkrétní jazyk a s návodem k danému jazyku (popis gramatiky, seznam slovíček). Současné vědecké výzkumy ukazují, že jednotlivé schopnosti pro osvojení si jazyka snadným „dětským“ způsobem u dospělých nezanikají. Jsme přesvědčeni, že pokud se dospělým dílčí aspekty cizího jazyka nabídnou tak, jak se svůj mateřský jazyk učí děti, budou schopni si je spontánně osvojit. V naší metodě jsme tyto dílčí aspekty poskládali do jedné celistvé cesty. Pojdte ji s námi projít a zkusit si nový jazyk osvojit přirozeně.

Shrnutí kapitoly 1

- **Tradiční přístup k učení se jazyků:** Dospělí často používají analytické metody, jako je memorování slovíček a gramatických pravidel, což nevede k přirozené schopnosti komunikovat v cizím jazyce.
- **Děti se jazyk učí přirozeně:** Děti jsou jazykem neustále obklopeny a jejich cílem je komunikovat s okolím. Jazyk si osvojují spontánně a bez návodu.
- **Každodenní kontakt s jazykem funguje:** Obyvatelé zemí jako Nizozemsko a skandinávské státy mají vysokou úroveň angličtiny, jelikož angličtina je přirozenou součástí jejich prostředí a běžným nástrojem komunikace.
- **Metoda inspirovaná dětmi:** Představujeme vám metodu učení se jazyků pro dospělé, která kopíruje proces, jímž se svůj mateřský jazyk učí děti.

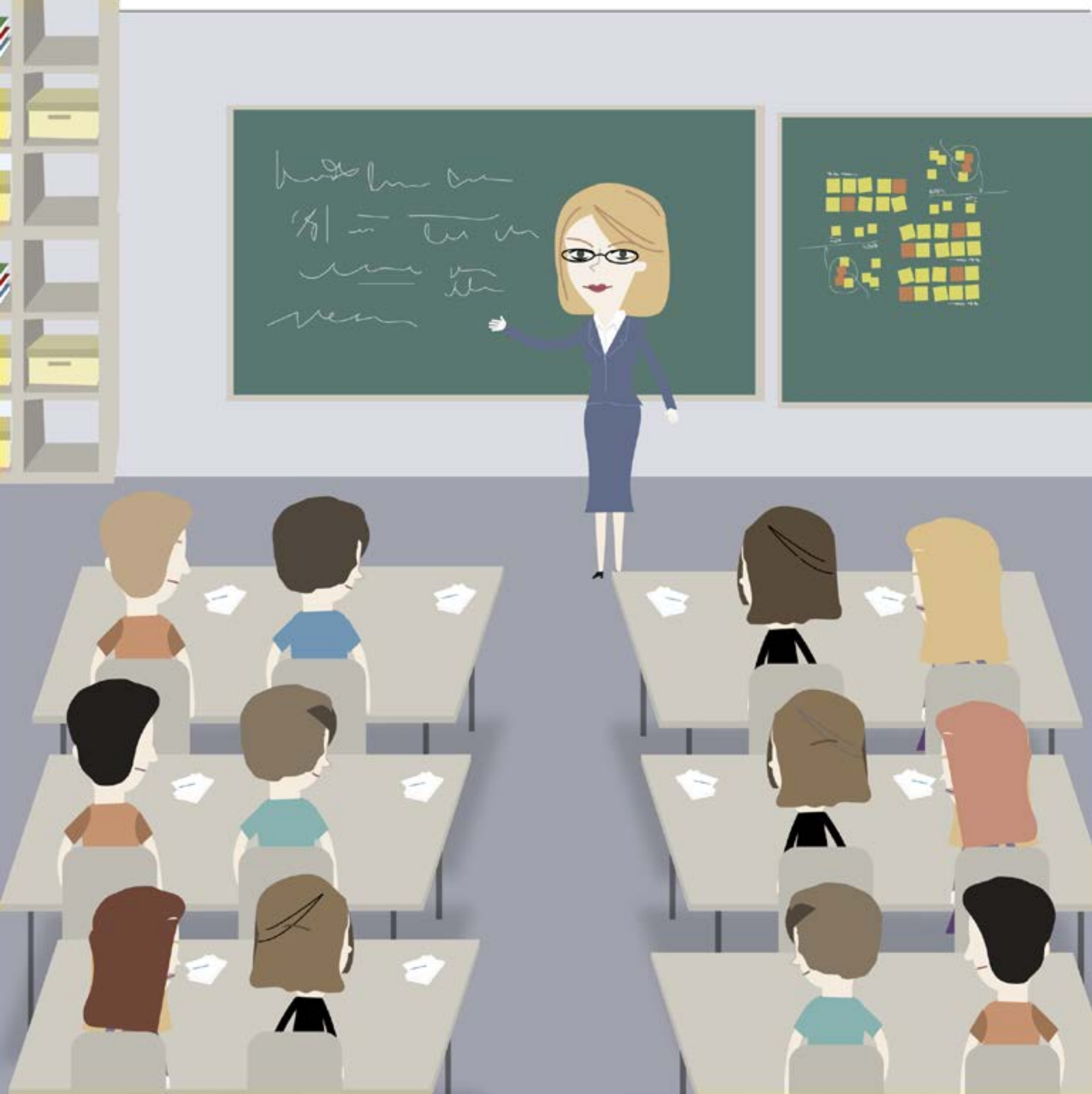

Obrázek 2.1

Dva výrazně odlišné způsoby, jak se dívat na jazyk. Prostředek živé komunikace neoddělitelně spjatý s životem versus školní analytický soubor pravidel.

KAPITOLA 2

Dva odlišné způsoby, jak se dívat na jazyk

Obrázek 2.2

Frontální školní výuka a analytické učení svádí k tomu, učit se o jazyce, a ne jazyk používat.

2.1 Jazyk jako seznam slov a pravidel aneb analytický, školní pohled na jazyk

Školní osnovy mají rády jasnou strukturu a jasný postup. Je to proto, aby studenti mohli být přezkoušeni a daly se u nich snadno ověřit jejich znalosti. Pro výuku se tak dá jednoduše využít lingvistický popis jazyka a poznatky o jeho formální struktuře. Díky práci lingvistů máme dnes bohaté **poznatky o struktuře jazyků**, což je skvělé pro zdokumentování jazykové bohatosti a pro zachování informace o jazycích, které vymírají. Ale formální popis jazyka není ideální začátek pro to, abychom si daný jazyk osvojili, abychom se v něm naučili komunikovat. Jazyková fakta se ve škole studenti často musí „naučit“ a „nacvičovat“ jejich využití. Tento přístup se vůbec nepozastavuje nad otázkou, jestli je pro nás takový proces učení se jazyka přirozený. Vede k tomu, že se naučíme vyjmenovat gramatická pravidla daného jazyka a přeložit dlouhé seznamy slovíček. Většinou ale **nevede k rozvoji komunikačních dovedností** v novém jazyce, tedy k plynulému porozumění novému jazyku a potažmo k mluvení.

Podívejme se podrobněji, co je na tom špatně. Začněme od zvuku. Pokud si otevřete jakoukoliv učebnici jazyka, hned na začátku tam naleznete, jakou **abecedu** jazyk používá a jak se správně jednotlivé hlásky zapisují a vyslovují. Máte možnost si je na příkladových slovech procvičit, často jsou k dispozici přepisové značky (fonetická abeceda) a někdy i stručný návod, jak pro danou hlásku nastavit rty nebo kam umístit špičku jazyka. Avšak kdykoliv vidí student napsané nějaké slovo, automaticky a často nevědomě se ho snaží přečíst tak, jak by ho přečetl ve svém rodném jazyce. To je výhodné, pokud se hlásky v mateřském a v cizím jazyce zapisují stejně. Pokud jsou ale pravopis a výslovnost hlásek v cizím jazyce od mateřského odlišné (což často jsou), může psaná forma výslovnost v cizím jazyce znesnadňovat.

Co nám říká věda

Vliv ortografie (psané formy) na učení se jazyků

Učení se cizího jazyka skrze psanou formu má vliv na to, jak se člověk učí výslovnost. Například, když se v cizím jazyce dvě různě znějící hlásky píší odlišnými písmeny, je to vodítkem pro studenta, že se tyto hlásky taky různě vyslovují. Ale ortografie může být matoucí a vést k nesprávnému osvojení výslovnosti. Výzkumy vědkyně Paoly Escudero a jejích kolegyň a kolegů například ukázaly, že psaná forma minimálně se lišících dvojic slov jako například anglického *ship* (lodě) a *sheep* (ovce) nebo *hill* (kopec) a *heel* (podpatek) rodilému mluvčímu španělštiny poskytuje zavádějící informace o tom, jak se slova v angličtině vyslovují. Španělský mluvčí v angličtině po španělsku vysloví slovo *ship* s napjatou hláskou [i] (protože tak se písmeno i vyslovuje v jeho mateřském jazyce), což ovšem rodilému mluvčímu angličtiny zní spíš jako hláska ze slova *sheep*. A naopak, španělský mluvčí vysloví zapsané *sheep* se španělskou hláskou [e], což rodilému mluvčímu angličtiny zní spíš jako slovo *ship*. Tím se nejen zamění daná dvě slova, ale může ještě dojít ke komické situaci.² Dalším příkladem nežádoucího vlivu ortografie je situace Itala učícího se anglicky. V italštině se čtou zdvojená písmena dlouze, proto rodilý mluvčí italštiny pak vyslovuje anglická slova jako *battery* (baterie) s dlouhým *t*, což je úplně naopak, než rodilý mluvčí angličtiny, který *t* v těchto slovech vyslovuje velmi krátce.³

A jak je to s titulky během poslechu cizího jazyka nebo sledování filmu v cizím jazyce? Záleží, jestli jde o jazyk, který je pro vás nový, nebo ho už poměrně dobře ovládáte. V naší laboratoři jsme zkoumali, jak se dospělí umí naladit na nový, pro ně dosud neznámý jazyk. Zjistili jsme, že lidé, kteří nový jazyk pouze poslouchali, ho už po 5 minutách rozpoznali líp než většina těch, kteří k poslechu měli titulky.⁴ Poslech cizího jazyka a současně čtení titulků v cílovém jazyce (a ne v jazyce mateřském) ale může pomoci pokročilým mluvčím cizího jazyka, pokud se setkají například s dosud neznámým dialektem.⁵

Obrázek 2.3

Rodilí mluvčí španělštiny si v řeči někdy pletou anglická slova *ship* a *sheep*. Porozumění a výslovnost těchto anglických slov jim ztěžuje taky psaná forma.

Po učení se vyslovovat hlásky typicky následují **seznamy slovíček**, většinou s překlady, které se student musí naučit. Dospělí se s použitím překladových seznamů dokážou nazpaměť naučit někdy i víc slov, než zná a používá rodilý mluvčí daného jazyka. Umět naučená slova použít v komunikaci je ale věc jiná. Prostý překlad slovíčka může být velmi zavádějící, jelikož v jedné situaci se napříč jazyky může používat jiné slovo nebo fráze. Učením se překladů slovíček se tak učíme něco, co nemusí platit ve všech kontextech. Ale znalost **izolovaných slov** má i další problém. Izolovaná slova se v běžné komunikaci skoro nevyskytují, a to ani v řeči, kterou mluvíme s malými dětmi, natož pak v řeči mezi dospělými. Když se slovíčko naučíme izolovaně ve stylu „Zmrzlina se řekne *ice cream*.“, tak ho pak v běžné komunikaci, v souvislém proudu řeči, dost dobře nebudeme umět rozpoznat a ani ho sami použít. Je to proto, že v různých větách jsou slova nebo pouze jejich části různě redukovány nebo naopak zdůrazněny, vysloveny v různém tempu, s různou intonací nebo v odlišném tvaru.

Jazyky se od sebe liší v tom, jaké sledy hlásek nebo slabik umožňují, jakou formu mají slova, jaké předpony nebo přípony se ke slovům přidávají, jak se za sebou skládají slova ve frázích a větách, jak se spojují věty v souvětí a mnoho dalšího. Gramatických pravidel je spousta, včetně mnoha výjimek. V tradiční výuce se student cizího jazyka s těmito pravidly často setkává dřív, než získá jakoukoliv zkušenost s užíváním jazyka. Aby se dalo ověřit, jestli jsme každé jednotlivé gramatické pravidlo správně pochopili a zapamatovali si, byla vymyšlena **gramatická cvičení**. Když se budeme gramatická pravidla učit ve stylu: „Ve třetí osobě jednotného čísla přidáme v angličtině na konec slovesa *s*.“, budeme si skvěle pamatovat poučky jako takové. Už méně úspěšně je budeme umět v komunikaci automaticky aplikovat. Pro dospělého se z osvojování gramatiky jazyka stává cvičení v logice a paměti, ale s komunikací v novém jazyce nemá moc společného.

Co nám říká věda

Explicitní a implicitní učení se jazyka

Dva odlišné přístupy k učení se jazyka testovala studie, která po dobu jednoho týdne učila děti a dospělé nový jazyk Sillyspeak. Půlku dětí a dospělých výzkumníci nový jazyk učili *implicitně* – to znamená, že je nový jazyk učili skrze poslech a pozorování, učili je různé tvary a spojení slov používat, ne analyzovat nebo memorovat gramatická pravidla. Pouštěli jim video scénky s jednoduchým dějem a doprovodným audiem – frází nebo větou –, která danou scénku popisuje. Druhou půlku dětí a dospělých výzkumníci nový jazyk učili tradičnějším způsobem výuky, *explicitně* – to znamená, že jim vedle pozorování scén a poslechu vět vysvětlovali gramatická pravidla, kterými se dané věty a slovní spojení řídí, srovnávali je s pravidly angličtiny (jejich mateřského jazyka), slovíčka a věty jim překládali do angličtiny a zdůrazňovali, jak se co v novém jazyce říká správně. Po této tréninkové fázi se u dětí i dospělých testovalo jak dobře se nový jazyk naučili. Obě skupiny dětí i dospělých ovládali gramatiku nového jazyka podobně dobře, ale ti, co se učili implicitně, novým jazykem mluvili plyněji než ti, co se učili explicitně.⁶

Jiná studie učila mladé dospělé nový umělý jazyk zase buď explicitně – tedy jako ve škole, pomocí instrukcí, nebo implicitně – tedy jako při tzv. imerzním učení, kdy je člověk do komunikace v daném jazyce ponořen a učí se ho skrze jeho užívání, pozorováním, poslechem a popisem jednoduchých scén. Během závěrečného testování byly účastníkům přehrávány věty, které byly buď gramaticky správně, nebo špatně. Studenti rozhodovali o správnosti vět a zároveň byla měřena jejich mozková aktivita. Ačkoliv obě skupiny zvládly vědomé hodnocení správnosti vět podobně, lišily se na úrovni mozkové aktivity. U skupiny, která se učila implicitně, bylo zpracování gramatické správnosti vět na úrovni mozku pokročilejší (tj. podobalo se zpracování vět rodilými mluvčími napříč různými jazyky).⁷

Nejnovější výzkumy ukazují, že zatímco pro jednoduché gramatické konstrukce nemusí být rozdíl mezi tím, jestli se je člověk učí explicitně, nebo implicitně, pro naučení se obtížných gramatických struktur je klíčem právě učení implicitní.⁸ Implicitní učení hraje taky zásadní roli v učení se jazyka nebo nových pravidel v pokročilejším věku, směrem ke stáří, kdy se schopnost učit se explicitně zhoršuje, kdežto schopnost učit se implicitně zůstává zachována. Výzkum, který testoval mladé a starší dospělé v úkolech implicitního učení se vizuálních vzorců s instrukcemi a bez instrukcí ukázal, že ve stáří můžou explicitní instrukce učení dokonce znesnadnit.⁹

Novozélandská studie z roku 2024 zkoumala, jestli si pouhým vystavením se jazyku děti a dospělí osvojují nová slova. Testováni byli Novozélandané, kteří, ačkoliv sami maorsky nemluvili, byli maorštině během každodenního života na Novém Zélandu vystaveni. Vědci jim ukazovali úryvky maorštiny a ptali se jich, jestli je v maorštině daná položka slovem, nebo ne. Zjistili, že jak děti, tak dospělí maorská slova bezpečně poznali. Dospělí maorská slova poznávali dokonce líp než děti, což znamená, že implicitní učení se okolního jazyka plynule pokračuje z dětství až do dospělosti. Lidé, kteří bydleli v oblastech, kde žije hodně Maorů, slova poznávali nejlíp, což zase ukazuje, že čím víc je jazyku člověk vystaven, tím víc se z něho bezděčně naučí.¹⁰

Netvrdíme, že se jazyk tradičními metodami v žádném případě naučit nedá. Ale právě metody založené metajazykově (tj. na poznatcích o jazyce), zcela oproštěné od toho, jak se každý už minimálně jeden – svůj mateřský – jazyk naučil, můžou zapříčinit to, že to mnozí vzdají a od učení se nového jazyka odejdou s trvalým pocitem, že na jazyky nejsou dobří.

Metajazykově založené metody jsou pilířem učebnic pro dospělé, jejichž využití v jazykové výuce má dlouhou tradici. V dnešní době existuje spousta jiných, dynamických multimediálních prostředků využitelných pro učení se jazyků – široce používané jsou výukové mobilní aplikace, které může mít každý doslova v kapse. Bohužel ale ani většina současných aplikací v tomto ohledu nejde o moc dál než tradiční přístupy k výuce jazyků – i ony spíš kopírují školní lingvistický způsob, přičemž se snaží o to, aby celý proces byl zábavnější a student u aplikace vydržel déle. Ale ve své podstatě je i tento způsob velmi neúčinný, ačkoliv se může zdát zábavnější.

Obrázek 2.4

Jazyk je neoddělitelnou součástí života a komunikace probíhá na mnoha úrovních.

2.2 Jazyk jako nástroj komunikace aneb holistický pohled na jazyk

Jazyk je **neoddělitelný od každodenního života**. Zjednodušeně, jazyk je náš prostředek k přežití. Jazyk se děje v kontextu: buď v kontextu konkrétní reálné situace, nebo v kontextu našeho uvažování o světě, našich pocitů a prožitků. Do řečové komunikace je zapojeno celé tělo. Abychom vůbec mohli mluvit, potřebujeme koordinovaně dýchat, čemuž se uzpůsobuje i srdeční tep, propracovaně používáme svůj vokální trakt (měkké patro, jazyk, zuby, rty), gestikulujeme rukama, hlavou a dorozumíváme se i mimikou obličeje a postojem celého těla. A všechny tyto tělesné jazykové procesy, vedle samotného přemýšlení a vymýšlení toho, co vlastně kdo řekl nebo co sami chceme říct, řídí náš mozek.

Ipromalédítějazykprostředkemkzařazenísedospolečnostiakaždodenního života. Malé miminko se seznamuje s lidmi a světem kolem sebe a chce v něm žít, s lidmi se dorozumívat, sdělovat jim svoje pocity a potřeby, a okolní jazyk si osvojuje jako nástroj komunikace a začlenění se. Jazyk si osvojuje skrze celé tělo. Už při narození umí miminka koordinovat svůj dech tak, aby plakala rytmicky a melodicky tak, jak potřebují. Když půlroční děti začínají žvatlat slabiky *baba*, *mama* nebo *gaga*, dělají u toho i rytmické pohyby rukama, které žvatlání podporují. Jako první hlásky a slabiky si děti osvojují ty, jejichž vyslovení je dobře vidět a dobře se jim napodobí vizuálně. Často je to právě spojení slabik *mama*, které dítě umí napodobit taky proto, že dobře vidí, jak se rodiči při vyslovení slabiky *ma* zavřou a pak výrazně otevřou rty. Jazyk malé dítě vnímá jako součást probíhající situace a pocitů a zároveň (a právě proto) ho vnímá všemi smysly, celým svým tělem. Dítě si osvojuje **jazyk jako součást celého světa a sama sebe** a ani by si jazyk ořezaný od okolního dění a vlastních prožitků – tedy učením se slov a gramatických pravidel nazpaměť – osvojit neumělo.

Zamysleme se nad tím, jaký úkol před dítětem stojí. Řeč není sled jednotlivých izolovaných slov. Právě naopak, slova jsou **součástí spojitého proudu řeči**, nejsou od sebe oddělena pauzami, jsou pokaždé vyslovená jinak, někdy je kus slova „spolknutý“ a některá slova se společně objevují častěji než

slova jiná. Vydělování slov z proudu řeči a rozpoznání jejich významů se v průběhu osvojování jazyka dítěti „stane samo“. Jak dítě opakovaně okolní řeč poslouchá v kontextu toho, co se v jeho okolí i jemu samotnému děje, jeho mozek začne podvědomě odkrývat zákonitosti, kterými se jazyk řídí. Jazyku tak začíná postupně rozumět, a časem jím samo taky pomalu začne mluvit.

Podívejme se na zjednodušený příklad toho, jak se dítě naučí porozumět slovu *míč*. Nikdo mu nevysvětluje, že kulatý předmět, se kterým se dá házet a kopat si, se jmenuje míč. Dítě to zjistí samo díky tomu, že se se slovem míč setkává v různých situacích, kdy je taky předmět míč na scéně. A tak při jedné hře v parku může slyšet a zažít: „Půjdeme si hrát s *míčem*.“ „Jejda, teď je ten *míč* mokrý a špinavý.“ „Koukej, *míč* se nám zasekl na stromě. Kdo ten *míč* sundá?“ Možná slovo míč ten den slyšelo dvacetkrát a v osmnácti případech u toho i předmět míč vidělo. Tímto mechanismem, kterému vědci říkají statistické mezisituační učení, se tak dítě bezděčně, automaticky a velmi efektivně naučí spoustu nových slov.

Malé dítě konzumuje jazyk v mluvené podobě, tj. jako řeč, jako zvukový signál. Mluvená forma každého jazyka má svoji specifickou melodii a rytmus odlišný se od jazyků jiných. V němčině je většinou hlavní důraz na počátku frází a slov a tón potom ke konci slov výrazně klesá. Naopak ve francouzštině je melodie řeči směrem ke konci frází spíš stoupavá. Polština (nebo i nářečí češtiny na severu Moravy a ve Slezsku) má zase na rozdíl od němčiny a angličtiny, kde je většinou důraz na prvních slabikách slov, důraz na slabice předposlední. Na melodii řeči a na rytmus střídání přízvučných a nepřízvučných slabik se dítě naladuje už před narozením a v prvních měsících po něm. Tohle naladění na mateřskou řeč dítěti nejen umožňuje rozeznat mateřský jazyk od jazyka cizího, ale taky mu pomáhá orientovat se ve změti hlásek a slabik a rozpoznávat, kde začínají a končí jednotlivá slova.

Dítě během osvojování jazyka nejdřív zjišťuje, jak jeho jazyk zní, jaký tvar a vztah mezi sebou mají slova, jaký mají slova a později věty význam. Postupně pak v každé fázi slova, slovní spojení a později i věty začíná samo říkat.

Jak jsme si nastínili výše, jazyk má různé roviny, a při osvojování mateřské řeči do těchto rovin dítě postupně, bezděčně a přirozeně proniká. Získávání

mateřského jazyka je proces, který nevyžaduje zvláštní úsilí, analytické myšlení nebo vědomou snahu se jazyk naučit. V následující kapitole půjdeme zpátky v čase a přiblížíme vám, jak a kdy jste se si jako malé děti svůj mateřský jazyk vlastně osvojili.

Shrnutí kapitoly 2

- **Dva pohledy na jazyk:** Jazyk lze vnímat buď analyticky jako soubor pravidel (školní přístup), nebo holisticky jako prostředek komunikace, který je neoddělitelný od života (dětské osvojování).
- **Nevýhody školního přístupu:** Tradiční výuka se zaměřuje na gramatická pravidla, slovní zásobu a překládání, ale často nevede k rozvoji schopnosti jazykem komunikovat. Psaná forma jazyka může v počáteční fázi učení negativně ovlivňovat vnímání mluvené formy jazyka.
- **Vědecké poznatky o učení jazyků:** Výzkumy ukazují, že implicitní učení skrze poslech, pozorování a používání jazyka je pro rozvoj komunikačních dovedností efektivnější než explicitní výuka pravidel a seznamů slovíček.
- **Důsledky pro jazykovou výuku:** Tradiční metody výuky – implementované i ve většině výukových aplikací – mohou vést k frustraci a pocitu, že člověk na jazyky „nemá talent“. Představujeme vám metodu učení jazyka pro dospělé, která následuje principy vývoje mateřského jazyka u dětí.

Obrázek 3.1

Jazyk se dítě přirozeně učí skrze sociální interakce – ty, které pozoruje, a ty, kterých se samo účastní.

KAPITOLA 3

Jak se děti učí svůj mateřský jazyk

3.1 Stručný přehled osvojování mateřského jazyka dětmi

Každý jsme se naučili minimálně jeden jazyk, a to ten mateřský, i když si asi těžko dokážeme vybavit jak. Bylo to v době, kdy se náš mozek i tělo teprve vyvíjely, o světě jsme nevěděli skoro nic, a už vůbec jsme neuměli číst ani psát. Každé dítě, u kterého se nevyskytnou důvody k narušení vývoje komunikace, se typicky naučí plnohodnotně komunikovat, ještě než jde do školy. Ponechme stranou nejazykové prostředky, jimiž děti komunikují s blízkými od samého narození. Zajímá nás, jak se člověk dokáže naučit svůj první jazyk.

Nejdřív shrneme základní jazykové schopnosti. Pro řečovou komunikaci – tedy pro to, abychom se jazykem domluvili – jsou klíčové dvě základní schopnosti:

- schopnost **porozumět**, co nám druhý sděluje,
- schopnost **mluvit**, tedy sdělit své myšlenky, pocity, požadavky a potřeby.

Když se děti začínají učit svůj mateřský jazyk, neumí číst ani psát, ba dokonce ani neví, že něco jako písmena existuje. Teprve později, většinou až když jdou do školy a mluvený jazyk mají zvládnutý, získají zbylé dvě schopnosti, které na výše uvedených dvou stojí:

- schopnost **číst**, tedy spojovat znaky, písmena s řečovými zvuky a posléze psanému textu porozumět a
- schopnost **psát**, schopnost předat informaci psanou formou.

I tyto dvě nové kompetence jsou pro úplné ovládnutí mateřštiny zásadní. Často komunikujeme prostřednictvím psaného textu, často získáváme skrze psanou formu jazyka nové informace. Po tom, co už dobře rozumí a mluví, trvá dětem několik let, než čtení a psaní ve svém mateřském jazyce zvládnou a stanou se gramotnými.

Kdy zhruba děti základních kompetencí v rodném jazyce dosáhnou?

Pojďme si to shrnout:

- Nejdřív se z dětí stávají **rodilí posluchači**, kteří vnímají řeč skrze osvojené vzorce pro svůj konkrétní mateřský jazyk. Rodnou řeč vnímají zcela jinak než řeč cizí. Adekvátně svému dětskému kontextu rozumí slovům, krátkým

větám, různým tvarům slov a vztahům mezi slovy ve větě. Tohoto milníku děti dosahují zhruba ve 2 letech.

- Postupně se stávají **rodilými mluvčími**, kteří zvládnou v daném jazyce sdělovat, co potřebují, a zároveň jim je dobře rozumět. To se děje zhruba v 6. roce věku.
- A až potom se z nich stávají **čtenáři**, naučí se relativně plynule číst, začínají chápat jednoduchý text a umí psát. To všechno začínají zvládat mezi 7 a 9 lety.

Mateřský jazyk se vyvíjí postupně a jednotlivé schopnosti navazují na ty předchozí. Naproti tomu v tradičních přístupech výuky cizího jazyka se začátečník v novém jazyce pokouší zvládnout všechno naráz – ne-li v opačném pořadí než dítě, tedy směrem od čtení přes mluvení k porozumění. A to je nelehký, skoro až neřešitelný úkol.

3.2 Jak se děti naučí rozumět a mluvit

V předchozí části jsme si připomněli, že děti se nejdříve učí **rozumět a mluvit**. Děti do jazyka **pronikají postupně** skrze různé vrstvy jazyka v souladu s tím, jak se vyvíjí jejich kognice a motorika a jejich prostředí.

Aby se naučily jazyku rozumět a mluvit jím, musí si děti osvojit řadu **dílčích dovedností**. Schematicky je proces osvojování mateřského jazyka zachycen na obrázku 3.2.

Obrázek 3.2

Schéma procesu osvojování mateřského jazyka znázorňuje postupný rozvoj dílčích dovedností v oblasti porozumění (percepce) a mluvení (produkce).

Žádné dítě neumí rozumět ani mluvit hned po narození. Typicky se vyvíjející dítě ale postupně řeč, kterou mluví lidé kolem něj, rozlouskne a osvojí si ji, a to bez cíleného učení se jazyka jako takového. Totéž platí, pokud lidé v okolí dítěte mluví víc jazyky – dítě si současně osvojí jazyků víc.

Osvojování mateřského jazyka začíná, jakmile má dítě příležitost se s ním setkat. Jelikož lidský plod slyší už před narozením, má člověk možnost se s jazykem seznámit už v prenatálním období. Dítě si plynule osvojuje jazyk v několika navzájem se prolínajících fázích, podle toho, jak jsou mu různé vrstvy nebo aspekty jazyka dostupné, a taky podle toho, co mu právě umožňují jeho smyslové, mentální a motorické schopnosti. Na počátku vývoje má dítě dobře vyvinutý sluch, proto zpočátku hlavně poslouchá a učí se jazyk vnímat. S postupným vývojem zraku dítě začíná pozorovat obličeje a mluvidla lidí kolem sebe. Jakmile umí dostatečně dobře ovládat svoje vlastní mluvidla, začne odpozorované a odposlouchané zvuky samo zkoušet vyluzovat, takže si žvatlá a později zkouší říkat první slova. Jak ukazuje obrázek 3.2, vnímání jazyka a jeho různých rovin se v každé z fází rozvíjí dříve než produkce daných jazykových jevů. Zjednodušeně, vnímání jazykových jevů a porozumění předchází schopnosti mluvit.

Jak se vyvíjí **porozumění** jazyku? Na samém počátku, během prvních měsíců vývoje, je dítě citlivé hlavně k tomu, jak mateřský jazyk zní. Mozek dítěte se naladuje hlavně na rytmus a melodii okolní řeči. Díky této velmi rané poslechové fázi, která začíná už před narozením, už novorozené dítě bezpečně rozpoznává jazyk, kterým mluví jeho matka (tedy mateřský jazyk) od jazyka cizího. Po narození, zase hlavně poslechem okolní řeči, se miminko postupně naučí rozpoznávat hlásky mateřského jazyka. Učí se vnímat, jak znějí řečové zvuky, které ho obklopují. Tím získává schopnost poznat, které hlásky do jeho jazyka patří, a které ne. Poslechem se taky naučí rozkouskovat souvislý proud řeči na jednotlivé fráze a slova, a to i když ještě nezná jejich významy. Potom, co si dítě jazyk dostatečně naposlouchá a pozoruje k tomu okolní dění, začíná chápat vztahy mezi slovy ve větě. To znamená, že si začíná osvojovat gramatiku jazyka. Tím, jak je dítě jazykem obklopeno v každodenním životě a v různých situacích, se zlepšuje chápání významů slov, zvětšuje se i jeho slovní zásoba a pochopení komunikačních situací.

I když se porozumění rozvíjí před mluvením, neprobíhá vývoj v těchto dvou doménách izolovaně. Dobře zvládnout **mluvení** taky nějakou dobu trvá a před tím, než umí srozumitelně mluvit, si dítě osvojí řadu dílčích dovedností. Úplně prvním komunikačním projevem miminka je pláč, a i ten velmi brzy ve vývoji nese rysy melodie a rytmu mateřského jazyka. Potom dítě brouká, vyluzuje tzv. předřečové zvuky, které se nejčastěji podobají samohláskám *a* nebo *e*. Postupně si zkouší taky vyslovovat celé slabiky jako *ma* a *ba* a spojovat je – dítě žvatlá. Žvatlá v rytmu mateřského jazyka, slabiky postupně víc a víc znějí jako kousky slov, která v tomto jazyce říkájí dospělí. Ze spojování slabik bez významu se brzy stanou slova, která nesou význam. Slovy tak dítě odkazuje například na svoje potřeby nebo na nějaký předmět ve svém okolí. Slova zpočátku zní jinak, než jak by je řekl dospělý, a můžou mít i trochu jinak definovaný význam. Jednoslovné promluvy se postupně přetavují ve spojení dvou a později i víc slov. Podoba a význam slov se vytříbí a gramaticky nesprávné promluvy se postupně stanou správnými. Tento proces je možný díky tomu, jak dítě interaguje se svým okolím, poslouchá, pozoruje, a vnímá důsledky a výsledky toho, co samo říká. Učí se tak díky implicitní, tedy nepřímé zpětné vazbě z okolí, díky které získává představu o tom, jestli danou věc řeklo „dobře“. Okolo 6 let věku dítě používá relativně dlouhé věty a souvětí, které jsou gramaticky správné, a vyslovené tak, jak by je vyslovil dospělý rodilý mluvčí daného jazyka. A je to až v této fázi, kdy se dítě jako dostatečně vyspělý posluchač a mluvčí jazyka začne učit číst a psát.

3.3 Základní ingredience osvojování mateřského jazyka v dětství

Než se budeme věnovat konkrétním dílčím krokům ve vývoji porozumění a mluvení, seznámíme se se základními mechanismy, které dětem umožňují osvojit si jazyk. Jsou jimi (a) vnímání okolí a vzorců v něm, (b) imitace vzorců a sledování zpětné vazby, (c) zapojení celého těla (d) s cílem přežít ve společnosti neboli být schopen komunikovat s lidmi ve svém okolí.

A. Vnímání okolí a rozkrývání vzorců

Obrázek 3.3

Šimpanzi se podobně jako lidé učí nové dovednosti pozorováním ostatních.¹¹ Dorozumívají se mezi sebou taky prostřednictvím gest, která jsou srozumitelná i lidem.¹² Avšak komplexní lidský (znakový) jazyk se ani slavný Nim Chimpsky nenaučil.¹³

První pilíř osvojování mateřského jazyka je založen na vnímání: poslouchání okolních zvuků (přičemž právě řečové zvuky přitahují dětskou pozornost nejvíc), pozorování mimiky, pohybů rtů a gest okolních mluvčích, sledování svých pocitů, svého vlastního těla, okolního světa a toho, co se v něm děje. Díky poslechu a pozorování se dítě postupně naučí plně rozumět jazyku, kterým se mluví v jeho okolí. Pozorováním a poslechem mozek dítěte sleduje a (nevědomky, necíleně) zjišťuje pravidelnosti, které se v jeho mateřském jazyce opakují. Tyto výsledované pravidelnosti si automaticky ukládá jako mentální vzorce, kterými se jeho mateřský jazyk řídí. Osvojené mentální vzorce pak dítě využívá, když samo začne mluvit. Mentální vzorce si (podvědomě) dál přizpůsobuje a aktualizuje v průběhu toho, jak dospívá a setkává se s novými mluvčími a novými dialekty.

V odborné terminologii se rozvoji vnímání a porozumění říká vývoj percepce jazyka. V našem grafu na obrázku 3.2 je trajektorie vývoje percepce naznačena **zelenou barvou**. Dítě prochází vývojových fázemi, ve kterých si osvojuje jednotlivé vrstvy jazyka. Tyto fáze nejsou ostře ohraničeny – prolínají se nejen mezi sebou, ale taky s fázemi vývoje mluvení. Zjednodušeně řečeno, děti postupně pronikají do hloubky jazyka od jeho globálnějších a přímočařejších vnějších projevů až k jemným detailům a významovým nuancím. A to chce čas a dostatek zdrojů daného jazyka, kterým se odborně říká jazykový input. Ten v raném stádiu poskytují malému dítěti hlavně jeho rodiče, ale taky sourozenci, chůvy, učitelé nebo vrstevníci v jeslích a ve školce. Input dítěti poskytují jednoduše tím, že jazyk v interakci s ním a s ostatními kolem něj používají.

B. Imitace vypořizovaných vzorců a sledování zpětné vazby

Obrázek 3.4

Papoušci mají smysl pro rytmus a umí výborně napodobovat zvuky slov a vět.¹⁴ Do určité míry znají i význam a vhodný sociální kontext frází a slov, které se naučí říkat.¹⁵

Druhým pilířem osvojování mateřského jazyka je napodobování a sledování zpětné vazby: dítě imituje to, co říkají a dělají druzí (rodiče), zkouší si, jak různé hlásky zní, jaký zvukový efekt má určité nastavení úst, snaží se připodobnit svůj hlasový projev vzorcům, které má navnímané. K vokálnímu projevu patří i sledování zpětné vazby. To znamená sledování, jak to, co jsem řekl, zní mým vlastním uším a jaký to má efekt na ostatní. Dítě takto postupně získává a zlepšuje svoje dílčí dovednosti vedoucí k mluvení. V odborné terminologii se této skupině dovedností říká produkce; v našem grafu na obrázku 3.2 je trajektorie vývoje produkce jazyka zobrazena **žlutou barvou**. Jak jsme už uvedli výše, když si dítě začne osvojovat mateřský jazyk, neumí jím plynule a objektivně srozumitelně mluvit po dobu několika let. Nejdřív se různým aspektům jazyka učí porozumět, navnímat si je. Až potom samo zkouší, jak jednotlivé prostředky zní nebo jaký mají efekt na jejich blízkého, když je řekne samo. V raném stádiu mluví dítě nesrozumitelně (rozumí mu jen lidé, kteří s ním tráví čas), ale nikdo se nad tím nepodivuje. Je přirozené, že dosáhnout srozumitelného a plynulého projevu nějaký čas trvá, a každé dítě, které netrpí kognitivním, senzorickým nebo psychomotorickým deficitem, se nakonec svůj mateřský jazyk naučí. Děti samotné ani lidé kolem nich nemají přehnaná očekávání. Naučit se mluvit chce svůj čas.

C. Zapojení celého těla

Vnímání a produkce jazyka se dějí v lidském těle. Jde o tzv. řeč těla, kdy se vyjadřujeme nejen mluvením, ale i gesty, mimikou, postavením těla. Jedním z dobře pozorovatelných příkladů role celého těla ve vývoji jazyka je tzv. manuální žvatlání. Během procesu osvojování mluveného jazyka děti žvatlají nejen tak, že opakují slabiky jako *baba* nebo *mama*, ale v rytmu

říkání slabik mávají ručičkou nebo pokyvují hlavou. Právě takové manuální žvatlání je něco, co dětem pravděpodobně napomáhá si mluvenou řeč osvojit.

Obrázek 3.5

Tuleň má poměrně dobře vyvinutou citlivost k rytmu a melodii. Může se i naučit imitovat lidskou řeč, jak ukázal například „mluvící“ tuleň Hoover.¹⁶

Vedle přímo pozorovatelných pohybů jde ale taky o tělesné procesy a pochody, které se dějí uvnitř těla, když mluvíme nebo vnímáme řeč. Jedním z příkladů je dýchání. Abychom mohli mluvit, musíme cíleně koordinovat svoje nádechy a výdechy. I to je něco, co si dítě ve velmi rané fázi vývoje osvojuje: učí se dýchat tak, aby mohlo efektivně zvukově komunikovat, nejdřív pláčem, broukáním a později žvatláním. Jako dospělí máme při osvojování nového jazyka oproti dětem osvojujícím si svůj mateřský jazyk tu výhodu, že koordinaci dýchání už máme zvládnutou.

D. Cíl jazykového učení je přežít ve společnosti

Důležitým aspektem osvojování jazyka u dětí je skutečnost, že se neučí s cílem umět daný jazyk jako takový. Dítě si jazyk osvojuje jako prostředek, který mu umožňuje komunikovat s jeho okolím. Dítě potřebuje interagovat s lidmi kolem sebe, kteří se o něj starají a ke kterým ho poutá citová vazba. Jeho cílem je umět svým blízkým sdělovat svoje potřeby, aby byly uspokojeny, sdílet pocity a dozvědět se o světě. Jako prostředek k tomu slouží jazyk, ať už mluvený, nebo znakový, kterým mluví pečovatelé a sourozenci dítěte, později taky vychovatelé a kamarádi ve školce.

Obrázek 3.6

Setkání člověka neandrtálského a člověka rozumného. Na území současné Evropy vedle sebe žili zhruba deset tisíc let, než definitivně – pravděpodobně i díky sofistikovanějším jazykovým schopnostem – evolučně vyhrál člověk rozumný, Homo Sapiens.^{17, 18}

Klíčovou roli hrají rodiče, kteří intuitivně mluví se svým dítětem tak, aby jim rozumělo a mohlo se od nich učit. Od nejútlejšího věku s dítětem komunikují podle jeho potřeb. Pokud miminko nepláče ve stresu, ale jen brouká, nechají ho „domluvit“. Pokud pláčem dává najevo, že něco potřebuje, snaží se jeho potřeby uspokojit. Zásadní roli hraje sdílená pozornost: dítě se jazyk učí v situacích, kdy společně s rodičem zaměřuje pozornost na stejnou věc, sdílí s ním pocity, dělá s rodičem společnou aktivitu. Rodiče dítě neopravují, když něco nedokonale vysloví. Spíš dané slovo jen zopakují, jakoby se ujišťovali, že mu porozuměli. Věří, že se dítě jazyk naučí. Jsou trpěliví, laskaví a komunikaci se svým dítětem si užívají. Dítě si ji užívá taky. Proto každé zdravé, typicky se vyvíjející dítě radostně zkouší nové a nové jazykové a komunikační dovednosti. Baví ho, jaké reakce to u rodičů vyvolává.

3.4 Jsme vybaveni k tomu naučit se jakýkoliv jazyk

Naučit se jazyk svých rodičů nebo pečovatelů se povede takřka každému z nás. Zároveň je to ale obdivuhodná dovednost. Člověk se může naučit používat jakýkoliv jazyk, kterému je správně vystaven.

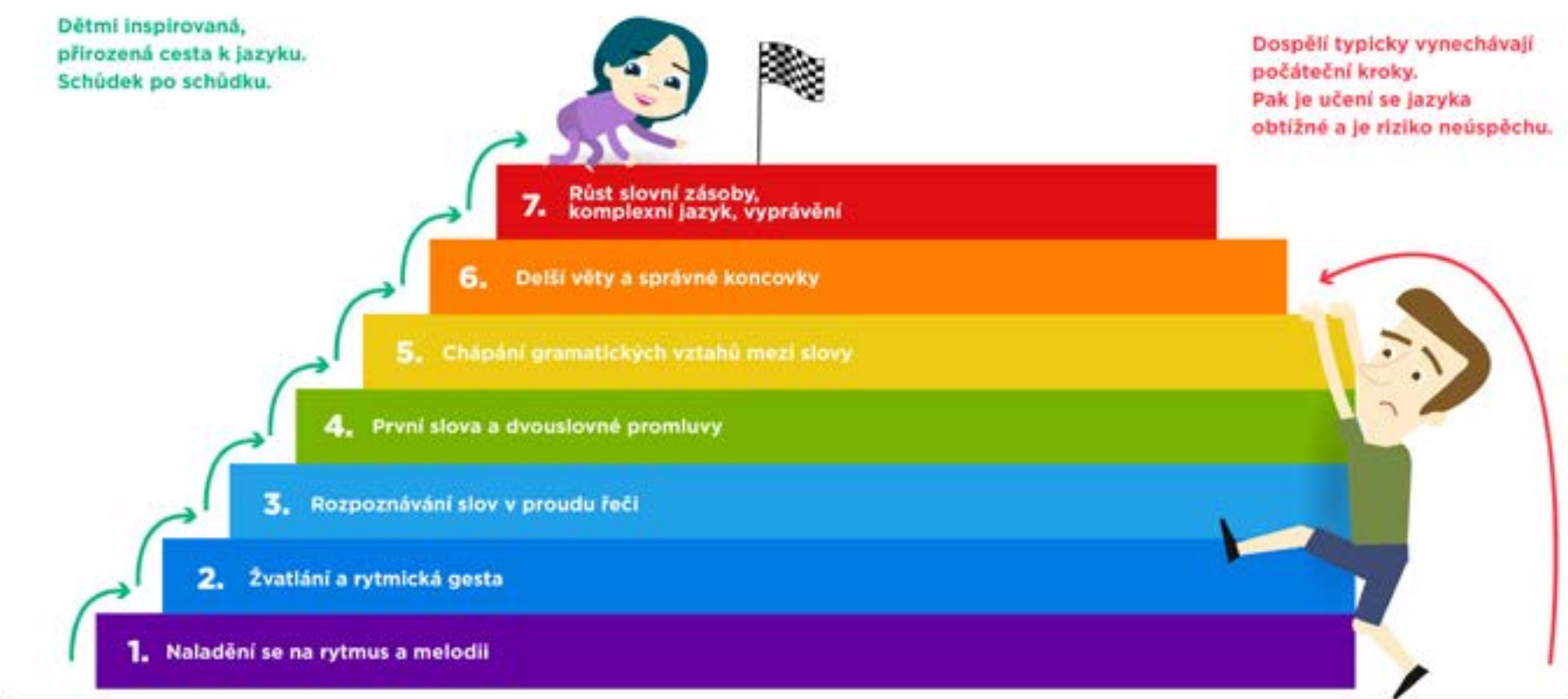
A jak cestu k mateřskému jazyku malé dítě zvládne? Důležitou roli hraje právě postupnost. Dítě si jazyk osvojuje jako soubor dílčích dovedností, které se vyvíjí postupně, jedna dílčí dovednost otevírá dveře k další. Zjednodušeně by se daly jednotlivé dílčí dovednosti seřadit za sebou jako schody na obrázku 3.7. Když chceme vylézt do velké výšky nebo zdolat velký úkol, je dobré jít po malých zvladatelných stupních. Každý je jen o kousek výš než předchozí a na každý si dáváme dostatek času. Postupujeme tak zdánlivě bez úsilí. **Pokud se některé schůdky vynechají** (jak se to často děje při tradičním způsobu výuky cizích jazyků), pak se **stává úkol naučit se jazyk příliš obtížným**, protože přechod na další stupeň je příliš strmý – bez dílčích schodů je cíl příliš vysoko a těžko dosažitelný. Proto mnoho lidí při tradičním učení se jazykům takové úsilí nevydrží a studium jazyka ukončí nebo přeruší (což je ve své podstatě stejné).

Všimněme si, že se **pravidelně střídají fáze percepční** (poslouchání a porozumění) **s fázemi produkčními** (napodobování a mluvení). Ve skutečnosti se spíš prolínají a hranice mezi nimi je měkká. Principiálně se však dá říct, že vždycky předtím, než dítě samo začne aktivně něco produkovat, má dostatek vzorců – chcete-li příkladů nahraných v mysli – které se pak snaží samo vyprodukovat vlastním mluvením, jednak nápodobou dřív slyšených promluv, jednak využitím uložených vzorců pro tvoření zcela nových promluv. Dítě často ve svých produkčních schopnostech nedosahuje ideálu, například podoby slova, kterou chce říct. Když napodobíte dítě, které špatně vyslovuje hlásky v některém slově, rozbřečí se nebo se rozčílí, protože ví, jak mají znít, a taky ví, že vy to správně říct umíte.

Každá z uvedených fází volně bez ostré hranice přechází do fáze další. Částečně se překrývá s fází předchozí, ale vždycky je přípravou pro následující fázi, aby ji bylo možné snadno zvládnout. Proto je dobré si postup po schodech k mateřskému jazyku představit jako pohyb po čtyřech: schopnost pevně se zachytit na jednom schodu usnadní výstup na schůdek další. Na druhou stranu to, co jsme si zkusili na jednom vyšším schodu, může dál napomocť k vytríbení dovedností, které patří do schůdku nižšího.

Jak jsme už zmínili, velmi zjednodušeně by se dala cesta k mateřskému jazyku popsat jako střídání dovedností něčemu porozumět a dovedností ono porozumění pak i sám použít, říct. Ze své podstaty poslouchání ani imitování pro dítě nepředstavuje přílišné úsilí. Nemusí při něm nijak o jazyce přemýšlet a ani se ho nesnaží analyzovat. Vše se děje **spontánně**. Například slovům dítě zpočátku rozumí velmi zhruba, zcela jinak než dospělý. Ze začátku spoléhá na obecné nebo nepřesné významy, které díky dalšímu pozorování světa a jazyka ve své mysli dál prohlubuje a tříbí. Dítě **objevuje jazyk a zároveň okolní svět**. Zkoušet napodobovat rodiče, zkoušet si říkat, co už má navnímáno, je pro dítě zábavné a uspokojující. A i když mu to ještě nejde, nevadí, zkouší mluvit dál, ať to dospělým zní jakkoliv. Ale rodiče vědí, že se časem se zlepší.

Na rozdíl od dětí se dospělí začínají jazyk učit tak, že přeskočí ty důležité první schody. Nedostanou příležitost se na jazyk naladit, zjišťovat, jak se slova skládají do vět, a z kontextu vysledovat jejich význam, komunikovat zjednodušeným způsobem. Místo toho se jazyk pokouší naučit prostřednictvím

Obrázek 3.7

Přirozená cesta rozvoje komunikačních dovedností naznačená pomocí schodů ukazuje, že během osvojování jazyka dítě postupně ovládne řadu dílčích dovedností. Jednotlivé dovednosti od sebe nejsou striktně odděleny, navzájem se prolínají a ovlivňují.

logického drilu. Někdo si myslí, že to takhle potřebuje, někdo to prostě vydrží, může mít i radost, že se pilně učí, ale málokdo si jazyk drilem a logickou analýzou skutečně osvojí.

3.5 Dílčí dovednosti v osvojování mateřského jazyka

Jak se vlastně stane, že z nepřehledného toku zvuků, gest, grimas a okolního dění začne dítě postupně chápat význam slov a časem ho začne samo mistrně používat? Pojdme si projít jednotlivé dílčí dovednosti pěkně popořádku.

Naladění se na rytmus a melodii mateřského jazyka

Kouzlo jazykového učení začíná ještě předtím, než se člověk narodí. Vyvíjející se lidský plod už dva až tři měsíce před narozením slyší zvuky z okolí. A ze zvuků je to právě řeč, která se v jeho okolí vyskytuje často a pravidelně. Lidský plod tak slyší všechnu řeč nastávající matky a lidí v její blízkosti. Díky tomu se začíná na svůj rodný jazyk naladovat ještě před narozením. Plod v děloze samozřejmě neslyší z okolní řeči vše. Velká část zvukových detailů je tlumená, takže konkrétní slova nelze jasně rozpoznat, ale melodie a rytmus řeči jsou

slyšet velmi dobře. A právě proto jsou melodie a rytmus tím, na co se v jazyce dítě nejdříve naladuje. Slouží jako pomyslné okno do mateřského jazyka. Díky několikátýdennímu až několikaměsíčnímu neustálému naslouchání melodii a rytmu okolního jazyka je už při narození mozek miminka specializovaný na řeč v rodném jazyce. Novorozenec dokáže rozpoznat jazyk, kterým mluvila jeho matka v posledním trimestru těhotenství, dokáže rozpoznat písničky a říkanky, které často zpívala a recitovala, a dokáže rozpoznat její hlas od hlasů jiných žen.

Obrázek 3.8

Rytmická aktivita mozku se naladí na dominantní rytmičné vzorce jazyka. Např. ve francouzštině je rytmus střídání jednotlivých slabik výraznější než rytmus střídání slabik v angličtině. V souladu

s tím se při poslechu mateřského jazyka mozek mluvčího francouzštiny silněji sladuje se slabičným rytmem než mozek mluvčího angličtiny.¹⁹ Čím pokročilejší je člověk v cizím jazyce, tím líp jeho mozek v tomto jazyce dokáže sledovat rytmus slabik a slov.²⁰ Pokud vystavíme člověka novému neznámému jazyku, ve kterém je pravidelný výrazný rytmus slabik i slov, naladí se jeho mozek na oboje, pokud rytmus slov chybí, naladí se jen na slabiky.²¹

Co nám říká věda

Naladování se na melodii a rytmus mateřského jazyka

Studie s novorozenci ukazují, že už po narození děti rozpoznají a preferují mateřský jazyk – tedy ten, kterým matka mluvila během těhotenství – od jazyka jiného.

Japonští výzkumníci testovali, jak mozek novorozenců reaguje na mateřský a cizí jazyk. Několikadenním novorozencům japonsky mluvících matek pouštěli nahrávky japonštiny a angličtiny, a to buď v nezměněné podobě, popředu, nebo ve změněné podobě, pozpátku. Mozky miminek reagovaly nejsilněji na japonštinu – jejich mateřský jazyk – přehrávaný popředu. Naopak na japonštinu přehrávanou pozpátku a taky na angličtinu – cizí, neznámý jazyk – reagovaly mnohem méně. Je to proto, že s nezměněnou japonštinou měla japonská miminka už zkušenost, poslouchala ji několik měsíců předtím, než se narodila. U cizího jazyka, angličtiny, navíc bylo jedno, jestli je miminkům přehrávaná popředu, nebo pozpátku – obě varianty pro ně byly neznámé.²² Podobná zjištění vyšla i ve studiích s miminky z jiných mateřských jazyků.²³

Další výzkumy napříč různými laboratořemi ukázaly například to, že novorozenci jsou citliví konkrétně k rytmickým a melodickým vzorcům mateřského jazyka.²⁴ V našem výzkumu jsme novorozencům matek mluvících česky pouštěli české věty. Některé věty měly typicky český

rytmus a některé měly mírně atypický rytmus, podobný anglickému. Slova a hlásky byly v obou typech vět stejné. Čeští novorozenci ale rozdíl v rytmu poznali – jejich mozky reagovaly jinak na věty s typicky českým rytmem a jinak na věty s netypickým rytmem.²⁵

Obrázek 3.9

Elektroencefalografie (EEG) a funkční blízká infračervená spektroskopie (fNIRS) jsou bezzátěžové neinvazivní metody, které se využívají ve výzkumu osvojování jazyka. Fotografie zobrazuje přípravu dětí na experiment, v němž se jim budou pouštět úryvky pohádek z různých jazyků a bude se měřit, jak na ně reaguje jejich mozek. Miminko nahoře má na hlavičce EEG senzory, které snímají elektrickou aktivitu mozku, a miminko dole má na sobě čepici s fNIRS lampičkami a detektory světla, které měří průtok krve v různých částech mozku.

První hlasové projevy: pláč, předřečové zvuky

Nejenže je velmi mladý mozek percepčně naladěný na rodný jazyk. Novorozenec dokonce sám produkuje melodii rodného jazyka, přesněji řečeno se jeho pláč melodicky podobá řeči navnímané z okolí. Mozek novorozence **dokáže rozpoznat rodný jazyk od neznámého**, cizího jazyka. Po několika dalších měsících poslechových zkušeností jsou miminka dokonce schopna rozlišit dva cizí jazyky, a to z velké části na základě rytmu a intonace a do jisté míry taky na základě toho, jaké hlásky řeč obsahuje a jak se řadí za sebou.

Tato iniciační fáze má význam pro pozdější osvojení jazyka. Je to podobné tomu, když se chcete naučit písničku od Beatles a nejdřív si nacítíte její rytmus a melodii. Zpíváte ji ve správné tónině, i když místo konkrétních slov možná zpíváte pampadam. V mysli se tak vytvoří jakási **rytmická a melodická základna**, osnova pro daný jazyk, ve které bude dítě postupně rozeznávat jednotlivé hlásky, slabiky, slova a věty. Tato osnova je zároveň mapou, protože rytmus a melodie, důrazy v řeči a jejich střídání s tiššími nebo rozvolněnějšími úseky umožňují dítěti najít ve shluku zvuků, kde začínají a končí jednotlivá slova, což usnadní jejich pozdější rozpoznání a spojení s jejich významem.

Několik týdnů až měsíců po narození začínají děti broukat, vyluzují zvuky podobné samohláskám, které mimo jiné slouží právě jako nosič intonace. Zkoušení si předřečových zvuků a klesavé i stoupavé intonace kojencům pomáhá posilovat hlasové a artikulační svaly a taky **jim to umožňuje „konverzační“ výměnu s pečovateli.**

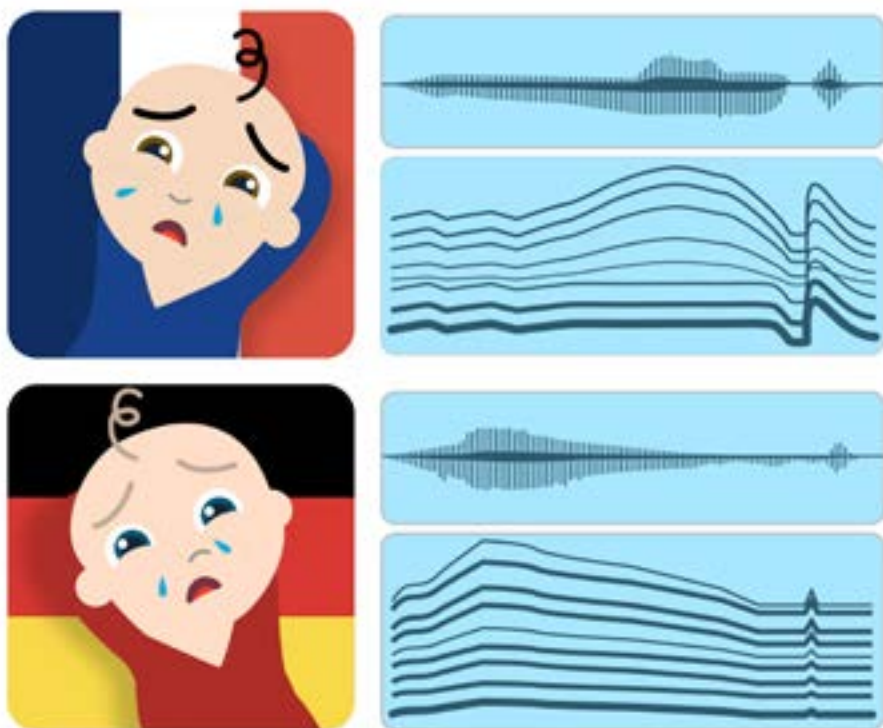

Co nám říká věda

Předstupeň řeči: pláč a broukání

Německé vědkyně Kathleen Wermke a Birgit Mampe společně dalšími kolegyněmi nahrávaly pláč novorozenců, kteří se narodili německy nebo francouzsky mluvícím matkám. Analýza melodických kontur pláče miminek ukázala, že německá a francouzská miminka plakala jinak – jejich pláč nesl melodické rysy jejich mateřského jazyka. Jak je znázorněno na obrázku 3.10, německá miminka tak plakala s klesavou intonací a francouzská spíše se stoupavou.²⁶ Další výzkumy německých vědkyň ve spolupráci například s kamerunskými a čínskými odborníky zkoumaly pláč miminek matek, které mluví tónovými jazyky, což jsou jazyky, kde změna intonace v rámci slabiky mění význam slova (kde například slovo *mā* s monotónní intonací znamená matka a slovo *mǎ* s klesavě-stoupavou intonací znamená kůň). Bylo zjištěno, že miminka, jejichž matky mluví tónovým jazykem nso nebo mandarínštinou, mají melodicky rozmanitější pláč než miminka matek z netónového jazyka, němčiny.²⁷

Jiné výzkumy se zaměřovaly na předřečové zvuky malých kojenců a komunikační výměnu s rodiči. Analýza hlasových projevů miminek prokázala, že vedle pláče a smíchu se u kojenců během prvních tří měsíců života vyvíjí schopnost produkovat předřečové zvuky, které jsou spojené s různými typy afektu a jsou až pětikrát častější než pláč nebo smích.²⁸ Předřečové zvuky už mají komunikační funkci, kterou rodiče intuitivně vnímají a adekvátně na ni reagují – pokud jde o projev stresu, dítě okamžitě začnou uklidňovat, pokud jde o komunikační vokalizaci, nechají dítě „domluvit“ a až pak mu odpovídají.²⁹

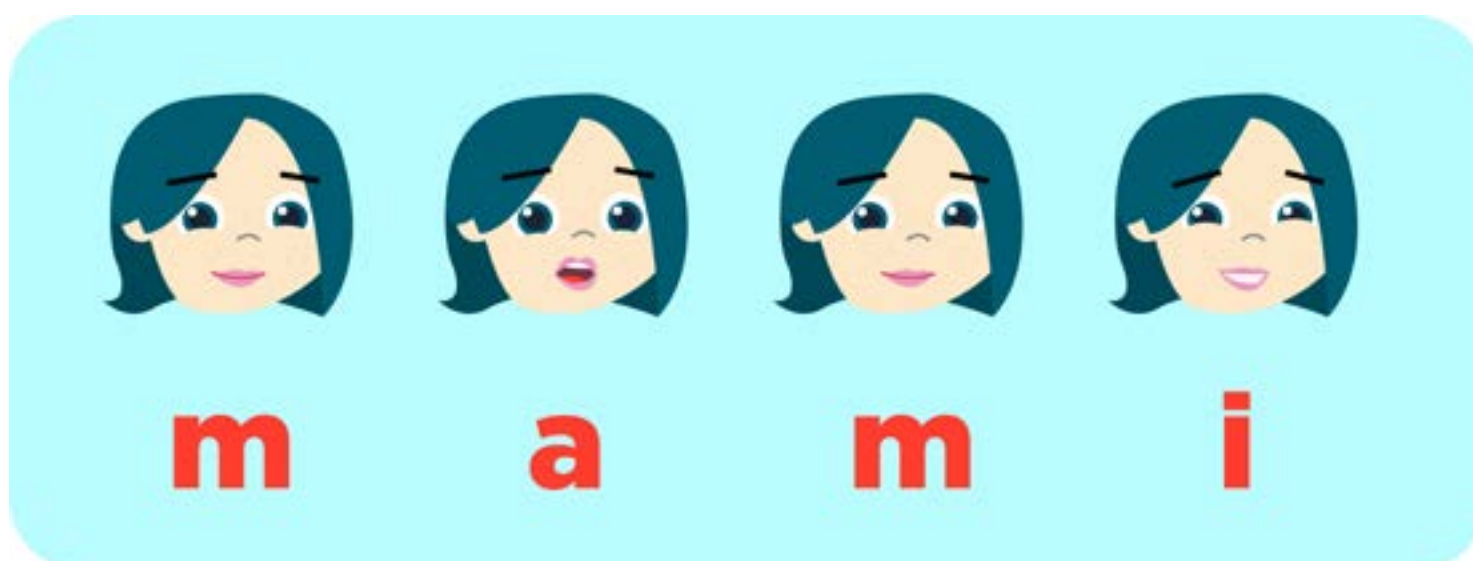
Obrázek 3.10

Schematické znázornění kontury pláče typického pro německé miminko a pro francouzské miminko.

Objevování hlásek: jak znějí a vypadají?

Brzy po narození začínají děti kromě vnímání rytmu a melodie pozorně naslouchat dílčím částem řeči – slabikám a jednotlivým hláskám. Děti řeč nejen poslouchají, učí se i ostatními smysly. Jak se jim s vývojem postupně zlepšuje zrak, o hláskách svého jazyka se učí taky pozorováním – vidí, jak lidé hlásky vyslovují, jak nastavují ústa, jaké u mluvení dělají grimasy a jaká je jejich řeč těla.

Obrázek 3.11

Jazyk vnímáme a učíme se nejen ušima, ale i očima a celým tělem. Rodnou řeč se dítě učí i pozorováním tvaru úst a mimiky rodiče a taky gest, která při mluvení rodič dělá.

V průběhu prvního roku života děti poslechem a pozorováním okolních mluvčích zjišťují, které hlásky jsou v jejich mateřském jazyce důležité, a taky odhalují, jak se hlásky a slabiky spojují do slov.

V době prvních narozenin děti už dobře vědí, které hlásky patří do jejich rodného jazyka, a taky **velmi dobře rozlišují hlásky, které v jejich jazyce** můžou měnit význam slov. Pro některé typy hlásek (pro ty, co jsou dobře slyšet, vidět a často se v komunikaci s dítětem objevují) tohle dokonce děti umí už v šesti měsících věku. Zároveň přestávají rozlišovat zvuky řeči, které do jejich rodného jazyka nepatří. Dítě vystavené britské angličtině dokáže během svého vývoje čím dál líp vnímat rozdíl mezi samohláskami v anglických slovech *dress* a *trap*. Naopak děti vystavené nizozemštině, španělštině, češtině a mnoha dalším jazykům se v průběhu vývoje naučí tento hláskový rozdíl ignorovat, jelikož v jejich jazyce se nevyskytuje. Totéž platí pro souhlásky, ale o něco později, protože souhlásky jsou o něco méně hlasité a šumnější, takže děti potřebují víc času na poslech, aby se je dobře naučily.

Na obrázku 3.12 je znázorněno, jak se v mentální gramatice dítěte formují kategorie hlásek, které se vyskytují v okolním jazyce. Dítě, které je vystaveno angličtině, kolem sebe slyší například spoustu slov jako *bed, pet, head* obsahujících hlásku /e/, spoustu slov jako *bat, cat, sad, hat* obsahujících hlásku /æ/ a spoustu slov jako *park, bath, car, far* obsahujících hlásku /a:/. Díky tomu si postupně vytvoří mentální kategorii neboli vzorec pro každou z těchto tří hlásek a je velmi citlivé k rozdílu mezi nimi (protože výměna těchto hlásek dokáže změnit význam slova, jako například *bed-bad*). Naproti tomu dítě, které je obklopeno češtinou, kolem sebe slyší spoustu slov jako *ven, sen, les, den* obsahujících hlásku /e/ a spoustu slov jako *kam, park, ham, tam* obsahujících hlásku /a/. Díky tomu si vytvoří kategorii pro každou z těchto dvou hlásek a je citlivé k rozdílu mezi nimi. Ignoruje ale rozdíly v rámci každé kategorie, protože i když někdo v češtině vysloví slovo *pes* s trošku jiným /e/, je to pořád *pes*. Pro dítě vystavené angličtině ale stejná změna znamená i změnu kategorie hlásky, potažmo významu slova. A to je příklad rozdílu naladění se na hlásky mezi dítětem obklopeným angličtinou a dítětem obklopeným češtinou. (V tomto konkrétním případě, když se české dítě nebo dospělý začne učit anglicky, jednou z věcí, kterou si bude muset osvojit, je právě nová kategorie pro hlásku /æ/.)

Obrázek 3.12

Zatímco české dítě začne díky neustálému poslechu češtiny rozlišovat dvě podobné hlásky [e] a [a], které v češtině rozlišují význam slov, anglické dítě začne díky poslechu angličtiny rozlišovat rovnou tři podobné hlásky [e], [æ] a [a:], které rozlišují význam slov v angličtině.

Co nám říká věda

Osvojování hlásek mateřského jazyka

Výzkum osvojování hlásek kojenci má už víc než půlstoletí dlouhou tradici. Jedna z klasických studií vědkyně Janet Werker a jejího kolegy Chrise Lalondea testovala, v jakém věku se děti vyladí na souhlásky mateřského jazyka, to znamená, že rozlišují mezi hláskami, které v jejich jazyce můžou měnit význam slov, ale ignorují rozdíly mezi hláskami, které v jejich jazyce význam slov měnit nemůžou. Studie se zaměřila na dva hláskové rozdíly: rozdíl mezi /b/ a /d/, který existuje v angličtině i hindštině (a spoustě dalších jazyků) a v angličtině odlišuje slova jako *bad* (špatný) a *dad* (táta), a rozdíl mezi /d/ (vyslovovaným s jazykem dotýkajícím se horních zubů) a /d/ (vyslovovaným s jazykem stočeným dozadu), který neexistuje v angličtině, ale existuje v hindštině, kde odlišuje slova jako *dāl* (čočka) a *dāl* (větev). Tato kanadská studie ukázala, že kojenci osvojující si angličtinu dokážou v každém věku rozlišit rozdíl mezi /b/ a /d/, ale od zhruba 10 až 12 měsíců už nerozlišují rozdíl mezi hindským /d/ a /d/ – stejně jako dospělí mluvčí angličtiny.³⁰

Syntéza zjištění mnoha studií ukazuje, že na počátku vývoje děti vnímají zkrátka všechny rozdíly mezi hláskami, které jsou fyzicky slyšitelné. Už při narození mozek miminek rozdíly mezi hláskami vnímá a reaguje na ně mnohem silněji než na podobné, avšak neřečové zvuky.³¹ Jak jsou miminka vystavena konkrétnímu jazyku, vyladí se jejich schopnost rozlišovat právě mezi takovými hláskami, které se v jejich okolním jazyce objevují, a které tedy i mají potenciál v tomto jazyce měnit význam slov. Zároveň se u miminek snižuje citlivost vůči hláskovým rozdílům, které v jejich jazyce neexistují, a to tak, že od určitého věku tyto rozdíly během vnímání řeči jednoduše ignorují.³²

Naučit se ignorovat bezvýznamné rozdíly je velmi výhodné pro komunikaci v mateřském jazyce – dokážeme díky tomu například porozumět různým lidem, kteří hlásky vyslovují každý trochu jinak nebo se občas přeřeknou.

Vyladování se na hlásky, které jsou v okolním jazyce relevantní, probíhá o něco dříve pro samohlásky (tedy pro zvuky jako je [a], [i] nebo [e]) než pro souhlásky (tedy pro zvuky jako je [p], [s] nebo [r]).³³ Je to proto, že samohlásky jsou hlasitější a od velmi rané fáze vývoje lépe slyšitelné než souhlásky a v komunikaci s dětmi se taky často objevují a opakují.

Obrázek 3.13

Kojenec účastní se experimentu o vnímání hlásek. Vědkyně pustí dítěti různé hlásky mateřského nebo cizího jazyka a měří, kdy na ně dítě zaměří pozornost. Zaměření pozornosti značí, že dítě mezi po sobě jdoucími hláskami rozpoznalo rozdíl.

Žvatlání: dítě si zkouší, jak se hlásky a slabiky vyslovují

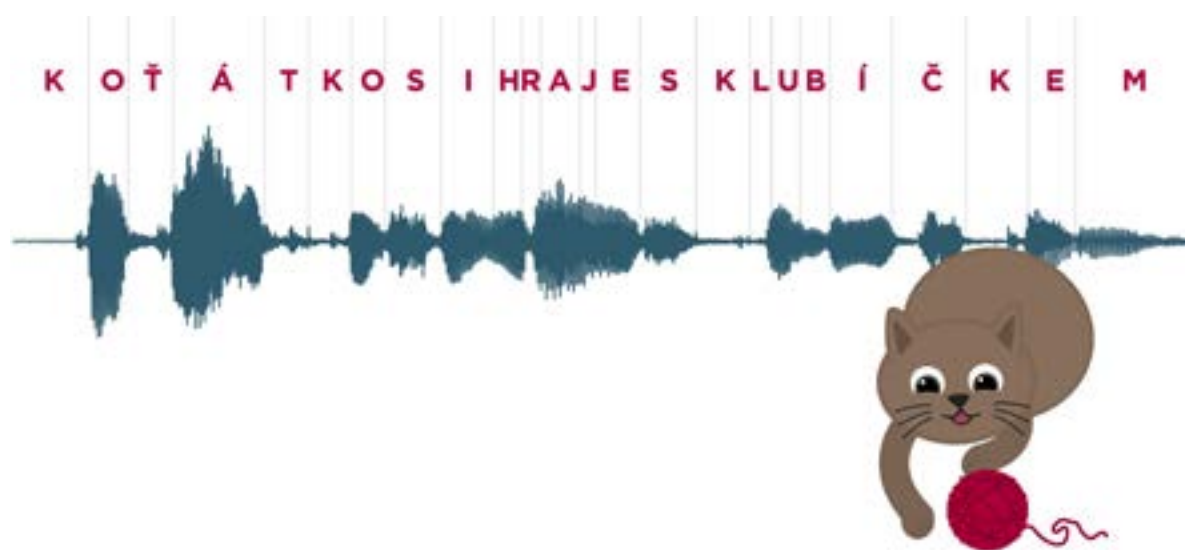
Během naladování se na zvuk hlásek a slabik mateřského jazyka si dítě samo začne zkoušet, jak se vyslovují, pokouší se imitovat řeč, kterou mluví lidé kolem něj. Původní broukání a předřečové zvuky, které miminko vydává, jsou stále koordinovanější a děti začínají vytvářet o něco složitější řečové celky – slabiky, jako je *ma* nebo *ba*. Přibližně v 6 až 7 měsících věku začínají děti obvykle žvatlat tak, že **spojují dvě nebo víc slabik** a říkají slabikové sekvence jako *mama*, *baba*, *gaga*. Po celou dobu poslouchají, jak jejich žvatlání zní, a protože jim zní velmi atraktivně, žvatlají čím dál častěji a používají širší škálu zvuků. Jejich žvatlání se nejen svým rytmem a intonačními vzorci, ale taky podobou hlásek a slabik stále víc přibližuje okolnímu jazyku. Jednotlivé zvuky řeči – a hlavně samohlásky – se postupně stále víc podobají hláskám, které vydávají dospělí. Díky přirozenému **frázování, rytmu a intonaci** může projev žvatlajícího dítěte budit dojem, že jde o smysluplnou výpověď; co jí chybí, jsou už jen skutečná slova s významem.

Zjišťování, jak se hlásky a slabiky spojují do slov a slova do frází

Souběžně s učením se, jak zní jednotlivé části řeči, se děti taky učí, **jak se zvuky řeči spojují do slov a jak se slova spojují do frází**. Před dosažením prvních narozenin dítě ví, které kombinace zvuků a slabik by mohly být slovy v jeho rodném jazyce, a které ne. Dítě, které je obklopené angličtinou, během druhého půlroku života zjišťuje, že sled hlásek [pleɪ] je naprosto v pořádku, protože lidé v jeho okolí při mluvení říkají spojení hlásek [p]+[l] často, například ve slovech *plane*, *please*, *place*, *plant* a mnoha dalších. Naproti tomu dítě, které si osvojuje havajštinu (a zároveň ne angličtinu), nebude považovat [pleɪ] za slovo, protože toto dítě (skoro) nikdy neslyší, že by lidé říkali sekvenci hlásek [p]+[l]. Proto se dítě, které je obklopené havajštinou, naučilo (pouhým poslechem), že v jeho rodném jazyce slova nezačínají zvukovou sekvencí pl.

Mechanismus, který pomáhá dětem zjistit, jak se zvuky řeči skládají do slov, se nazývá **statistické učení**. Jedná se o implicitní mechanismus učení, což znamená, že probíhá automaticky, mimovolně a bez přemýšlení o tom, že se něco učím. Když posloucháte cizí jazyk, který jste nikdy předtím neslyšeli, pravděpodobně netušíte, kde slova začínají a končí. Děti na to musí přijít taky, když poslouchají svůj rodný jazyk. Vezměme si větu „Pojď, jdeme papat, dáme si banán s jogurtem“. Z kolika slov se skládá? Vědí to děti? Kdy a jak se to naučí?

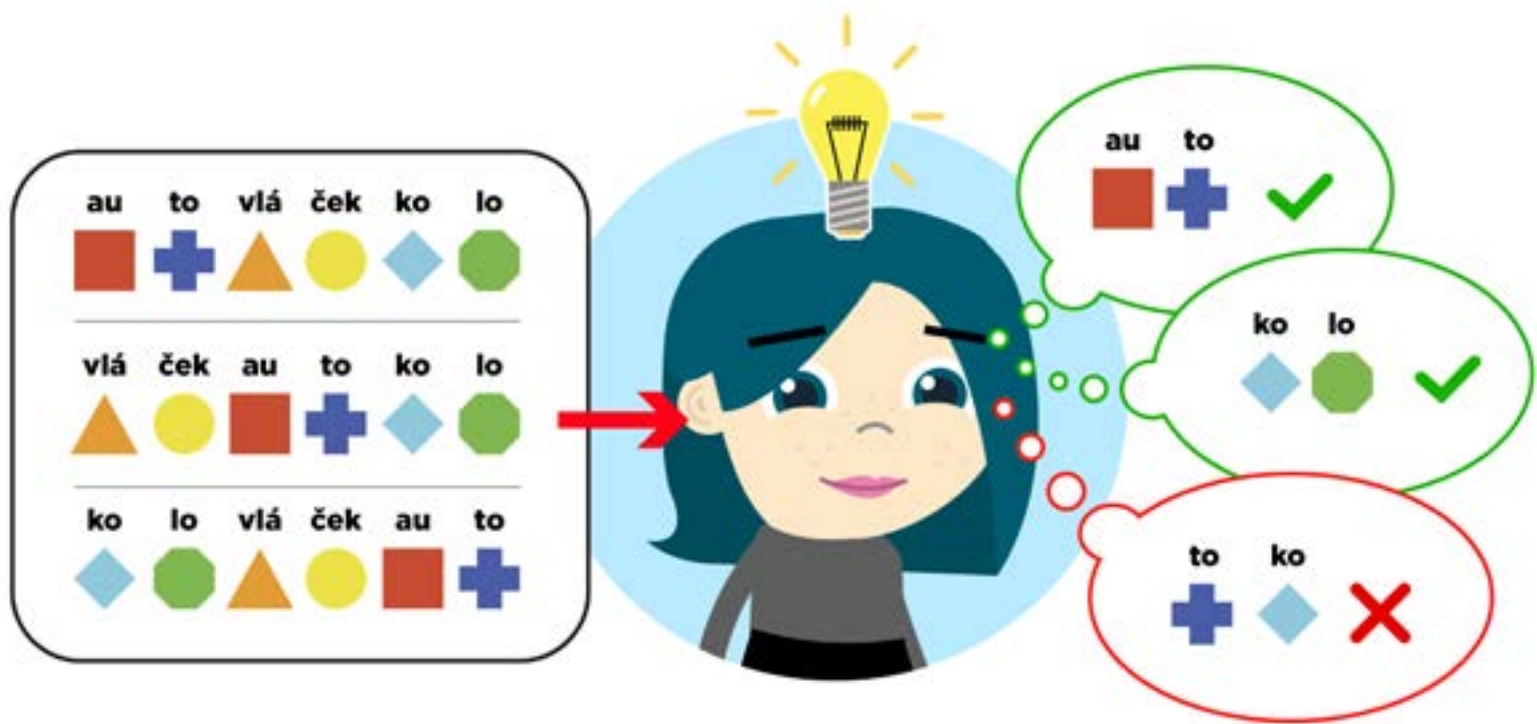
Obrázek 3.14

Během vývoje dítě postupně zjišťuje, kde jsou v souvislém proudu řeči mezery mezi slovy. Po naladování se na globální rytmus a melodii jazyka se dítě učí rozpoznávat podobu jednotlivých slov. Slova v souvislé řeči běžně nejsou oddělena pauzami. Dítě se tak při rozpoznávání podoby slov spoléhá na pravděpodobnost

souslednosti jednotlivých slabik a na rytmičné a melodické vzorce spíše než na (neexistující) pauzy mezi slovy. Všimněte si tedy rozdílu s psanou formou jazyka, ve které jsou slova vždycky oddělena mezerami, jako je to v psané verzi věty *Koťátko si hraje s klubíčkem*.

Děti skoro **nikdy neslyší jednotlivá slova někoho vyslovovat izolovaně**. I pokud se rodič s dítětem baví o jednom konkrétním předmětu, neříká mu: „Míč. Míč. Míč.“, ale slovo přirozeně používá v kontextově zapojených větách: „Podívej, to je pěkný míč. Hele jak se ten míč kutálí. Líbí se ti ten míč? Mně moc.“ Malé děti nečtou. Nikdy nevidí slova v tisku s prázdnými místy vyznačujícími jejich hranice. Protože v běžné řeči nejsou slova oddělena mezerami, musí malý mozek zjistit, kde slova začínají a končí. Za tímto účelem sleduje dětský mozek statistiku, které slabiky se často vyskytují společně, a které ne. Představte si, že malé dítě často slyší slovo vláček ve větách jako „Jé, hele, jede vláček. Chceš radši auto, vláček, kolo nebo motorku? Dáme tam zelenej vláček a za něho žlutej autobus. Vláček jede do kopce, šišiši-hů!“ Na základě takových vstupních informací velmi pravděpodobně považuje *vláček* za slovo a velmi brzy si ho taky spojí s jeho významem.

Velmi podobný mechanismus statistického učení používají děti později, když se učí strukturu a vztah slov ve větě. Tomuto procesu se říká **implicitní učení se pravidel nebo učení se tzv. nejádrových závislostí** (tj. závislostí mezi částmi promluvy, které spolu přímo nesousedí, např. závislostí mezi pomocným slovesem *to be* a koncovkou *-ing* pro průběhový čas v angličtině, „He **is jumping**.“). Přibližně ve věku 18 měsíců už dítě, které si osvojuje italštinu, ví, že před slovo *ragazzo* patří člen *il* a před slovo *ragazza* člen *la*. Jelikož je obklopeno italštinou, kde je člen *il* systematicky následován slovy mužského rodu končícími na *-o* a člen *la* slovy ženského rodu končícími na *-a*, tento jazykový vzorec si italské dítě implicitně osvojilo. Nikdo mu to nemusel vysvětlovat a dítě se to nemuselo nijak drilovat. Jeho mozek jednoduše vysledoval statistiku struktur *il-x-o* a *la-x-a*. Podobným způsobem chápe zhruba jedenapůlleté dítě osvojující si angličtinu, že pokud nějakou činnost vykonává jedna osoba nebo jedno zvíře, musí mít sloveso koncovku *-s*, a dítě tedy ví, že “A bird flies.” a “Birds fly.”. Několik měsíců potom, co děti percepčně přijdou na pravidla pro anglické *-s* nebo italské *il* a *la*, začínají taky samy správné členy a koncovky sloves říkat, obvykle ve dvou letech. I potom, co se u nich projeví známky toho, že vědí, co je správná gramatika, děti ještě zhruba rok dělají chyby v tom, jestli produkují správnou slovesnou koncovku nebo správný člen – a to, jak často je řeknou správně, závisí na komplexitě nebo struktuře věty: v některých větách (jako „There he runs.“) můžou děti rychleji říct vždycky správnou slovesnou koncovku, zatímco v jiných (jako „He runs very fast.“) může trvat mnohem déle, než se dětem podaří vyslovit ji správně.

Obrázek 3.15

Jak funguje mechanismus statistického učení. Na obrázku vidíme v různých pořadích několik tvarů. Pořadí ale nejsou náhodná. Vidíme, že čtverec je vždycky následován křížem (s pravděpodobností 100 %) a trojúhelník je vždycky následován kruhem (s pravděpodobností 100 %). Ovšem kříž může být následován trojúhelníkem, kosočtvercem a klidně i čtvercem (každým s pravděpodobností 33 %). I když v řadě tvarů nejsou bílé mezery, statisticky spolu například čtverec a kříž tvoří jeden útvar. A velmi podobně funguje kombinování slabik do slov. Ve větě, kterou jsme použili jako příklad výše: „Chceš radši auto, vláček, kolo nebo motorku?“ mohlo jindy dítě klidně slyšet slova v jiném pořadí „vláček, auto, kolo“, nebo „kolo, vláček, auto“ a podobně. Z mnoha výskytů slova *vláček* v různých větách dítě díky statistickému učení zjistí, že kombinace slabik „*vlá+ček*“ je velmi častá (v našem příkladu až 100 %), zatímco kombinace slabik „*to+ko*“ se skoro nevyskytuje (až na tu jedinou větu, kde bylo *kolo* jmenováno hned po *autu*). A tak bude dítě „*vlá+ček*“ považovat za k sobě patřící slabiky (formu slova) zatímco „*to+ko*“ za správně zformované slovo považovat nebude. Znalost forem a významů prvních slov celý proces statistického učení posune ještě o kus dál, protože už známá slova fungují jako kotvy, které dávají strukturu pro dítě jinak novému proudu řeči. Dítě se jich může zachytit, poznat bezpečně, kde jedno už známé slovo končí, a kde tedy bude začínat slovo nové, i když dítěti zatím neznámé.

Statistické učení ale není jediný mechanismus, kterým se děti učí o podobě slov a jejich kombinací do vět. Do hry tu zase vstupuje **rytmus a melodie jazyka**. Melodické kontury slov a vět a rytmické střídání slabik ve slovech a slov ve větách dítěti **pomáhají identifikovat začátky a konce slov** a taky zjistit, která slova ve větě jsou důležitější než jiná, případně která slova v rámci věty k sobě patří. Díky melodii tak například dítě, které se učí francouzsky, může rozpoznat konec slova, kdykoliv uslyší stoupavou intonací. A nebo díky rytmu řeči například dítě, které se učí anglicky, může snadněji rozpoznat začátek slova v rychle běžící řeči, jakmile uslyší hlasitou slabiku s důrazem.

Co nám říká věda

Rozpoznávání hranic slov v souvislém proudu řeči

Řeč je spojitý akustický signál, v němž slova nejsou oddělena slyšitelnými pauzami. Ba co víc, ani v komunikaci s dětmi rodiče a pečovatelé běžně neříkají jednotlivá slova samostatně. Vědci se snažili odhalit, jakým mechanismem se slova děti naučí rozpoznat. Vědecký tým ve složení Jenny Saffran, Richard Aslin a Elissa Newport tedy vymyslel umělý jazyk, který obsahoval dvanáct slabik: *pa bi ku ti bu do pi go la tu da ro*. Z těchto dvanácti slabik byla poskládána čtyři slova: *pabiku tibudo pigola tudaro*. Výzkumníci potom tato slova seřadili v náhodném pořadí do spojitého proudu řeči, ve kterém slova nebyla oddělena pauzami, neměla na žádné slabice důraz ani pokles hlasu. Kojencům po dobu tří minut z reproduktorů pouštěli proud slabik: *pabikupigolatibudopabikutudaropigola...* Po této tzv. trénovací fázi následoval test, ve kterém dětem pouštěli jednotlivé trojice slabik, a to buď takové, které reprezentovaly v proudu řeči zamýšlené slovo, např. *pabiku*, nebo trojice, které obsahovaly slabiky ze dvou různých slov, např. *bikuti*, anebo trojice, ve kterých byly slabiky zcela náhodně seřazené, např. *padotu*.

V testu měřili pozornost dětí vůči každému typu podnětu. Zjistili, že sedmi- až osmiměsíční děti rozpoznaly, která trojice slabik reprezentovala slova z trénovací fáze, a která ne.³⁴ Aby zjistily, které trojice slabik jsou slova, a které ne, využily děti mechanismus implicitního statistického učení. Jejich mozek vypočítával během stimulace pravděpodobnost, se kterou jedna slabika následuje druhou, a na základě porovnání těchto pravděpodobností mezi různými trojicemi slabik zjistil, co je statisticky spíš slovo, a co spíš ne.

V proudu slabik, který děti poslouchaly, byla slabika *pa* vždycky následována slabikou *bi* a ta vždycky slabikou *ku*. Pravděpodobnost souslednosti slabik *pabiku* byla tedy $(100 \% + 100 \%) / 2 = 100 \%$. Naproti tomu slabika *bi* byla sice vždycky následována slabikou *ku*, ale slabika *ku* byla jen ve třetině případů následována slabikou *ti*. Pravděpodobnost souslednosti slabik *bikuti* byla tedy $(100 \% + 33 \%) / 2 = 66,5 \%$. Mozek dítěte takto vyhodnotil, že *pabiku* je v tomhle umělém jazyce pravděpodobnější tvar slova než *bikuti*.

Navazující výzkumy ukázaly, že statistické učení není jediný, izolovaný mechanismus, vedoucí k osvojení formy slov, ale je využíván společně s dalšími vodítky – často rytmickými a melodickými – které v daném jazyce značí začátky nebo konce slov.³⁵ Například v angličtině je slovní přízvuk poměrně výrazný a na většině slov je na první slabice: sedmiměsíční kojenci vyrůstající v anglicky mluvícím prostředí se učí přízvuk na první slabice využívat jako vodítko k zachycení hranic mezi slovy.³⁶

Statistické učení v rozpoznání slovních hranic funguje na předvědomé rovině zcela automaticky. Neurolingvistické experimenty ukazují, že když dospělé vystavíme po dobu několika minut vymyšlenému jazyku složenému z různých sekvencí slabik, tak jako výše zmíněné *pabikutibudo*, jejich mozek statistické pravidelnosti o tom, které slabiky spolu tvoří slovo, a které ne, začne sledovat skoro okamžitě. I když si dospělý neuvědomuje, že vůbec nějaká slova nebo pravidelnosti v proudu řeči odkryl, reakce jeho mozku ukazují, že statistické učení implicitně probíhá.³⁷

Obrázek 3.16

Půlroční miminko účastní se experimentu o rozpoznávání slov v souvislé řeči. Dítě poslouchá sekvence slabik a vědkyně pomocí čepice s EEG senzory měří, do jaké míry je jeho mozek naladěn na slabičný rytmus a do jaké míry je naladěn na rytmus slov. Silnější naladění na rytmus slov značí, že mozek rozpoznává slova.

Zjišťování významu slov

Zároveň s poznáváním zvukové podoby a formy slov a slovních spojení – tedy při učení se, jak slova zní – se děti taky učí, co slova znamenají. Některá slova slyší velmi často a setkávají se s nimi v různých větách a v různých formách, protože okolo sebe mají víc lidí, kteří je vyslovují (i když na samém začátku většinu informací dítě získává od primárního pečovatele – obvykle matky). Když se v různých situacích objevuje určitý předmět nebo činnost, tak se typicky zároveň pojmenovává. Právě díky tomu, že dítě v různých situacích opakovaně vidí určitý předmět a slyší, jak je pojmenován, si osvojuje význam daného slova. Tento implicitní, statistický mechanismus učení se nazývá **mezisituační učení** a pomáhá dětem osvojovat si významy slov a slovních spojení.

Mezi 6. a 8. měsícem věku už takto dítě zná několik slov, se kterými se setkává nejčastěji. **Receptivní slovní zásoba** se dál poměrně rychle rozšiřuje, takže v době prvních narozenin dítě zná význam asi 100 až 150 slov, ve dvou letech zná až 300 slov a dál se učí v průměru 8 až 10 slov denně. (A osvojování nových slov v mateřském jazyce pokračuje až do dospělosti i během ní.)

Obrázek 3.17

Osvojování významu slova *míč* napříč situacemi. „Hoď mi ten míček, hop!“ „Umíš kopnout do míče?“ „Podívej, míč se nám zasekl na stromě.“ Když dítě slyší tyto výroky napříč situacemi a vidí na scéně taky míč, přijde na význam slova *míč*. Stejně se to děje pro další slova, která se v jeho okolí vyskytují.

Co nám říká věda

Osvojování významu slov ze situačních kontextů

Lingvisté poukazují na to, že odvodit význam slova z jediné situace je velmi obtížné. Tento problém ilustruje fenomén *gavagai*. Představte si, že vám člověk mluvící cizím jazykem řekne „gavagai“ a ukáže na hopsajícího králíka. Dokážete vydedukovat, co slovo *gavagai* znamená? Může to být králík, ale taky to může znamenat hopsá, může to znamenat taky ocas nebo uši, a nebo dokonce i celou větu „Hele, támhle hopsá králík!“.³⁸ Ačkoliv velmi malé děti mají tendenci interpretovat nová slova jako názvy celých předmětů,³⁹ význam slova se nenaučí na základě jediného spojení situace a pojmenování.

Výzkumy ukazují, že jedním z mechanismů, který dětem umožňuje osvojit si významy slov, je sledování pojmenování (tedy slova) a pojmenovávaného (tedy předmětu, aktivity) napříč mnoha situacemi. Americká studie testovala, jestli se dvanácti- a čtrnáctiměsíční děti dokážou naučit nová slova *bosa*, *gasser*, *manu*, *colat*, *kaki*, *regli* jako pojmenování 6 nových předmětů (neznámé tvary). V každém ze 30 kol experimentu výzkumníci ukázali dítěti na obrazovce dva z 6 nových objektů a přehráli mu dvě slova z oněch 6 nových slov, aniž by poskytli informaci, které slovo patří ke kterému předmětu. V rámci jednoho kola experimentu bylo tedy párování slova a významu (předmětu) nejednoznačné. Napříč jednotlivými koly však bylo konzistentní – kdykoliv se objevil předmět „zkroucená hvězda“, objevilo se v tomtéž kole i slovo *kaki*. Po 30 tréninkových kolech následovala kola testovací. V nich dítě slyšelo vždycky jen jedno slovo a vidělo dva obrázky – jeden cílový, který byl v tréninku párován s daným slovem, a jeden nesouvisející obrázek (tzv. distraktor). Na základě toho, že děti se v testovacích kolech spolehlivě víc dívali na cílová slova, se zjistilo, že si nová slova umí osvojovat díky mechanismu statistického mezisituačního učení.⁴⁰

Čím jsou děti starší, tím víc se dokážou spoléhat na souvšlyt pojmenování a pojmenovávaného i napříč situacemi, které jsou od sebe časově vzdálenější. V laboratorním prostředí se děti v 16 měsících učí z po sobě jdoucích situací, ve 20 měsících už se učí i z těch, které nenásledují bezprostředně po sobě.⁴¹

Obrázek 3.18

Když někdo v cizím jazyce řekne „gavagai“ a ukáže na hopsajícího králíka, není jasné, co promluva *gavagai* znamená.

Statistické učení napříč situacemi je jedním z mechanismů, který dětem umožňuje budovat si slovní zásobu. Není ale mechanismem jediným, jelikož slovník se nevyvíjí izolovaně od ostatních jazykových rovin. A tak, jak děti obklopené angličtinou postupně získávají povědomí o tom, že slova popisující aktivitu mívají koncovku *-ing*, pomáhá jim znalost gramatiky osvojit si význam nových slov. Když uslyší větu „Dad’s gone kiteboarding.“, pochopí, že poslední slovo popisuje aktivitu, kterou táta právě dělá. A pokud tátu v dané situaci příště i vidí, spojí si slovo *kiteboarding* s konkrétní aktivitou.

K chápání nových významů slov podobně napomáhá taky rostoucí znalost větné stavby. Tedy to, jak se dětem vyvíjí a upevňuje znalost toho, jak v jazyce slova po sobě následují a jaké vztahy mezi sebou slova mají v různých větných pozicích. Díky osvojení větné stavby pochopí, že nové slovo na konci věty „That’s a furry fox.“ bude slovo ze stejné třídy jako například *dog* a *cat*, jelikož v tomto větném kontextu *dog* a *cat* už slyšelo. Tomuto jevu, kdy znalost gramatiky (větné stavby) napomáhá osvojování významu slov, se v psycholingvistice říká syntaktický bootstrapping.

Význam slov je pro děti jiný než pro dospělé

Obrázek 3.19.

Význam slov, jak si ho osvojily malé děti, se může lišit od významu slov, který mají dospělí. Jedno z prvních slov, které malé dítě zná a/nebo říká, může být *pes* a dítě jím může označovat jakékoliv přátelské chlupaté zvíře.

Děti vnímají význam slov jinak než dospělí. Děti často **zobecňují**, takže pokud mají doma psa, naučí se význam slova *pes* velmi brzy. Zpočátku si však můžou myslet, že *pes* je název pro jakékoliv chlupaté zvíře (tedy i pro zvířata, kterým dospělí říkají *kočky* nebo *činčily*), a teprve později – třeba až začnou často vídat sousedovic kočku – si uvědomí, že *pes* je název pouze pro chlupaté zvíře, které štěká, a to druhé zvíře, co má soused, se jmenuje *kočka*. Malé děti se ale taky můžou učit **významy slov specificky v kontextu**, v němž se s nimi setkávají. Dítě, které často pozoruje vlaky z okna kuchyně, může slovo *vlak* znát poměrně brzy a může ho znát nejdříve jako název pro dlouhé vozidlo za oknem, které jede velmi rychle, ale nemusí si ho zpočátku spojovat s vlakem, který by vidělo stát na nádraží. Jak se děti setkávají se slovy v různých situacích a v různých větách, začnou si jejich významy zužovat nebo rozšiřovat a postupně je začínají chápat podobně jako dospělí.

Jednoslovné, dvouslovné a víceslovné promluvy

I když už miminko spoustě slov rozumí, většinou „jen“ žvatlá bez významu, tedy aniž by svým žvatláním odkazovalo na nějakou věc, osobu nebo aktivitu. To se ale změní okolo prvních narozenin (u někoho malinko dříve, u jiného o něco později). V jednom roce začnou děti říkat první slova s významem. Ta můžou, kvůli zatím omezeným artikulačním schopnostem, znít jinak, než by je řekl dospělý – například *bam* pro *balón* nebo *kokojí* pro *krokodýla* –, ale dítě už cíleně volenými slovy vyjadřuje význam. Po prvních jednoslovných promluvách trvá zhruba další rok, než děti slova začnou spojovat. Dvouleté

děti se postupně učí spojovat dvě slova a později začínají skládat i víc slov za sebou do jedné věty. Schopnost mluvit v delších spojeních slov jde ruku v ruce s rozvíjejícími se kognitivními schopnostmi, jako je krátkodobá paměť nebo schopnost zacílit a udržet pozornost. Věty, které dvouleté dítě říká, obsahují gramaticky nesprávné konstrukce, vynechaná gramatická pomocná slova (v češtině to může být slovíčko se ve větách jako „Táta (se) sprchuje.“). Mnohé hlásky dítě vyslovuje jinak než dospělý. Dítě ale přesně ví, co chce říct a jaká spojení jsou gramaticky správná.

Slovníkový spurt, komplexní gramatika, narativní schopnosti

Od zhruba druhého roku počet slov, kterým dítě rozumí, i počet slov, které samo říká, raketově roste. Zároveň se dítěti zpřesňují dosud osvojené významy slov uložených v jeho mentálním lexikonu. Nárůst počtu slov, která zná a říká, je možný díky bohatší zkušenosti se světem a rozvíjejícím se kognitivním schopnostem. Bohatší slovník, dobrá pracovní a verbální paměť, chápání souvislostí a sociálních vztahů, vyvinutější motorika, hbitější a snadnější artikulace. Všechny tyto aspekty umožňují dítěti taky skládání delších a delších promluv.

3.6 Vnímání předchází produkci

Na předchozích stránkách jsme popsali dovednosti porozumění a řečové produkce, které dítě ve svém mateřském jazyce postupně získává. To, jak dítě vnímá a chápe jazyk, není vždycky přímo pozorovatelné, a proto si rodiče a pečovatelé nemusí být mnoha milníků v jazykovém vývoji svého dítěte vědomi. Vědecké metody založené na sledování reakcí dítěte a nebo měření jeho mozkové aktivity nám umožňují zjišťovat, co všechno malé dítě ví o svém mateřském jazyce, jak jazyk vnímá a čemu rozumí. Dalo by se říct,

že dříve než dítě vysloví svá první slova, je už poměrně vyspělým „**rodilým posluchačem**“ naladěným specificky na svůj mateřský jazyk (i když ještě tímto jazykem samo vůbec nemluví).

Obrázek 3.20

Vnímání a porozumění jazyku u dětí předchází vlastnímu mluvení. Minikomiks znázorňuje situaci, kdy ačkoliv dítě samo ještě neumí správně vyslovit hlásku [r] a místo *ryba* a říká *lyba*, moc dobře ví, jak má dané slovo znít, a taky dobře ví, že dospělý ho umí vyslovit. Proto se dítě rozčiluje, když po něm dospělý slovo *ryba* opakuje s nesprávnou vyslovností jako *lyba*.⁴²

V první fázi se dítě jazyk učí vnímat a rozumět mu. Nejdříve se naladí na melodické a rytmické vzorce – ty dítěti později pomůžou při dešifrování dalších, menších a možná složitějších částí řeči, která ho obklopuje. Brzy potom začíná dítě slyšet a vidět všechny drobné rozdíly v tom, jak se vyslovují hlásky řeči a jak různé slabiky přicházejí a odcházejí v proměnlivém proudu řeči. Slyší řeč od stále většího počtu různých lidí, takže si může budovat a tříbit představu o tom, jak slabiky a slova v okolním jazyce nejtypičtěji znějí. Stále ještě v prvním roce života se dítě naučí rozeznávat hranice slov v souvislém proudu řeči a taky chápat význam několika prvních slov, která se v jeho okolí často objevují. Tohle všechno si dítě ze svého mateřského jazyka osvojuje dávno předtím, než samo začne slova říkat. Současně s tím, jak zjišťuje, kde slova začínají a kde končí a co znamenají, dítě začíná chápat taky to, že a jak spolu slova ve větě souvisejí. Osvojuje si gramatické prostředky, které vymezují vzájemný vztah slov ve větách (např. vztah mezi osobou a činností v angličtině: pokud činnost vykonává jen jedna osoba, je na konci slovesa -s). I porozumění tomu, jak na sebe slova navazují nebo jakou mají mít koncovku

v závislosti na jiných slovech ve větě, přichází ve fázi, kdy dítě ještě samo věty nebo správné koncovky říkat nezačalo.

Schůdky na cestě ke znalosti mateřštiny (obrázek 3.7), které dítě zdolává, jazykové dovednosti, které získává, od sebe nejsou odděleny – neznamena to, že první dovednost musí být plně osvojena, aby bylo možné přejít k další. Osvojování jednotlivých dovedností se vzájemně prolíná, rozvoj jedné dovednosti může podpořit nastartování dovednosti další a naopak později získaná dovednost může povzbudit nebo vytríbit dovednost získanou dřív. Dítě si osvojuje víc dovedností souběžně, i když každou v jinak pokročilé fázi, čímž se jednotlivé dovednosti vzájemně upevňují. Například osvojování formy a významu slov: To, že dítě umí rozpoznávat začátky a konce slov, mu umožní začít si úseky rozkouskované řeči spojovat s konkrétními významy. A naopak znalost významu některých slov v souvislé promluvě, kterou slyší, pomůže dítěti poznat začátky a konce sousedících slov, jejichž význam ještě nezná. Pořadí, v jakém se jednotlivé rysy jazyka začínají osvojovat, však lze sotva obrátit. Dítě nebude plakat nebo žvatlat v melodii a rytmu mateřského jazyka, pokud se na melodii a rytmus nejdřív nenaladí svým vnímáním. Nebude schopno naučit se význam slov dřív, než začne zjišťovat, kde slova začínají a končí. Nezačne říkat slovo s významem, pokud jeho významu nebude nejdřív rozumět.

Co nám říká věda

Porozumění předchází produkci

Nejen porozumění slovům a frázím, ale i znalost gramatických pravidel nebo toho, jak se jazyk vyslovuje, se dá zkoumat už u malých dětí, které toho ještě samy moc nenamluví. Experiment amerických vědců Daniela Swingleyho a Richarda Aslina s využitím tzv. metody vizuální fixace testoval, jestli malé děti poznají, když je slovo z jejich mateřského jazyka vysloveno nesprávně. Batolatům ve věku 18 až 23 měsíců ukazovali na obrazovce vždycky dva obrázky vedle sebe, například fotku miminka a auta. Jeden z obrázků byl pojmenován i ve větě, kterou děti slyšely, například „Where’s the *baby*? Do you like the *baby*?” V některých případech bylo pojmenování vysloveno nesprávně, například zaznělo „vaby” místo „baby”. S použitím přístroje sledujícího pohyby očí a zaměření pohledu (eye-tracker) vědci měřili, na který obrázek a jak dlouho dítě po uslyšení pojmenování fixuje svůj pohled. Ukázalo se, že v případech, kdy děti slyšely nesprávně vyslovené cílové slovo, se na cílový obrázek podívaly později a fixovaly ho pohledem kratší dobu než v případech, kdy bylo cílové slovo vysloveno správně. Tak se ukázalo, že už v roce a půl věku děti vědí, jak se jim známá slova mají vyslovovat, i když je samy ještě říkat neumějí.⁴³

Jiná, britsko-italská studie se zaměřila na porozumění gramatice u italských dětí ve věku 12 až 24 měsíců. Italština má shodu členu s podstatným jménem v rodě a čísle: děvčátko se řekne *la bambina* a děvčátka jsou *le bambine*, chlapec se řekne *il bambino* a chlapci *i bambini*. Výzkumníci dětem na obrazovce promítali vedle sebe dvě fotky: na jedné z nich byly například dvě dívky a na druhé jedna dívka, nebo na jedné byla dívka a na druhé chlapec. U toho děti slyšely například: „Guarda la bambina! Vedi la bambina?“ (Podívej se na tu dívku! Vidíš tu dívku?) Ukázalo se, že už 12 měsíční děti se déle dívají na tu fotku, která je pojmenovaná. Dělo se to dokonce i pro slova, která děti neznaly. To znamená, že pouze na základě členu a koncovky podstatného jména děti poznaly, jestli se mají dívat na osobu ženského, nebo mužského rodu. Závěrem je, že děti, jejichž jazyk vyjadřuje rod a číslo koncovkou a členem, mají takové gramatické pravidlo pro rod a číslo osvojeno už v době prvních narozenin.⁴⁴ A to je obdivuhodné, když si uvědomíme, že v roce dítě teprve začíná říkat první jednoduchá slova.

Používání komplexnějších gramatických konstrukcí a vývoj schopnosti vyprávět jde ruku v ruce s rozvojem sociálních kompetencí. Mezi sociální kompetence vyvíjející se v předškolním věku patří například teorie mysli, tedy chápání toho, že někdo jiný může mít jiné zkušenosti a myšlenky než já sám, což u dětí pozorujeme zhruba mezi 3. a 4. rokem.

Ve věku 5 až 6 let děti začínají zpřesňovat artikulaci a rozlišovat i ty nejsložitější hlásky podobně jako dospělí, používají komplexní věty a dokážou vyprávět souvislé příběhy. Taký začínají chápat přenesené (nedoslovné) významy, které souvisejí s pragmatickou rovinou jazyka, jako je ironie nebo sarkasmus. Je to typicky ve věku okolo 6 let, kdy se děti stanou plně kompetentními rodilými mluvčími jazyka v tom smyslu, že dokážou smysluplně vyjádřit své myšlenky a umí mluvit zcela srozumitelně.

Shrnutí kapitoly 3

- **Porozumění, mluvení, čtení a psaní:** Děti svoji cestu k mateřskému jazyku začínají rozvojem schopnosti vnímat ho a rozumět mu, vzápětí se učí mluvit a až potom, co mají zvládnutou mluvenou formu jazyka, se začínají učit číst a psát.
- **Čtyři hlavní ingredience vývoje mateřského jazyka:** Dítě si jazyk osvojuje skrze (1) vnímání a pozorování, (2) napodobování a sledování zpětné vazby, (3) se zapojením celého těla a (4) s intuitivním cílem stát se součástí společnosti.
- **Dílčí dovednosti:** Dítě zvládá spoustu dílčích dovedností porozumění

a mluvení postupně, schůdek po schůdku, a každé zdravé dítě tímto způsobem, bez zjevného úsilí dojde k cíli.

- **Jak se dětským osvojováním jazyka může inspirovat dospělý?** Začne se učit jazyk vnímat a rozumět mu, později mluvit a až potom číst. Bude nový jazyk poslouchat a pozorovat, napodobovat rodilé mluvčí a sledovat zpětnou vazbu, zapojí do jazykového učení celé tělo a jazyk pro něj bude prostředkem dorozumění se s novou společností a kulturou. Dílčí dovednosti, schůdky k jazyku, bude zdolávat postupně.

Obrázek 4.1

Naše metoda vám umožní následovat způsob, kterým se jazyk učí malé děti.
Schůdek po schůdku, až k cíli.

KAPITOLA 4

Jak si můžou přirozeně osvojit jazyk dospělí

Jak je patrné z předchozí kapitoly, děti si osvojují svůj mateřský jazyk úplně jiným způsobem, než jak se dospělí obvykle učí cizí jazyky. Namísto vědomého nebo řízeného učení se se u dětí jedná o intuitivní, bezděčné osvojování. Ve vědeckých okénkách vám představujeme zjištění studií, které jsou prováděny jak s dětmi, tak s dospělými v psycholingvistických laboratořích po celém světě. Mají vám ukázat, že i ve vás dřímá potenciál učit se jazyky podobně jako děti – přirozeně. Jak to ale prakticky udělat, aby se dospělý mohl zkusit naučit nový jazyk tak, jako si dítě osvojilo svůj mateřský jazyk? Nabízíme vám možnost prožít trochu zrychleně další dětství, ale v novém jazyce. K tomu pomůžou tři kroky.

4.1 První krok: přijměte za své principy spontánního osvojování jazyka

Obrázek 4.2

Spíš než biflování se pouček a faktů se osvojování jazyka podobá učení se lyžovat.

Napodobte děti v tom, jak zvědavě objevují svět kolem sebe, spontánně si zkouší nové věci, bez zbytečného přemýšlení nebo strachu z chyb. Pro mnoho dospělých i dospívajících to bude obrovská změna v přístupu. Ve škole jste se naučili s jazykem pracovat cíleně, systematicky, logicky a byli jste hodnoceni. S námi se vrátíte ještě o kus zpátky, do doby, kdy jste byli malé děti a vše okolo vás bylo zábavné, překvapivé a vy jste si mohli osahávat svět kolem sebe a přirozeně se o něm učit, aniž by vás kdokoliv hodnotil nebo opravoval.

Snižte očekávání a nesnažte se

Vysoké, často nereálné cíle mohou vést k tomu, že se z učení nového jazyka stane namáhavý a vyčerpávající proces, který nelze dlouhodobě vydržet. Takový na výkon orientovaný přístup způsobuje stres a frustraci, což učení

spíš blokuje. Naproti tomu malé děti, učící se svůj mateřský jazyk, se netrápí tím, že všemu hned nerozumí a neumí perfektně vyslovovat. A proto otevřete oči i uši dokořán, pozorujte a uče se s radostí a bez přehnaných očekávání.

Vystavte se novému jazyku

Dospělí se často s vervou pouštějí do studia gramatiky, biflování se slovíček, a zkoušení si výslovnosti, aniž by si jazyk nejdříve naposlouchali. V tom je podporují i mnohé známé výukové aplikace. Abychom se však jazyk naučili dobře, musíme ho poslouchat a vnímat každý den. Neměli bychom se jazyk učit izolovaně, bez kontextu, tedy bez situací, ve kterých se používá. Právě kontext nám umožňuje pochopit, o čem daná komunikace je (i když řeči samotné zatím moc nerozumíme). Díky tomu náš mozek získává srozumitelný input (tedy srozumitelné zdroje jazyka), ze kterého se dokáže přirozeně učit. Pokud mu takový input dopřejeme, začne si mozek postupně vyvozovat a ukládat vzorce, kterými se cizí jazyk řídí.

Tak jako malé děti si nový jazyk musíme nejdříve dostatečně naposlouchat a napozorovat. Až potom můžeme začít zkoušet mluvit. Důležité je obklopovat se jazykem pravidelně a co možná nejčastěji. Díky internetu dnes máme k dispozici nepřeberné množství materiálů a videí, které nám to umožňují. Věřte, že je naprosto v pořádku, pokud na začátku máte pocit, že ničemu nerozumíte. Časem se to zlepší. Porozumět zpočátku nesrozumitelným nahrávkám vám usnadní i naše aplikace Mooveez. Ta nabízí hned několik funkcí, díky kterým se pro vás tyto nahrávky stanou srozumitelnějšími.

Mluvte nahlas a napodobujte rodilé mluvčí

Mnoho dospělých se v novém jazyce bojí mluvit a mluvení nacvičovat. Je to pochopitelné, protože pokud se učí tradičním způsobem, snaží se o velmi namáhavou činnost, tedy poskládat nová slovíčka do vět tak, aby dobře zněla a byla i gramaticky správně. To je vysilující. Mluvit správně nejde hned a ani to není žádoucí. Ale na druhou stranu, mluvit se člověk naučí jedině mluvením.

Jak na to? Představte si, že jste malé, pětileté dítě, které ještě ani neumí číst. Jedete na prázdniny ke známým do Francie. Tam kolem vás každý den na hřišti a na pláži běhají podobně staré děti, které mluví francouzsky. Když

vám něco podávají, říkají u toho stále stejné slovo, takže pochopíte, že je to název hračky nebo jídla a že chtějí, abyste si to vzali. Postupně, jak se to opakuje každý den, to zkusíte zopakovat a ono to zafunguje. Pochopí vás. Místo toho, abyste se učili zpaměti gramatické poučky, prostě napodobujte rodilé mluvčí. Je to velmi spontánní proces. Když si budete zkoušet dialogy napodobovat například podle aplikace Mooveez, zkuste to dělat nahlas. Najděte si chvíli v soukromí a zkoušejte nový jazyk napodobovat. Je důležité slyšet sami sebe. Díky každodennímu poslechu máte podobně jako děti představu o tom, jak má nový jazyk znít. Takže i ve vlastní řeči budete vnímat odchylky od naposlouchaného modelu a postupem času se v mluvení začnete zlepšovat, začnete se k modelu přibližovat.

Nebojte se dělat chyby

Chyby jsou součástí procesu učení. Když mluvíte nahlas a slyšíte se, může vaše mysl porovnat to, co jste právě sami řekli, se vzorcem, který si pro daný jazyk vytvořila. Pokud mluvit nezkusíte, nebudete vědět, co příště říct líp. Tím, že uděláte chybu a všimnete si jí, získáváte zpětnou vazbu. Díky ní můžete svůj jazykový projev vylepšit. Přesně tak se učí mluvit i malé děti ve svém mateřském jazyce. Zkuste si vzpomenout, jak nesrozumitelně a nesprávně mluví malé čtyřleté dítě. Fáze nedokonalé mluvy je přirozenou součástí procesu osvojování jazyka. Jděte do toho a nebojte se chybovat. Chyby jen potvrzují, že jste se ocitli za hranicí toho, co už umíte, a že se učíte.

Mějte nový jazyk rádi

Každý jazyk je originální a krásný. Užívejte si to. Říká se, že nejrychlejší cesta, jak se naučit nový jazyk, je zamilovat se do někoho, kdo tím jazykem mluví. Když jsme provozovali naši experimentální jazykovou školu Stories, nejlíp se učili lidé, kteří si nový jazyk oblíbili a měli ho rádi: pro kulturu, kterou s sebou nese, pro lidi, kteří tím jazykem mluví, nebo jen pro to, jakou má melodii a jak zní. Jakmile se do nového jazyka zamilujete, budete s ním chtít trávit daleko víc času. Bude vám dělat čirou radost slyšet ho a komunikovat v něm.

Důvěřujte svým přirozeným schopnostem

Na otázku, jestli umí malovat, vám každé tříleté dítě odpoví, že ano. Když se

těch samých dětí zeptáte o pár let později, když už chodí do školy, na stejnou otázku odpoví pozitivně sotva polovina z nich a v dospělosti skoro nikdo. Důvěra malých dětí ve vlastní schopnosti je obrovská. Kritický pohled dospělých na sebe samé bohužel taky. Pokusili jsme se v této knize popsat a doložit, že dospělý člověk má dostatečné přirozené schopnosti učit se nové jazyky. To, že o sobě mnoho dospělých tvrdí, že nemá talent na jazyky, je dané spíš tím, že se učili jazyk naprosto nevhodným způsobem. Vědecké experimenty ukazují, že mechanismy a schopnosti, díky kterým se člověk v dětství naučil svůj mateřský jazyk, jsou stále dostupné i v dospělosti. Je však nezbytné, aby bylo vytvořeno takové prostředí, které podporuje přirozené osvojení jazyka. Proto se s důvěrou ponořte do nového způsobu objevování cizích jazyků. Dejte novému přístupu šanci a přesvědčte se sami na sobě, že funguje.

4.2 Druhý krok: následujte dětské učení krůček po krůčku s aplikací Mooveez

Když se lidé učí cizí jazyk, mají pro to řadu různých důvodů. Někteří se chtějí dorozumět na cestách, jiní mají rádi cizojazyčné filmy a knihy a stačí jim dobře rozumět. A pak je tu třetí skupina lidí: ti chtějí ovládat cizí jazyk výborně, aby mohli budovat osobní a pracovní vztahy s lidmi, kteří daným jazykem mluví. Žádný překladač neumí nahradit přímou komunikaci. Těžko si skrze překladač vybudujete s někým takový vztah, jako když budete v daném jazyce interagovat s lidmi napřímo. Pokud jste vyzkoušeli různé způsoby, jak se jazyk naučit, ale nikdy jste nedokázali naučit se v něm komunikovat, zkuste jít krok po kroku. Jak přesně? To vám představíme v této části.

Přirozená cesta k cizímu jazyku inspirovaná vývojem jazyka u dětí

Obrázek 4.3

Aplikace Mooveez je navržena v souladu s principy přirozeného učení jazyka, které kopírují trajektorii osvojování jazyka dětmi.

Nainstalujte si aplikaci Mooveez

Aplikace Mooveez je navržena tak, aby vám vytvořila co nejpřirozenější prostředí pro naučení se mnoha světových jazyků. Některé funkcionality a obsah ani nikde jinde nenajdete. Například: **prenatální poslech** vybraného jazyka pro dospělé, který vám zprostředkuje rytmus a melodii vašeho vybraného jazyka tak, abyste se na ně mohli zkusit naladit podobně jako ještě nenarozené miminko v břiše své matky. V **naladovacích** lekcích naleznete taky nahrávky různých lidí s různými emocemi. Ty vám pomůžou se na rozličné formy nového jazyka bezpečně nacítit a poznat, jak melodie a rytmus tohoto jazyka fungují v rozmanitých situacích. Dál tam najdete **říkanky, které jsou v daném jazyce běžné**, pro fázi osvojení rytmického žvatlání.

Audioknížky plné pohádek a příběhů, které jsou typické pro daný jazyk a s ním spjatou kulturu a kterým díky propracované funkcionalitě naší aplikace budete brzy rozumět. Na nich se naučíte absorbovat dostatečnou pasivní slovní zásobu a intuitivně pochopit, jak funguje gramatika nového jazyka.

625 nejvíc používaných slov ve 40 obrazech, které vám umožní osvojit si nejpoužívanější slovní zásobu nového jazyka jednoduše pomocí postupně se dokreslujících obrázků, zatímco posloucháte hlas vypravěče, který obrázky popisuje. Učení pomocí obrázků známe už z dob Jana Amose Komenského a tým Mooveez ho pro učení se cizích jazyků upravil do nové doby.

Obrovské množství **různých krátkých situací**, které se lze naučit pouhým poslechem a imitováním a které vám umožní jazyk co nejdříve aktivně používat. Máte možnost buď sami porovnávat svůj projev v novém jazyce s originálem, nebo nechat vestavěný rozpoznávač posoudit, jestli vám rozumí, nebo ne. **Příběhy rodiny Forte**, při kterých se nejen pobavíte, ale taky se naučíte běžnou slovní zásobu a vztahy mezi slovy (gramatiku) vybraného jazyka přirozeně, skrze smysluplný příběh – tak, abyste byli schopni sami je aktivně používat.

Nastavení různých typů aktivit v různou dobu během dne. Aplikace vám nabídne možnost provádět různé typy aktivit s novým jazykem v různých částech dne. Například poslouchat pohádky a příběhy večer před spaním, když už máte klid a dostatek času, aby váš mozek měl prostor nové podněty vytrždit a ukládat. Nebo si můžete při polední pauze osvojit novou scénku nebo dialog.

Aplikace Mooveez vám zkrátka nabídne přirozené aktivity, kterými vám **zpřístupní nový jazyk tak, aby se stal přirozenou součástí vás a vašeho světa.** Začínáme tam, kde začínají všechny děti. V břiše u mámy.

„Prenatální“ poslech pro dospělé: naladění se na rytmus a melodii nového jazyka

Řeč, kterou člověk slyší před narozením, nezní srozumitelně, je zastřená. Nelze rozpoznávat jednotlivá slova a konkrétní hlásky, ale je dobře slyšet, jakou má řeč intonaci a tempo. To, že nerozpoznáme jednotlivá slova, je v téhle fázi dobře – díky tomu se náš mozek může zaměřit právě na melodii a rytmus. Fáze „naladění se“ pomůže pro nový jazyk vytvořit základnu. Osvojíme si tak rytmicko-melodické vzorce, které nám později umožní rozpoznávat jednotlivé hlásky, slabiky, začátky a konce

slov a vztahy mezi slovy. Nejen to, bude pro nás taky snadnější ve správném rytmu a melodii začít mluvit.

Co nám říká věda

Rytmus a melodie u dospělých

V dospělosti, kdy už známe jeden nebo víc jazyků ve vší jejich komplexitě (víme, jak zní jejich hlásky, jaká jsou v nich slova, co znamenají a jak se skládají za sebe), se může zdát nepředstavitelné, že bychom se v jazyce uměli nebo chtěli zaměřit jen na jeho melodii a rytmus. Pro dospělé jsou tradičně melodie a rytmus cizího jazyka tvrdým oříškem. A právě nesprávná melodie a rytmus jsou charakteristikami, které výrazně přispívají k nesrozumitelné řeči nebo cizímu přízvuku.⁴⁵ Naladění se na rytmus a melodii jazyka ale není ani v dospělosti nemožné. Naopak. Výzkumy ukazují, že pokud zajistíme vhodné podmínky, dospělí melodie a rytmus jazyků dokážou velmi přesně vnímat, rozpoznávat a učit se je.

V sérii experimentů se britští a švýcarští vědci zaměřili na to, jestli dospělí mluvčí angličtiny dokážou pouze na základě rytmických vodítek od sebe odlišit nejen různé jazyky, ale taky různé dialekty britské angličtiny. Nejdřív nahráli věty ve španělštině a několika anglických dialektech a z těchto vět potom pomocí syntetizátoru řeči vymazali melodii a všechny souhlásky nahradili hláskou „s“ a samohlásky hláskou „a“. Všechny věty ve všech testovaných jazycích tedy zněly zhruba jako *Sasasa sasa sasasa sa*. Lišil se pouze rytmus, v jakém se jednotlivé slabiky střídaly, jak byly hlásky dlouhé a kde mezi nimi byly pauzy. Účastníkům výzkumu potom pouštěli *sasasa* věty z různých jazyků, resp. dialektů, a ti je měli k sobě přiřazovat a rozřazovat, podle toho, jestli je vnímali jako stejný jazyk, nebo ne. Výsledky ukázaly, že dospělí Britové pouze na základě *sasasa* podoby jazyka umí mezi jazyky a mezi dialekty angličtiny spolehlivě rozlišovat.⁴⁶

V jednom z našich experimentů jsme testovali, jestli se dospělí mluvčí češtiny dokážou naladit na úplně nový, neznámý jazyk jen na základě jeho melodie a rytmu. Po dobu 5 minut účastníci našeho výzkumu poslouchali příběh vyprávěný v pro ně neznámém jazyce, v maorštině. Potom slyšeli nové věty buď zase v maorštině (nahrané jiným mluvčím, než kterého slyšeli v předchozím poslechu), nebo v malajštině, což je jazyk maorštině velmi podobný. Tyto věty ale byly v testovací fázi přefiltrovány tak, jak by zněly nenarozenému miminku v děloze – dobře slyšitelná byla melodie a rytmus, ale jednotlivá slova a hlásky byly zastřené. Zjistili jsme, že ačkoliv předtím nikdy ani jeden z jazyků neslyšeli, tak už po 5 minutách dokázali dospělí Češi maorštinu bezpečně odlišit od malajštiny, a to na základě její melodie a rytmu.⁴⁷

Jak funguje Mooveez

Naladění se na rytmus a melodii

Abyste měli možnost naladovat se ve svém vybraném jazyce právě na rytmus a melodii, připravili jsme pro vás v aplikaci prenatální poslech. Sekce prenatálního poslechu simulují, jak řeč miminku zní ještě před tím, než se narodí. Doporučujeme, abyste si prenatální poslech doprávali aspoň patnáct minut denně po dobu několika týdnů. Je dobré pouštět si jazyk v této podobě klidně jako kulisu a dělat přitom i jinou činnost. (Pro zvědavce: V aplikaci Mooveez si můžete prenatální filtr neboli zastření zvuku na chvíli vypnout a poslechnout si nahrávky bez něj. Po opětovném zapnutí filtru se budete divit, o kolik víc najednou rozumíte, i když je slovo zastřené.)

A jak poznáte, že jste se dostatečně naladili na nový jazyk? Měli byste ho bezpečně rozpoznat od jiných jazyků. Měli byste poznat, jestli určitý úsek promluvy do daného jazyka patří, nebo ne. V aplikaci Mooveez můžete využívat různá naladovací cvičení a taky si ověřit, jestli se vaše mysl na jazyk už naladila.

Raný poslech pro dospělé: naladování se na jazyk i „po narození“

Po narození se dítěti úplně změní prostředí. Ovšem to, jak zní tlukot srdce matky, její hlas i jazyk, kterým mluví, je dítěti důvěrně známé. Okolní zvuky včetně řeči zní čím dál jasněji. Jak se při vnímání světa postupně zapojují i zrakové vjemy, začíná si dítě spojovat řeč s obrazy a ději kolem sebe. Pozoruje, jak při mluvení rodiče nastavují ústa, jaká dělají gesta, jestli jim rozhovor dělá radost, nebo je rozčiluje.

Jakmile vy jako dospělí uslyšíte nový jazyk už bez filtru, měli byste se v něm cítit do jisté míry „doma“, něco z jazyka by pro vás mělo být důvěrně známé. V této fázi budete poslouchat v novém jazyce krátké, jednoduché dialogy z domácnosti, některé z nich jste mohli dokonce sami jako malé děti slyšet ve svém rodném jazyce. Při poslouchání jednoduchých konverzací si budete zkoušet představovat, jak mluvčí vyjadřují jednotlivé pocity. Můžete přemýšlet o tom, jestli se vám daná promluva nebo konverzace líbila a proč. Budete rozpoznávat různé mluvčí a různé emoce v jejich řeči.

Budete taky poslouchat říkanky, které jsou pro každý jazyk unikátní. Byly spontánně vytvářeny po generace, aby si děti mohly s jazykem hrát a aby

zdůraznily rytmiku i melodii konkrétního jazyka a ulehčily jim později i jejich vlastní začátek mluvení. Při poslechu říkanek je dobré si do rytmu tleskat nebo podupávat a zapojit tak celé tělo – tak jako to dělají malé děti. Jazyk je totiž součástí celého našeho těla a pohyb v rytmu řeči nám umožní líp se na řeč naladit sluchem i v tomto rytmu později mluvit. Budete taky poslouchat krátké pohádky, příběhy, které děti s radostí poslouchají pořád dokola. Oporou zvukových nahrávek budou obrázky, které příběhům poskytnou kontext.

Doporučujeme i touto fází strávit každý den aspoň 15 minut po dobu několika týdnů až měsíců. Nesnažte se rozumět významu jednotlivých slov, na to přijde řada později. Spíš si procíťujte melodii a rytmus jazyka, zvuk některých slabik a nejčastějších slov nebo frází, které vám utkví v paměti, a uvědomujte si, jakými způsoby se v novém jazyce vyjadřují různé emoce, jak v něm mluví různí lidé.

Co nám říká věda

Statistické učení v dospělosti

Vědecké studie ukazují, že mechanismy implicitního statistického učení jsou při osvojování mateřského i cizího jazyka využívány nejen dětmi, ale i dospělými. Jedna ze studií testovala, jestli krátký pasivní poslech hlásek zlepší vnímání řeči u dospělých nerodilých mluvčích daného jazyka. Rodilí mluvčí španělštiny, kteří žili v Nizozemsku, ve dvou sezeních vždycky po dobu dvou minut poslouchali buď nizozemské samohlásky, nebo hudbu. Ihned po sezení a pak taky po intervalu 12 měsíců vědci testovali, jak dobře tito lidé nizozemské hlásky vnímají. Skupina, která během tréninku slyšela hlásky, je nejen po sezení, ale i po uplynutí jednoho roku vnímala přesněji – víc jako rodilí mluvčí nizozemštiny – než skupina, která během dvouminutového tréninku slyšela hudbu.⁴⁸

Některé výzkumy poukazují na to, že efekty několikaminutového vystavení jazyku jsou u dospělých slabší než u dětí. Experimenty z naší laboratoře ukázaly, že statistické učení u dospělých je ovlivněno tím, že už mají osvojen (minimálně jeden) mateřský jazyk. Češi a Řekové, jejichž mateřské jazyky se liší mimo jiné v tom, jak fungují jejich hláskové systémy, se tak můžou lišit v tom, jak rychle si osvojí například estonské hlásky (protože estonština podobně jako čeština rozlišuje krátké a dlouhé hlásky, narozdíl od řečtiny, ve které délka hlásek nehraje roli).⁴⁹ Nebo například Španělé si můžou některé české hlásky osvojit snadněji než jiné v závislosti na tom, jak dané hlásky fungují v češtině v porovnání se španělštinou.⁵⁰

Statistické učení je každodenně aktivním mechanismem i v rámci mateřského jazyka. Umožňuje nám nejen rychle rozumět lidem, kteří mluví pro nás doposud neznámými dialekty,⁵¹ ale taky se adaptovat na celospolečenské změny v jazykovém prostředí. Když si na počátku pandemie covidu všichni Češi najednou zakryli ústa, uživatelé jazyka se na novou situaci podvědomě adaptovali. Jelikož vizuální informace o artikulaci najednou nebyly dostupné, lidé se bezděčně (implicitně, bez

instrukcí) začali při komunikaci tváří v tvář spoléhat na sluch a na zrak jinak, než tomu bylo před pandemií.⁵²

Pokud chceme u dospělých v cizím jazyce co nejvěrněji navodit přirozené učení včetně mechanismů statistického učení, je zásadní oprostít je co nejvíc od jakýchkoliv vlivů jejich mateřského jazyka. Toho docílíme tak, že nebudeme cizí jazyk překládat, nebudeme používat titulky v mateřském jazyce ani jim nebudeme cizí jazyk v mateřském jazyce vysvětlovat nebo analyzovat.

Rozpoznávání prvních slov z kontextu domácího prostředí: dospělí prožijí „zrychlené dětství“

Děti se často učí rozpoznávat svá první slova při běžných denních činnostech, které se pravidelně opakují a jsou vázány na určité prostředí v domácnosti. Například v koupelně se naučí při koupání s rodiči slova jako *voda*, *teplá* nebo *koupat*. Dost často v jednoduchém tvaru: „Půjdeme se koupat, ano? Ták, vodička je teplá.“ Naopak v kuchyni se učí slova *papat*, *pít* nebo *mlíčko*. A zase se s tím pojí i obvyklá fráze: „Budeme papat? Ano?“ nebo: „Dáš si mlíčko?“. V předsíni se naučí pozdravy a taky se obouvat a oblékat a utkví jim slova jako *pápá* nebo *boty*. Děti si velmi brzy zvyknou na každodenní rituály, dodávají jim pocit bezpečí a poskytují pravidelnou a předvídatelnou interakci s rodiči. Děti ale nejen poslouchají, na řeč rodičů taky reagují, gesty a později i zjednodušenou formou slov se samy dorozumívají. Rodiče velmi citlivě rozpoznávají, co přesně dítě chtělo nebo mělo na mysli.

Proto i vy dospělí dostanete v rámci naší aplikace možnost projít zrychleně takovým simulovaným dětstvím. Prožijete různé situace, z nichž některé se vážou právě na dětství, abyste v jednoduchých větách začali rozpoznávat první klíčová slova, vztahy mezi nimi a další pravidelnosti v daném jazyce. Vytvoříte si tak podobně jako děti základní stavební kameny nového jazyka, kolem kterých si postupně vybudujete celý jazyk.

Rozpoznání nejpoužívanější slovní zásoby pomocí obrazů: dospělí vyrazí znovuobjevovat svět dětskýma očima

Když děti s rodiči vyrazí ven, prohlíží si svět zvědavýma očima. Často, když je něco zaujme, o to projeví nadšený zájem. V zoologické zahradě se s rodiči zastaví u slonů a táta u toho říká:

„A tady je slon! Dívej, jak je veliký. A hele, tamten slon papá seno, vidíš?“ Když si potom doma prohlíží knížku se zvířaty, máma dítě nadšeně vyzve: „Kde je slon?“ A dítě na základě svého vlastního zážitku možná ukáže na správný obrázek. Máma zajásá, že slona poznalo, a budou si o něm dál povídat. Anebo si dítě význam slova *slon* zatím nepamatuje a ukáže na plameňáka. Máma se usměje a řekne: „Tohle není slon, to je plameňák.“ Pak máma ukáže na slona a řekne „Slon je tady, podívej, jak je veliký a jak má dlouhý chobot.“ Až uvidí to velké zvíře s chobotem příště, v knížce nebo na safari, možná už dítě bude vědět, že se mu říká *slon*. Učení významů slov je v raném období jazykového vývoje zkrátka velmi silně spjato s vizuálními vjemy a s tím, co dítě samo vidí a zažívá.

Aby se v podobném duchu, s vizuální oporou, mohli učit nová slova i dospělí, připravili jsme v naší metodice obrázkovou sekci. V ní je 40 obrázků, které vypravěč popisuje krátkými větami, přičemž se obrazy dokreslují. Díky tomu si budete moct postupně propojovat obraz se zvukem.

Do obrazů je „vpašována“ nejpoužívanější slovní zásoba. Procházením si obrazové sekce se postupně naučíte rozpoznávat víc než 600 klíčových slov. Při opětovném poslouchání s překvapením zjistíte, že se vám část z naposlouchaných slov a slovních spojení bez jakéhokoliv úsilí vloudila na jazyk i při mluvení. Slova a věty se vám budou vybavovat, aniž byste se je řízeně a drilem snažili naučit.

Poslouchání pohádek a příběhů: jazyk jako prostředek sdílení příběhů, informací, postojů a pocitů

I když je styl řeči orientované na dítě trochu zjednodušený, například z hlediska používané slovní zásoby, jsou děti od malička vystaveny plnohodnotnému jazyku se všemi jeho gramatickými zákonitostmi. Rodiče, kteří dětem vypráví příběhy, povídají si s nimi, co daný den prožili, nebo jim před spaním čtou pohádky, své potomky jazykově rozvíjejí. Příběh nebo pohádku, které děti dovedou poslouchat opakovaně, často znají z paměti. Milují, když rodiče hrají různé emoce, které se v příběhu

vyskytují: radost, překvapení, strach, hněv. Dětská představivost ve spojení s poslechem jazyka ve formě pohádek je vynikající způsob, jak se může dítě naučit chápat složitější obraty a souvětí, aby je později samo mohlo používat.

Jak funguje Mooveez

Poslech příběhů a pohádek

Aby si dospělí mohli jazyk osvojovat jako prostředek komunikace a sdílení informací, připravili jsme poslechové lekce obsahující příběhy a pohádky pro dospělé. Opakovaným poslechem už známých pohádek se propojuje představa příběhu s jeho zvukovou podobou a po určitém množství opakování příběh tzv. „naskakuje sám“. Člověku se začínají vybavovat celé věty nebo kusy vět, které bude moct později sám používat a upravovat si při aktivním mluvení.

Abychom zohlednili potřebu dospělých „hned všemu rozumět“, zahrnuli jsme do naší aplikace řadu funkcí. Uživatelé mají možnost zapnout si pro první poslech obrázky nebo takzvaný sendvičový poslech, kdy posluchač slyší každou větu nejdřív v originálním znění, pak v českém jazyce a pak zase v originálním znění. Je taky možné zapnout si k poslechu titulky v češtině nebo cílovém jazyce. Všechny tyto „urychlovače porozumění“ ale doporučujeme používat omezeně. Titulky nebo přílišné pídění se po přesném významu by mohly dospělého svádět začít o jazyce přemýšlet logicky a analyzovat ho, a tím by mohly znesnadnit nebo zablokovat učení implicitní a spontánní, na jehož aktivaci prostřednictvím cvičení míříme.

Příběhy a pohádky doporučujeme poslouchat aspoň 15 minut denně, například před spaním, kdy máte čas jen pro sebe a nečekají vás žádné povinnosti, nebo při jízdě autem, která k poslechu audia přímo vybízí. Nejdůležitější je, abyste si poslech užívali a těšili se na něj. Mějte radost z toho, jak postupně čím dál líp rozumíte. Denní poslech nového jazyka je základ, pokud to s novým jazykem myslíte vážně. I kdybyste nedělali nic jiného, je dobré aspoň chvíli nový jazyk každodenně poslouchat.

Říkaneky: mluvíme do rytmu a melodie nového jazyka

Vlastní mluvení neboli produkci řeči nemusí dospělí jako malé děti začínat pláčem a broukáním, protože ve svém věku už mají výborně zvládnutou koordinaci dechu pro mluvení, vycvičené svaly, které se na tvorbě hlasu a řeči podílejí, a taky umí skládat hlásky do slabik. Co by však dospělí přeskočit neměli, je fáze přivykání správnému rytmu a melodii nové řeči. Proto svoji produkci v novém jazyce zahájíte rytmickými cvičeními s využitím říkanek. Říkaneky se napříč jazyky liší, protože kopírují a zvýrazňují zvukové rysy daného jazyka.

Důležité je nesnažit se příliš rozumět významu, ale spíš se naučit co nejvěrněji imitovat zvuk říkanky, tedy nejdřív hlavně její rytmus a melodii. Jednoduše si rytmicky žvatlat. Pomůže, když si při imitaci budete říkanky taky vytleskávat nebo si nohou ťukat do rytmu. Později můžete i zkusit napodobit výslovnost jednotlivých slabik a hlásek: snažit se v nich říkat některá konkrétní slova. Věnujte se tomu pár týdnů až měsíců a uvidíte, jak moc vám to ulehčí další mluvení novým jazykem.

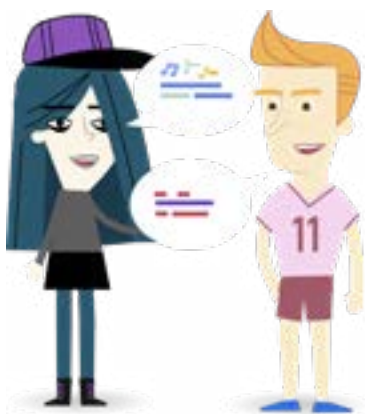
Co nám říká věda

Vtělenost rytmu a melodie v učení se nového jazyka

Experimenty se školními dětmi a dospělými ukazují, že když studentovi jakýmkoliv prostředkem zdůrazníme rytmus a melodii nového jazyka, bude se jazyk líp učit. Například studie z roku 2014 seznamovala osmileté polské děti s angličtinou buď prostřednictvím běžně vyprávěného příběhu, nebo prostřednictvím říkanek, které mají oproti běžné řeči výrazný rytmus (výrazné střídání přízvučných a nepřízvučných slabik). Vědci testovali, jak dobře děti budou umět opakovat nové anglické věty, a zjistili, že se líp dařilo právě těm žákům, kteří se učili prostřednictvím říkanek.⁵³ Další studie, tentokrát z barcelonské laboratoře vědkyně Pilar Prieto, učily katalánské žáky nová francouzská slova a čínské studenty nová anglická slova. Obě studie zjistily, že když studenti při opakování nových slov v cizím jazyce zároveň i tleskali do rytmu, říkali slova s rodilejším přízvukem daného jazyka, než když slova pouze opakovali bez tleskání.^{54,55}

Zdůraznění rytmu a melodie za pomoci gest pozitivně ovlivňuje učení se cizího jazyka i u dospělých. Experiment s dospělými Katalánci ukázal, že lidem, kteří pozorovali Francouzku, jak během mluvení gesty napodobuje melodickou konturu své řeči, se zlepšila výslovnost francouzštiny oproti těm, kteří gestikulaci neviděli. Jednak vyslovovali líp jednotlivé francouzské hlásky a jednak se v jejich francouzštině celkově snížila míra cizího přízvuku.⁵⁶

Krátké dialogy a situace

Skoro nikdy nekomunikujeme prostřednictvím izolovaných slov a už vůbec ne bez komunikačního partnera. Naopak většinu komunikace tvoří kratší i delší dialogy mezi různými osobami. Proto jsme pro vás připravili velké množství různých situací, které zažíváte v běžném životě nebo i při cestování a které vás do jazyka pomůžou uvést. Ve většině případů přímo nebo volně navazují na příběhy, které v naší aplikaci pravidelně každodenně posloucháte.

Teď si však pomocí jednoduchého přirozeného procesu, tedy poslechu – porozumění – imitace – mluvení, celý dialog aktivujete a budete ho schopni používat. Důležité je snažit se co nejvíc zapojovat při učení svůj sluch a nesnažit se naučit mluvit tím, že budete něco číst. Imitováním z poslouchaného audia se naučíte mluvit přirozeněji a plynněji, než když se budete snažit něco správně přečíst. Doporučujeme mluvit nahlas. Je důležité se při vlastním mluvení slyšet. Nebát se dělat chyby. Díky tomu, že se sami uslyšíte a porovnáte své mluvení s audiem, které jste imitovali, poznáte, co můžete příště zlepšit. Taký náš automatický rozpoznávač by měl při správné výslovnosti identifikovat, co mu chcete říct. Naše dialogy začínají těmi nejjednoduššími a taky nejvíc používanými slovy a frázemi. Díky tomu můžete velmi brzy začít komunikovat ve zjednodušené podobě.

Jak funguje Mooveez

Aktivace dialogů

Vyvinuli jsme jednoduchý proces, který vám umožní zpočátku neznámý dialog správně pochopit a později ho i aktivně používat. Podobně jako děti se na celý dialog nejdřív podíváte v originále, abyste pomocí obrazu pochopili celý kontext příběhu nebo situace. Potom si můžete projít větu po větě, pustit si ji zpomaleně a případně se podívat na to, co znamená ve vašem mateřském jazyce. Pak se ale hned vraťte k originálnímu znění. Jakmile dialogu dobře rozumíte, začnete si zkoušet imitovat každou větu podle rodilých mluvčích. Máte možnost porovnat si, jak zní řeč rodilého mluvčího s tím, jak to říkáte vy. Celá pozornost je v této fázi zaměřená na imitování zvukové stránky jazyka, popřípadě gest a mimiky. Na všech rolích v dialogu si můžete ověřit, jak věrně umíte napodobit správnou intonaci a jestli vám náš rozpoznávač řeči rozumí. Nakonec máte možnost sami si dialog vyzkoušet v originálním znění.

Postupujete od porozumění dílčím částem dialogu přes napodobování intonace a rytmu až k automatickému vybavování si dialogu v originále. Díky tomu, že takových podobných dialogů projdete několik desítek, a taky díky pravidelnému poslechu začnete postupně chápat a „cítit“ gramatická pravidla cizího jazyka, aniž by vám je někdo vysvětloval. Finální test k dialogům se vám nabídne vždycky až následující den, aby měl váš mozek dostatek času nově získané schopnosti roztrždit a uložit.

Příběhy rodiny Forte

Jakmile jste se zdárně prokousali řadou jednoduchých dialogů popsaných v předchozím bodě, přichází čas začít se seznamovat s delšími příběhy rodiny Forte. Naši hrdinové v těchto příbězích prožívají různé situace z běžného života, z domácího a pracovního prostředí a taky z cestování. Příběhy jsou koncipované tak, aby pokryly klíčovou gramatiku nového jazyka. Díky nim si osvojíte klíčové dovednosti pro vyjádření všeho, co potřebujete.

Jazyk používaný v příbězích je čím dál složitější. Na základě poslechu a sledování příběhů si tak postupně osvojíte i složitější gramatické jevy. Kontext příběhu vám pomůže dobře se v dialogích a vyprávěních orientovat.

V tomto období se většinou stane malý zázrak. Pokud pravidelně posloucháte příběhy a pohádky a zároveň sledujete a zkoušíte si kratší i delší dialogy, brzy jste schopni nejen říkat to, co jste v dialogích nebo pohádkách slyšeli. Umíte sami promluvu správným způsobem modifikovat tak, že namísto jednotného čísla správně použijete množné číslo nebo místo minulého času správně použijete budoucí čas. Postupně získáváte pro jazyk cit.

4.3 Třetí krok: nastavte si svůj svět tak, aby vás nový jazyk obklopoval

Abyste si **nový jazyk** osvojili, musí se stát **součástí vašeho každodenního života**. Měli byste ho slyšet z různých zdrojů tak, aby váš mozek měl dostatek jazykového inputu, z něž se začne přirozeně učit, bezděčně a neřízeně si vytvářet mentální jazykové vzorce. To, kolik z nového jazyka si potřebujete naposlouchat a napozorovat, se bude pro jednotlivé lidi lišit. Bezesporu platí, že čím víc a častěji se jazyku vystavíte, tím dříve a jasněji si váš mozek nové jazykové vzorce začne budovat. Začnete si daný jazyk osvojovat. Doporučujeme, abyste si cizí jazyk mimo aktivitu v aplikaci Mooveez zkusili

dopřát aspoň 30 minut denně. To je třeba jeden díl tematicky zajímavého podcastu nebo oblíbeného seriálu.

Když budete mít dostatek přirozených zdrojů jazyka, nebudete muset vynakládat úsilí k tomu, abyste se donutili jazyk učit. Prostředí má totiž ohromnou sílu. Když žijete v horách, budete spíš lyžařem než surfařem. A naopak když žijete u pláže s velkými vlnami, budete spíš surfařem než lyžařem. Pokud se kolem vás bude mluvit španělsky, přirozeně se budete chtít taky naučit komunikovat ve španělštině.

Používejte streamovací služby chytře

Doporučujeme vám začít sledováním pohádek pro děti ve vámi vybraném jazyce. Vyberte si takovou, která vás bude bavit a která se týká prostředí, které vás zajímá. Pokud vás láká Austrálie, surfování a další reálie s ní spojené a chcete se naučit anglicky, sledujte pohádku Bluey. Pokud vás naopak zajímá evropský kontext a britská angličtina, zkuste třeba Prasátko Peppa. Každodenním sledováním pohádek se začne zlepšovat vaše porozumění. Pokud rádi sledujete nějaký seriál, zkuste si ho přepnout do svého vysněného jazyka klidně až potom, co ho shlédnete v jazyce, kterému rozumíte. Nebo se podívejte na stejný díl třikrát. Každý takový díl vás posune o míle dopředu. A že je to pracné? Určitě méně, než se gramatiku a slovíčka šprtat pomocí různých známých aplikací nebo z učebnice. Přirozené konverzace a situace, které jsou součástí filmů a seriálů, vám slovíčka i gramatiku nabídnou v kontextu. A pokud se s nimi váš mozek bude touto formou setkávat dostatečně často, vytáhne a naučí se je sám, přirozenou cestou.

Internet je takřka neomezený zdroj jakéhokoliv jazyka

Při učení se jazyka je dobré poslechnout vábení své vlastní zvědavosti. Máte rádi nějakou oblast? Rádi sledujete novinky o cyklistice, jachtingu, zahradničení nebo vaření? Skvělé, zkuste si přes nějaký překladač najít ve vybraném jazyce svoje srdcové téma. Nevadí, že nebudete ze začátku rozumět. Poslouchejte podcasty a sledujte videa. Váš zájem o danou oblast a obecné znalosti vybraného tématu vám pomůžou rozumět mnohem víc, než když vám nějaké téma za vás vybere váš učitel. Váš hluboký zájem o téma, které si vyberete sami, nabudí vaši mysl, aby se opravdu snažila rozumět – tak jako jsou nejmenší děti v učení se jazyka poháněny touhou rozumět

svým rodičům, sourozencům, kamarádům a komunikovat s nimi. Zkoušejte se dívat na videa bez titulků, opakovaně. Po čase začnete pozorovat, že lidé v těch videích hovoří nějak srozumitelněji, ale nespěchejte. Může to trvat i pár měsíců.

Najděte si učitele a zároveň kouče, který chápe a respektuje principy přirozeného učení

Jak poznat, že učitel, kterého jste si našli, rozumí principům přirozeného učení a používá je? Jsou dva způsoby. Na našich webových stránkách a v aplikaci Mooveez budou neustále přibývat doporučení na učitele, kteří používají metody přirozeného učení jazyků a jsou schopni vás podporovat při vaší objevné cestě novým jazykem. Druhým způsobem je říct o této knize a přirozeném učení svému učiteli a požádat ho, aby vás vedl v souladu s principy přirozeného učení (o kterých hovoříme v této knize i v našem blogu) nebo aby u nás absolvoval workshop.

Je důležité být v kontaktu s jazykem každý den. Málokdo se se svým učitelem setkává denně. Učitel vás ale může nasměrovat, doporučit, co konkrétně máte poslouchat, čemu se máte věnovat v příštích týdnech. Na dalším setkání si pak spolu můžete nově naučené situace a dialogy procvičit nebo zkusit převyprávět pohádku, kterou jste poslední týden sledovali a které už výborně rozumíte. Důležité však je, aby váš učitel chápal, jak přirozené učení jazyků funguje, k čemu své studenty vést, aby líp rozuměli a líp komunikovali, a taky čeho se vyvarovat, aby se jim jejich schopnost učit se jazyk neblokovala.

Budování slovní zásoby a dovedností v cizím jazyce díky jeho pravidelnému užívání

Až budete mít jazyk dostatečně naposlouchaný, budete umět opakovat jednoduché i složitější dialogy a hlavně vymýšlet vlastní věty a konverzační výměny, přijde poslední fáze: budování slovní zásoby a komplexní gramatiky. Díky pravidelnému vystavování se všem možným zdrojům v novém jazyce vám poroste pasivní slovní zásoba, tedy slova a fráze, kterým rozumíte. V tomto období, kdy už máte dostatečně osvojené

porozumění a aktivované i samotné mluvení, můžete zařadit i čtení. Je dobré poslouchat podcasty, dívat se na filmy nebo youtubery z vaší cílové jazykové kultury, číst články nebo knihy, zkrátka začít prostřednictvím nového jazyka získávat informace. Postupně vám poroste slovní zásoba, aniž byste se o to nějak zvlášť snažili.

Díky mluvení v novém jazyce začne růst i vaše schopnost používat různá slova a slovní spojení, říkat složitější věty. Nebojte se dělat chyby. Díky interakci s různými mluvčími se budou vaše jazykové dovednosti zlepšovat, budou se vám aktivovat slova a fráze z dřív naposlouchaných příběhů a váš jazykový projev bude stále bohatší.

Během užívání jazyka se v určité chvíli možná stane, že vaše slovní zásoba naroste nevídaným tempem. Takovému skokovému nárůstu říkáme slovníkový spurt. Běžně ho pozorujeme v mateřském jazyce u malých dětí okolo druhého roku, když začnou jazyk aktivně používat, aktivně poznávat svět a mluvit o něm – bezděčně, bez vysvětlování a biflování raketově vystřelí počet slov a frází, které znají. Podobný nárůst nejen slovní zásoby, ale obecně schopnosti jazykem komunikovat, můžete očekávat i jako dospělý ve svém druhém jazyce během procesu přirozeného učení.

Na základě naší dlouholeté praxe k takovému spurtu zřídka kdy dojde při tradičním způsobu učení, kdy student zamrzne na určité úrovni a dál se nezlepšuje. Je to proto, že v tradičních přístupech k učení se cizího jazyka člověk přeskakuje počáteční fáze naladění se na jazyk, a tak postrádá základnu, na které by mohly růst nové a nové jazykové dovednosti.

V této kapitole jsme vám představili, jak konkrétně se cestou přirozeného učení jazyka může vydat dospělý. Může se jí ale stejně dobře vydat i dospívající člověk nebo dítě školního věku. Ukázali jsme vám, jaké kroky inspirované dětským osvojováním jazyka by dospělý mohl dělat v učení se cizího jazyka. Ale dokáže se člověk vůbec v dospělosti naučit jazyk podobně, jako se učil svůj mateřský, když byl o několik desítek let mladší? Pokud k jazyku podobně jako dítě bude přistupovat, půjde to. Starší člověk se bude nejspíš učit pomaleji než mladší člověk, bude potřebovat projít různými cvičeními víckrát, ale vyšší věk sám o sobě překážkou nebude.

Co nám říká věda

Vliv věku na učení se jazyka

Opravdu se můžou dospělí naučit nový jazyk stejně dobře, jako se děti naučily svůj mateřský jazyk? Je samozřejmě pravda, že dospělý člověk je starší než dítě a rychlost, s jakou se člověk učí nové dovednosti, s věkem přirozeně klesá. S ohledem na učení se jazyka se i ve vědecké komunitě vede debata, do jaké míry je schopnost plynne si osvojit jazyk ovlivněna věkem.

Dřívější studie většinou tvrdily, že existuje kritický věk, po jehož dosažení se už člověk nový jazyk naučit nedokáže. Proponenti této tzv. hypotézy kritického období určovali různé věkové hranice, po nichž má k tomuto nezvratnému uzavření možnosti osvojení dalšího jazyka dojít. Některé starší neurovědecké studie například argumentovaly, že v období okolo puberty mizí plasticita mozku, tedy jeho schopnost měnit a přizpůsobovat neurální spoje, strukturu a funkce. Na základě tohoto tvrzení a taky zkoumání tzv. vlčích dětí (týraných dětí vyrůstajících celé dětství v kompletní izolaci, které měly potíže se později naučit komunikovat, například případ Victory z Aveyronu nebo dívky Genie) se mělo za to, že věk okolo 13 let je pro osvojení jazyka hraniční.⁵⁷ S tím, jak se vyvíjelo poznání ve vědách o životě a o člověku, ale už víme, že plasticita mozku v pubertě nemizí, a není proto důvod vidět tento věk jako hraniční pro naučení se jazyka.⁵⁸ Jiní autoři tvrdili, že například zvukovou stránku jazyka si člověk nedokáže plnohodnotně osvojit potom, co dosáhne věku 6 let.⁵⁹ Pro osvojení gramatických pravidel a pořadí slov ve větě zas jiní vědci určili jako hraniční věk 17 let.⁶⁰

Novější studie, které přináší vlastní nové experimenty nebo pomocí nových metod analyzují starší data, ale tvrdí, že neexistuje věk, kdy by schopnost osvojit si nový jazyk končila.⁶¹ Výzkum uznávaných vědců v oblasti osvojování druhého jazyka Jamese Flegeho a Ocke-Schwen Bohna například ukazuje, že to, jak dobře imigranti v anglicky mluvící zemi ovládají angličtinu, není závislé na tom, v jakém věku do této země přijeli, ale na tom, jak kvalitní jazykový vstup mají a jak velkou část dne v angličtině komunikují.⁶² Zamyslet se můžeme taky nad tím, proč se některým vědcům mohlo zdát, že 6 let je hranice pro naučení se zvukové stránky jazyka. Je to právě okolo věku 6 let, kdy se děti naučí číst a psát a velmi pravděpodobně je to taky zlomový věk, kdy se namísto učení poslechem jazyk budou učit skrze jeho psanou formu. Výzkumy ukazují, že právě 5– až 6leté děti, které ještě číst neumí (v porovnání s těmi, které už číst umí), si dokážou v novém jazyce dobře osvojit například podstatná jména ve spojení s jejich členy. Velmi pravděpodobně díky tomu, že si člen s podstatným jménem nepředstavují v psané formě, kde jsou to dvě oddělená slova.⁶³

A proč to ve spoustě studií vypadá, že efekt věku hraje roli? Je to proto, že rozdíly ve věku člověka jsou spojeny s rozdíly v tom, v jakém kontextu se člověk s novým jazykem setkává, jak se ho učí, jakou má motivaci a cíle, jaké je jeho jazykové prostředí.⁶⁴ Nespočet současných studií naznačuje, že těmi skutečnými faktory, které způsobují rozdíly úspěšnosti jazykového učení mezi dětmi, dospívajícími a dospělými, můžou být právě metoda učení, typ jazykového vstupu (inputu), motivace a přístup k jazyku – a ne samotný věk člověka.⁶⁵ Jak tedy upravit metodu učení tak, aby se i dospělým jazyk učil dobře a dosáhl kýženého výsledku? Imitovat metodu dětskou.

4.4 Jak dlouhá bude cesta přirozeného učení v dospělosti

Možná vás naše kniha přesvědčila, že učení se cizího jazyka dětskou cestou by mohlo fungovat. Možná jste si ale taky položili otázku: „Jak dlouho bude trvat, než se nový jazyk touto cestou naučím?“

Časovou náročnost zatím nedokážeme přesně určit, protože kompletní cestou námi navrženého přirozeného učení prošlo zatím jen málo dospělých. Na základě poznatků z výzkumu a zkušeností z výuky vám ale můžeme nabídnout přibližný odhad časového horizontu.

V osvojování jazyka dětmi i dospělými platí, že množství a kvalita zdrojů jazyka má na vývoj jazykových a komunikačních dovedností zásadní vliv. Pokud je dospělý motivován se jazyk naučit, jeví se nám jako reálné, že v naší aplikaci stráví **denně** v součtu aspoň **30 minut**, což je zhruba 15 hodin měsíčně. **Cvičení v aplikaci Mooveez** jsou navržena tak, aby simulovala trajektorii přirozeného osvojování jazyka u dětí. Je tedy zásadní, abyste cvičení v aplikaci prováděli pravidelně a ve správném pořadí.

Obrázek 4.4

Odhadovaný časový průběh nabývání dílčích dovedností v oblasti porozumění a mluvení při používání dětmi inspirované metody v aplikaci Mooveez.

Odhadujeme, že fáze **ladění se na jazyk** prostřednictvím prenatálního poslechu, říkanek, rytmického zapojení těla a žvatlání bude vyžadovat zhruba 50 hodin, což jsou 3 měsíce. Dostatek zdrojů pro tuto fázi vám poskytne právě (a jedině) aplikace Mooveez. První měsíc doporučujeme vyhradit pasivnímu poslechu **prenatálních** nahrávek a dětských **říkanek**, doplněnému poslechem a sledováním našich jednoduchých pohádek a dialogů z domácnosti. Druhý a třetí měsíc budete v poslechu těchto říkanek a dialogů pokračovat a začnete si s námi na základě poslouchaných říkanek **zkoušet dětské žvatlání** a slabikování v rytmu doprovázené vytleskáváním nebo podupáváním. Po čtvrt roce budete na nový jazyk naladěni tak, že ho kdykoliv nejen bezpečně poznáte od jazyků jiných, ale taky spolehlivě rozpoznáte, kde končí a začínají jednotlivá slova a jaká slova, slovní spojení a věty se v jazyce často vyskytují. Pokud jste ve fázi ladění sledovali i pohádky a dialogy s videem, budete pravděpodobně umět už i odhadovat významy některých slov.

V druhém čtvrtletí **pokračujte v poslechu** pohádek a dialogů s videem. Aplikace vám nabízí **sekcí 625**. Tu teď začněte pravidelně používat: v běžných větách a situačních kontextech se setkáte s 625 nejčastějšími slovy. Nesnažte se všemu napoprvé rozumět, tytéž pohádky a příběhy si pouštějte opakovaně, dokud vás budou bavit. Postupně v rámci poslechu dialogů nebo sekce 625 začněte jednodušší věty a fráze opakovat, zkoušejte napodobovat různé postavy, nestyďte se přehánět intonaci a frázování. Každý den v týdnu můžete v aplikaci Mooveez věnovat jinému typu sekcí a cvičení: máte na výběr z dialogů, pohádek, můžete jen poslouchat, nebo i napodobovat, upevňovat si nová slova v kontextu v sekci 625 a občas si můžete zopakovat naladovací cvičení a žvatlání.

Ve třetím čtvrtletí v aplikaci přejděte ke **složitějším dialogům a příběhům rodiny Forte**. Zkoušejte si čím dál častěji fráze a věty **opakovat**, přehrávejte si scénky, ideálně nahlas. Pokud budete mít pocit, že cit pro jazyk ztrácíte, vraťte se k jednodušším příběhům, nahrávkám a videím. I v této fázi je přínosné občas si poslechnout novou dětskou říkanku, pohádku nebo jednoduchý dialog, zkoušet si v rytmu řeči tleskat a přehrávat si zaslechnuté věty v hlavě jako písničku. Vystavte se jazyku i mimo aplikaci, na internetu si vyhledávejte podcasty a videa v cílovém jazyce s tematikou, která vás zajímá.

Ve čtvrtém čtvrtletí pokračujte v aplikaci Mooveez v poslechu dlouhých příběhů a komplexních dialogů. Teď už máte k dispozici všechny sekce, cvičení všech obtížností. Jako v předchozím období si v aplikaci v různých dnech dělejte **různé typy** cvičení. Jeden den si udělejte třeba poslechový, další den totéž cvičení využijte k intenzivnímu mluvení – opakování a napodobování.

Ve třetím a hlavně ve čtvrtém čtvrtletí se nebojte nad rámec 30 minut denně jít do **jazykového světa mimo aplikaci** a dopřávejte si v něm dalších aspoň 30, ideálně 60 minut denně. Sledujte v cílovém jazyce filmy a seriály. Doporučujeme dělat to **bez titulků** i na úkor neúplného porozumění. Titulky by jednak mohly odvádět vaši pozornost od toho, jak jazyk zní, jednak by vás mohly mást v tom, jak se hlásky a slova vyslovují, nutily by vás vizuálně a mentálně oddělovat slova, která k sobě patří, a hůř by se vám mezi nimi osvojovaly souvislosti. Vyhledávejte audio a video materiály i v **různých dialektech** daného jazyka: obklopení se rozmanitostí mluvčích a variant jazyka vám pomůže vybudovat si pevnější jazykové vzorce. Pokud můžete, pouštějte si v daném jazyce **zpravodajství**: když budete mít už předchozí povědomí o aktuálním dění ve světě, spoustě zpráv v cílovém jazyce porozumíte, osvojíte si nová slova a gramatické obraty. Vedle opakování dialogů nebo frází si zkoušejte sami věty nebo scénky vymýšlet a říkejte si je nahlas. Pokud máte možnost, nebojte se komunikovat s rodilými mluvčími daného jazyka a poproste je, aby s vámi mluvili jen tímto jazykem.

Po výše nastíněném roce s aplikací Mooveez, doplněném o další jazykové zdroje podle vašich zájmů a možností, budete umět poměrně **obstojně rozumět** a budete se pravděpodobně taky umět sami vyjadřovat, i když zatím relativně jednoduše. Teprve když dosáhnete schopnosti porozumět a jednoduše se vyjádřit, můžete se začít učit v tomto jazyce číst. Nezapomínejte se ale mluvenému jazyku dál **pravidelně vystavovat**, pořád využívejte všechny **funkcionality Mooveez**. Pomůžou vám **dál si jazyk tříbit, udržovat nebo oživovat**.

Jak jsme psali výše, jde jen o **odhad** časového rozpětí. Když se ve svém učení nebudete posouvat dál, zkuste navýšit čas, po který se novému jazyku denně

věnujete, prodlužte dobu v každé fázi o několik týdnů nebo měsíců. Můžete mít ale naopak i pocit, že jste se na jazyk například naladili už po prvním měsíci, poznáváte slova a některým i rozumíte a máte velkou potřebu už sami zkusit mluvit. V tom případě nečekejte a začněte si rytmické slabiky nebo jednoduché fráze říkat. Dbejte ale na to, abyste fázi naladění nepřeskakovali jen proto, že vám nepříjde dost záživná.

Budeme velmi vděční, pokud cestou přirozeného učení v naší aplikaci budete procházet. I vaše, zcela anonymní data o době strávené v aplikaci a o postupu vašeho učení nám pomůžou zjistit, jak dlouho má která fáze u dospělého trvat, aby ve svém vysněném jazyce ve výsledku dosáhl dobré úrovně porozumění a aspoň základního mluvení.

Shrnutí kapitoly 4

- **Přijetí principů přirozeného osvojování jazyka:** Není žádoucí všemu hned rozumět a chápat pravidla. Důležité je dostatečně si jazyk nacítit, navnímat, nebát se zkoušet mluvit (zpočátku jen rytmicky žvatlat). Přirozené je dělat chyby – díky nim se učíme a posouváme se ve své jazykové kompetenci. Zásadní je mít nebo naučit se mít jazyk (nebo s ním spjatou kulturu a národ) rádi.
- **Aplikace Mooveez:** Metoda učení se jazyků dětskou cestou je implementována do aplikace Mooveez. Aplikace vás nechá zrychleně prožít dětství v novém jazyce – bez nadměrného úsilí, drilu nebo frustrace si osvojíte nový jazyk.
- **Svět v novém jazyce:** Dnešní digitální svět skýtá nepřeborné množství audiovizuálních zdrojů vašeho vybraného jazyka. Vyhledávejte a využívejte je.
- **Jak dlouho to potrvá:** Používejte Mooveez aspoň 30 minut každý den, setkávejte se s jazykem i mimo aplikaci, za rok byste měli obstojně rozumět a umět se aspoň jednoduše vyjadřovat. Používejte aplikaci dál k vytříbení, udržení a oživení jazyka. Pro časový průběh máme zatím – sice expertní, ale – jen odhady. I vaše využívání aplikace přispěje k hlubšímu pochopení procesu přirozeného učení u dospělých.

Obrázek 5.1

Umět jazyk druhého znamená přiblížit se jeho vnímání a smýšlení o světě.

ZÁVĚREM

*„Když mluvíte s člověkem jazykem,
kterému rozumí, mluvíte k jeho hlavě.*

*Pokud s ním však mluvíte jeho
vlastním jazykem, mluvíte k jeho srdci.“*

Nelson Mandela

Umět komunikovat ve víc jazycích nám otevírá pomyslné dveře do světa. Umožňuje nám to poznávat nová zákoutí naší zeměkoule a různé kultury, navazovat kvalitní vztahy, efektivněji spolupracovat, uplatnit se v jiné zemi profesně. Svět se rychle mění, lidé cestují, stěhují se z jedné země do jiné. S mísením kultur se neodmyslitelně pojí učení se nových jazyků, mnohojazyčnost.

Pokud umíte víc jazyků, asi se dokážete ztotožnit se rčením „kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem“. S každým novým jazykem totiž roste naše poznání a pochopení jiných kultur. Díky tomu, že se prostřednictvím nového jazyka učíme vidět svět trochu jinýma očima, zvyšuje se taky naše schopnost sebereflexe a empatie vůči jiným národům. Co je však nejdůležitější – to, že známe jazyk druhého člověka a mluvíme jím, nám taky otevírá dveře k jeho srdci.

Co nám říká věda

Emoce v mateřském a cizím jazyce

Citát, který říká, že když k člověku mluvíme jeho vlastním jazykem, mluvíme k jeho srdci, není vyjádřením pouhého dojmu. Vědecké výzkumy zabývající se působením různých jazyků na lidské emoce potvrzují, že pokud člověk dostává informace ve svém mateřském jazyce, zpracovává je víc emočně, než když je dostává v jazyce, který je pro něj jazykem druhým nebo cizím.

Mnoho studií se zabývalo tím, jak jazyk ovlivňuje rozhodování člověka při řešení morálního dilematu. Nejčastěji používaným morálním úkolem v psycholinguistice je tzv. dilema můstku, *footbridge dilemma*. Je to myšlenkový experiment, který testuje, do jaké míry je pro člověka morálně přípustné zabít jednoho cizího člověka pro záchranu jiných pěti cizích lidí. Zadání experimentu vypadá následovně: „Představ si, že stojíš na mostě nad tratí. Na mostě vedle tebe pracuje dělník, po kolejích pod mostem se řítí vlak. Dole na kolejích je pět lidí, kteří nemůžou uhnout. Máš možnost strčit dělníka z mostu, tím zabrzdíš řítící se vlak a zachráníš pět lidí na trati. Co uděláš?“ Na rozhodování člověka v tomto dilematu mají vliv různé faktory a jedním z nich je právě jazyk, ve kterém úkol zadáváme. Pokud se ptáme v mateřském jazyce, řešitel se rozhoduje méně racionálně a spíš se rozhodne neudělat nic. Zjednodušeně by se dalo říct, že pokud přemýšlí v mateřském jazyce, nemá srdce na to vlastním přičiněním zabít člověka i přesto, že by tím zachránil pět jiných. Pokud úkol zadáme v jiném než mateřském jazyce, je větší šance, že se řešitel rozhodne dělníka z mostu strčit, způsobit tedy smrt jednoho, aby pět lidí zachránil. Uvažuje tedy víc racionálně, utilitaristicky. Tento efekt použitého jazyka je znám jako tzv. *Foreign Language Effect*.⁶⁶ Je ale nutno podotknout, že efekt použitého jazyka je ovlivňován dalšími faktory, například tím, jestli je úkol zadán ústně, nebo písemně, nebo tím, jak často cizí nebo mateřský jazyk používáme a jakým způsobem jsme si ho osvojovali.

S emocemi v jazyce se denně setkáváme v nadávkách a vulgarismech. Neurolingvistické experimenty ukazují, že pokud s námi někdo mluví naštvaně, nadává nám, tak náš mozek vykazuje mnohem silnější aktivitu v rychlém frekvenčním pásmu. Znamená to, že oproti neutrální řeči v naštvané řeči pozorněji sleduje, co nám kdo říká, a přesněji odhaduje, co za slova bude následovat, soustředí se (a z evolučního hlediska se možná připravuje k boji nebo útěku).⁶⁷

Vědci zjistili, že to, jak moc nás nadávka zasáhne nebo jak moc se začervenáme při zaslechnutí sprostého slova, je ovlivněno jazykem, ve kterém nadávku nebo vulgarismus slyšíme. Emoční náboj slov vnímáme jako silnější ve svém mateřském jazyce než v jazyce cizím. Vliv má taky to, jak dominantní daný jazyk v našem životě je. Lidé, kteří svůj mateřský jazyk používají denně, v něm taky zpracovávají emoce silněji než lidé, kteří ho skoro nepoužívají (protože například žijí v zahraničí). V kontextu druhého a dalšího jazyka hraje významnou roli to, jakým způsobem jsme se cizí jazyk učili. Pokud šlo o imerzní učení – tedy přirozené osvojení jazyka přímo vnořením se do společnosti, kde se jím mluví –, vnímáme emoční náboj slov silněji, než pokud jsme se jazyk naučili v jazykové třídě tradiční školní metodou.⁶⁸ Z toho vyplývá, že jazyk je našemu srdci nejbliž, pokud je to náš mateřský jazyk, který denně používáme, nebo pokud je to druhý jazyk, který jsme si osvojili mimo školní lavice, v jeho přirozeném prostředí.

Pokud se lidé budou moct učit jazyky podobným způsobem, jako se děti učí svůj mateřský jazyk, bez viditelné námahy a velkého úsilí, budou se je učit rádi, budou jich znát víc a budou rádi objevovat nové kultury. Schopnost naučit se jazyk toho druhého povede k hlubšímu vzájemnému porozumění a chápání se napříč rozdílnými národy a etniky. Věříme, že takový jazykově a kulturně propojenější svět by mohl přispět taky k menšímu množství neřešitelných konfliktů. A proto si přejeme, aby se metoda přirozeného učení jazyků rozšířila a pomohla k otevřenému a respektujícímu světu.

Během své praxe s výukou jazyků a prozkoumáváním vědeckých poznatků jsme si začali uvědomovat, že stačí dospělé „nechat prožít dětství v novém jazyce“. To jim umožní znova využít mechanismy učení, díky kterým si dřív osvojili svůj mateřský jazyk. Cítili jsme velkou zodpovědnost předat tyto poznatky dál touto knihou a aplikací Mooveez, do které jsou principy přirozeného učení jazyka zabudované. Teď se dospělým naskýtá jedinečná příležitost přirozeně si osvojit nový jazyk jen tím, že v něm zkusí zrychleně prožít (svoje druhé, třetí...) dětství. Vědecké poznatky naznačují, že pokud dospělému nabídneme nový jazyk stejným způsobem, jakým se v dětství setkával se svým mateřským jazykem, dokáže se ho učit bez úsilí a plynule – podobně, jak se učil jazyk mateřský.

Co nám říká věda

Znova prožít v novém jazyce dětství, oživit zapomenuté myšlenky vědy

Aspekty přirozeného učení se jazyků v dospělosti, které se vám snažíme v této knize předat, nejsou ve své podstatě žádná novinka. Už na přelomu 70. a 80. let minulého století představil Stephen Krashen svoji teorii, která se vyjadřovala k osvojování a výuce druhého jazyka.⁶⁹ Stála na třech základních pilířích. Prvním bylo zaměřit se na implicitní učení se (osvojování) namísto explicitního (vysvětlování), druhým pilířem bylo respektovat přirozenou posloupnost jazykových jevů a třetím bylo poskytnout kvalitní a srozumitelný input. Na velmi podobných pilířích stojí i naše metoda přirozeného učení. Pokusili jsme se vám na různých vědeckých poznatcích ukázat, že právě implicitní učení bez instrukcí je klíčem k přirozenému osvojení jazyka a schopnosti ho používat. Představili jsme vám pořadí kroků, ve kterém si jazyk osvojují děti, a ilustrovali jsme, že dodržení tohoto pořadí v učení se cizího jazyka v dospělosti může nést ovoce (zatímco Krashen se zaměřoval na dodržování pořadí v osvojování anglických gramatických struktur, naše představa dodržení pořadí se vztahuje na celý jazyk v jeho komplexitě a platí pro učení se *jakéhokoliv* jazyka). Stejně jako Krashenova původní teorie nabízíme v každé fázi učení dospělému srozumitelný input adekvátní jeho aktuálním schopnostem, který ho přirozeně posune o schůdek dál. Důraz je kladen právě na input – nenutíme uživatele ihned jazyk produkovat, umožňujeme mu zažít si tzv. „tiché období“, kdy jazyk vnímá, postupně mu rozumí a sám nic neříká; mluvení přichází postupně, až je na něj uživatel připraven. Uživatel ovšem jen pasivně neposlouchá – je do procesu osvojování jazyka vtažen, i v tzv. tiché fázi je motivován jazyku rozumět, reagovat na něj, chápat jeho komunikační a sociální funkci.

Krashenova metoda byla v 80. letech kritizována a zavržena. Z velké části to bylo kvůli potřebě vzdělávacího systému žáky a studenty hodnotit, očekávané výstupy jazykové výuky jednoduše kvantifikovat a popsat. Dílčí aspekty přirozeného učení se druhého jazyka ovšem částečně probublaly do různých metod, z nichž některé se ujaly líp a jiné hůř.⁷⁰ V naší metodě, kterou jsme vám představili v této knize, cestu přirozeného osvojování cizího jazyka následujeme ve vší celistvosti. Vydejte se na tuhle cestu s námi.

Obrázek 5.2

Naše metoda vrací dospělého na cestu k jazyku, kterou už minimálně jednou prošel – když si osvojoval svůj mateřský jazyk. Aktuální vědecké poznání a laboratorní studie, na kterých je naše metoda založena, taky čerpají z bohaté vědecké historie a myšlenek vědců před námi.

Pokud vám metoda dětmi inspirovaného jazykového učení dává smysl, není nic lepšího než ji otestovat na vlastní kůži. Budete mezi prvními, kteří si kompletní metodu přirozeného učení implementovanou v naší mobilní aplikaci vyzkouší. Budeme rádi za vaši zpětnou vazbu, která nám pomůže metodu vyladovat tak, aby ji každý dospělý s radostí přijal a došel díky ní až do cíle.

Přejeme si, aby se komunita vás uživatelů, kteří se jazyky učíte přirozeně jako děti, rozšiřovala po celém světě a pomohla naší vizi vytvářet společně s vámi svět, ve kterém si lidé rozumí.

Seznam zdrojů a literatury

- ¹ Zdroj dat: Country factsheets na webu <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2979>.
- ² Escudero, P., Simon, E., & Mulak, K. E. (2014). Learning words in a new language: Orthography doesn't always help. *Bilingualism: Language and Cognition*, 17(2), 384–395.
- ³ Bassetti, B. (2017). Orthography affects second language speech: Double letters and geminate production in English. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 43(11), 1835–1842.
- ⁴ Chládková, K., Podlipský, V. J., Jarůšková, L., & Šimáčková, Š. (2025). Tuning in to a novel language is easier without orthography. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1–10.
- ⁵ Mitterer, H., & McQueen, J. M. (2009). Foreign subtitles help but native-language subtitles harm foreign speech perception. *PloS ONE*, 4(11), e7785.
- ⁶ Lichtman, K. (2021). What about fluency? Implicit vs. explicit training affects artificial mini-language production. *Applied Linguistics*, 42(4), 668–691.
- ⁷ Morgan-Short, K., Steinhauer, K., Sanz, C., & Ullman, M. T. (2012). Explicit and implicit second language training differentially affect the achievement of native-like brain activation patterns. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 24(4), 933–947.
- ⁸ Suzuki, Y., DeKeyser, R., Huang, Y. T. (2023). Implicit (not explicit) learning aptitude predicts the acquisition of difficult (not easy) structure: A visual-world eye-tracking study. In: Wen, Z., Skehan, P., Sparks, R. L. (eds.), *Language Aptitude Theory and Practice*. Cambridge Applied Linguistics. Cambridge University Press, 381–413.
- ⁹ Howard, D. V., & Howard, J. H. (2001). When it does hurt to try: Adult age differences in the effects of instructions on implicit pattern learning. *Psychonomic Bulletin & Review*, 8, 798–805.
- ¹⁰ Mattingley, W., Hay, J., Todd, S., Panther, F., King, J., & Keegan, P. J. (2024). Ongoing exposure to an ambient language continues to build implicit knowledge across the lifespan. *Linguistics Vanguard*, 10(1), 345–355.
- ¹¹ Horner, V., Whiten, A., Flynn, E., & De Waal, F. B. (2006). Faithful replication of foraging techniques along cultural transmission chains by chimpanzees and children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 103(37), 13878–13883.
- ¹² Graham, K. E., & Hobaiter, C. (2023). Towards a great ape dictionary: Inexperienced humans understand common nonhuman ape gestures. *PLoS Biology*, 21(1), e3001939.
- ¹³ Terrace, H. S., Petitto, L. A., Sanders, R. J., & Bever, T. G. (1979). Can an ape create a sentence? *Science*, 206(4421), 891–902.
- ¹⁴ Patel, A. D., Iversen, J. R., Bregman, M. R., et al. (2009). Experimental evidence for synchronization to a musical beat in a nonhuman animal. *Current Biology*, 19, 827–830.
- ¹⁵ Roubalová, T., Jarůšková, L., Chládková, K., & Lindová, J. (2024). Comparing the productive vocabularies of Grey parrots (*Psittacus erithacus*) and young children. *Animal Cognition*, 27(1), 45.
- ¹⁶ Duengen, D., Fitch, W. T., & Ravignani, A. (2023). Hoover the talking seal. *Current Biology*, 33(2), R50–R52.
- ¹⁷ Klein, R. G. (2017). Language and human evolution. *Journal of Neurolinguistics*, 43, 204–221.
- ¹⁸ Johansson, S. (2015). Language abilities in Neanderthals. *Annual Review of Linguistics*, 1(1), 311–332.
- ¹⁹ Peter, V., van Ommen, S., Kalashnikova, M., Mazuka, R., Nazzi, T., & Burnham, D. (2022). Language specificity in cortical tracking of speech rhythm at the mora, syllable, and foot levels. *Scientific Reports*, 12(1), 13477.
- ²⁰ Lizarazu, M., Carreiras, M., Bourguignon, M., Zarraga, A., & Molinaro, N. (2021). Language proficiency entails tuning cortical activity to second language speech. *Cerebral Cortex*, 31(8), 3820–3831.
- ²¹ Kynčlová, K., & Chládková, K. (2024). Neural indices of online statistical learning in visual speech. In *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 46, 5302–5309.
- ²² Sato, H., Hirabayashi, Y., Tsubokura, H., Kanai, M., Ashida, T., Konishi, I., ... & Maki, A. (2012). Cerebral hemodynamics in newborn infants exposed to speech sounds: A whole-head optical topography study. *Human brain mapping*, 33(9), 2092–2103.
- ²³ May, L., Gervain, J., Carreiras, M., & Werker, J. F. (2018). The specificity of the neural response to speech at birth. *Developmental Science*, 21(3), e12564.
- ²⁴ Abboub, N., Nazzi, T., & Gervain, J. (2016). Prosodic grouping at birth. *Brain and Language*, 162, 46–59.
- ²⁵ Dvořáková, M., Kikořová, N., Urbanec, J., Goetz, A., & Chládková, K. (2025). Detecting foreign rhythm in native-language speech at birth. Preprint.
- ²⁶ Mampe, B., Friederici, A. D., Christophe, A., & Wermke, K. (2009). Newborns' cry melody is shaped by their native language. *Current Biology*, 19(23), 1994–1997.
- ²⁷ Wermke, K., Ruan, Y., Feng, Y., Dobnig, D., Stephan, S., Wermke, P., ... & Shu, H. (2017). Fundamental frequency variation in crying of Mandarin and German neonates. *Journal of Voice*, 31(2), 255.e25–255.e30.
- ²⁸ Oller, D. K., Ramsay, G., Bene, E., Long, H. L., & Griebel, U. (2021). Protophones, the precursors to speech, dominate the human infant vocal landscape. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376(1836), 20200255.

- ²⁹ Yoo, H., Bowman, D. A., & Oller, D. K. (2018). The origin of protoconversation: An examination of caregiver responses to cry and speech-like vocalizations. *Frontiers in Psychology*, 9, 1510.
- ³⁰ Werker, J. F., & Lalonde, C. E. (1988). Cross-language speech perception: Initial capabilities and developmental change. *Developmental Psychology*, 24(5), 672.
- ³¹ Chládková, K., Urbanec, J., Skálová, S., & Kremláček, J. (2021). Newborns' neural processing of native vowels reveals directional asymmetries. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 52, 101023.
- ³² Chládková, K., & Paillereau, N. (2020). The what and when of universal perception: A review of early speech sound acquisition. *Language Learning*, 70(4), 1136–1182.
- ³³ Kuhl, P. K., Williams, K. A., Lacerda, F., Stevens, K. N., & Lindblom, B. (1992). Linguistic experience alters phonetic perception in infants by 6 months of age. *Science*, 255(5044), 606–608.
- ³⁴ Saffran, J. R., Aslin, R. N., & Newport, E. L. (1996). Statistical learning by 8-month-old infants. *Science*, 274(5294), 1926–1928.
- ³⁵ Johnson, E. K., & Jusczyk, P. W. (2001). Word segmentation by 8-month-olds: When speech cues count more than statistics. *Journal of Memory and Language*, 44(4), 548–567.
- ³⁶ Thiessen, E. D., & Saffran, J. R. (2007). Learning to learn: Infants' acquisition of stress-based strategies for word segmentation. *Language Learning and Development*, 3(1), 73–100.
- ³⁷ Batterink, L. J., & Paller, K. A. (2017). Online neural monitoring of statistical learning. *Cortex*, 90, 31–45.
- ³⁸ Quine, W. V. O. (1960, 2013). *Word and object*. MIT Press.
- ³⁹ Aslin, R. N., & Wang, A. F. (2021). A distributional perspective on the gavagai problem in early word learning. *Cognition*, 213, 104680.
- ⁴⁰ Smith, L., & Yu, C. (2008). Infants rapidly learn word-referent mappings via cross-situational statistics. *Cognition*, 106(3), 1558–1568.
- ⁴¹ Vlach, H. A., & Johnson, S. P. (2013). Memory constraints on infants' cross-situational statistical learning. *Cognition*, 127(3), 375–382.
- ⁴² Berko, J., & Brown, R. (1960). Psycholinguistics research methods. In: P. H. Mussen (ed.), *Handbook of research methods in child development*. New York: Wiley.
- ⁴³ Swingle, D., & Aslin, R. N. (2000). Spoken word recognition and lexical representation in very young children. *Cognition*, 76(2), 147–166.
- ⁴⁴ Ferry, A., Nespor, M., & Mehler, J. (2020). Twelve to 24-month-olds can understand the meaning of morphological regularities in their language. *Developmental Psychology*, 56(1), 40.
- ⁴⁵ Anderson-Hsieh, J., Johnson, R., & Koehler, K. (1992). The relationship between native speaker judgments of nonnative pronunciation and deviance in segmentals, prosody, and syllable structure. *Language Learning*, 42(4), 529–555.
- ⁴⁶ White, L., Mattys, S. L., & Wiget, L. (2012). Language categorization by adults is based on sensitivity to durational cues, not rhythm class. *Journal of Memory and Language*, 66(4), 665–679.
- ⁴⁷ Chládková, K., Podlipský, V. J., Jarůšková, L., & Šimáčková, Š. (2025). Tuning in to a novel language is easier without orthography. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1–12.
- ⁴⁸ Escudero, P., & Williams, D. (2014). Distributional learning has immediate and long-lasting effects. *Cognition*, 133(2), 408–413.
- ⁴⁹ Chládková, K., & Šimáčková, Š. (2021). Distributional learning of speech sounds: An exploratory study into the effects of prior language experience. *Language Learning*, 71(1), 131–161.
- ⁵⁰ Chládková, K., Boersma, P., & Escudero, P. (2022). Unattended distributional training can shift phoneme boundaries. *Bilingualism: Language and Cognition*, 25(5), 827–840.
- ⁵¹ Chládková, K., Podlipský, V. J., & Chionidou, A. (2017). Perceptual adaptation of vowels generalizes across the phonology and does not require local context. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 43(2), 414.
- ⁵² Chládková, K., Podlipský, V. J., Nudga, N., & Šimáčková, Š. (2021). The McGurk effect in the time of pandemic: age-dependent adaptation to an environmental loss of visual speech cues. *Psychonomic Bulletin & Review*, 28, 992–1002.
- ⁵³ Campfield, D. E., & Murphy, V. A. (2014). Elicited imitation in search of the influence of linguistic rhythm on child L2 acquisition. *System*, 42, 207–219.
- ⁵⁴ Baills, F., & Prieto, P. (2023). Embodying rhythmic properties of a foreign language through hand-clapping helps children to better pronounce words. *Language Teaching Research*, 27(6), 1576–1606.
- ⁵⁵ Zhang, Y., Baills, F., & Prieto, P. (2020). Hand-clapping to the rhythm of newly learned words improves L2 pronunciation: Evidence from training Chinese adolescents with French words. *Language Teaching Research*, 24(5), 666–689.
- ⁵⁶ Li, P., Baills, F., Baqué, L., & Prieto, P. (2023). The effectiveness of embodied prosodic training in L2 accentedness and vowel accuracy. *Second Language Research*, 39(4), 1077–1105.
- ⁵⁷ Lenneberg, E. H. (1967). The biological foundations of language. *Hospital Practice*, 2(12), 59–67.
- ⁵⁸ Krashen, S. (1973). Lateralization, language learning and the critical period: Some new evidence. *Language Learning*, 23, 63–74.

- ⁵⁹ Long, M. H. (1990). Maturational constraints on language development. *Studies in Second Language Acquisition*, 12(3), 251–285.
- ⁶⁰ Hartshorne, J. K., Tenenbaum, J. B., & Pinker, S. (2018). A critical period for second language acquisition: Evidence from 2/3 million English speakers. *Cognition*, 177, 263–277.
- ⁶¹ van der Slik, F., Schepens, J., Bongaerts, T., & van Hout, R. (2022). Critical Period Claim Revisited: Reanalysis of Hartshorne, Tenenbaum, and Pinker (2018) Suggests Steady Decline and Learner-Type Differences. *Language Learning*, 72(1), 87–112.
- ⁶² Flege, J. E., & Bohn, O. S. (2021). The revised Speech Learning Model (SLM-r). In: R. Wayland (ed.), *Second Language Speech Learning: Theoretical and Empirical Progress*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 3–83.
- ⁶³ Havron, N., Raviv, L., & Arnon, I. (2018). Literate and preliterate children show different learning patterns in an artificial language learning task. *Journal of Cultural Cognitive Science*, 2(1), 21–33.
- ⁶⁴ Bialystok, E. (1997). The structure of age: In search of barriers to second language acquisition. *Second language research*, 13(2), 116–137.
- ⁶⁵ Singleton, D., & Leśniewska, J. (2021). The critical period hypothesis for L2 acquisition: An unfalsifiable embarrassment? *Languages*, 6(3), 149.
- ⁶⁶ Del Maschio, N., Crespi, F., Peressotti, F., Abutalebi, J., & Sulpizio, S. (2022). Decision-making depends on language: A meta-analysis of the Foreign Language Effect. *Bilingualism: Language and Cognition*, 25(4), 617–630.
- ⁶⁷ Kikořová, N., & Chládková, K. (2024). Neural oscillatory and ERP indices of prediction in emotional speech. In: *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 46, 5341–5348.
- ⁶⁸ Dewaele, J. M. (2004). The emotional force of swearwords and taboo words in the speech of multilinguals. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25(2–3), 204–222.
- ⁶⁹ Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon.
- ⁷⁰ Lichtman, K., & VanPatten, B. (2021). Was Krashen right? Forty years later. *Foreign Language Annals*, 54(2), 283–305.

Učte se jazyky jako děti. Bez námahy.

8 jazyků
k dispozici

O aplikaci Mooveez

- Aplikace vytváří co nejpřirozenější prostředí pro naučení se mnoha světových jazyků.
- S nadsázkou s ní můžete zrychleně znovu prožít dětství, ale v novém jazyce.
- Je vyvinutá ve spolupráci s Filozofickou Fakultou Univerzity Karlovy.
- Uživatele k novému jazyku vede cestou, která je inspirovaná cestou dětí k mateřskému jazyku a je přizpůsobena pro dospívající a dospělé..
- Je vítězem světové ceny Eltons v kategorii digitální inovace roku udělené společností British Council v roce 2016.
- Obsahuje unikátní funkcionality a obsah, které nenaleznete v žádné jiné jazykové aplikaci.
- Každý se může naučit komunikovat v novém jazyce bez námahy. Aplikaci si můžete stáhnout zde:

Ke stažení zde:

www.mooveez.com

Každý z nás se naučil svůj mateřský jazyk. Několik let to člověku trvá, ale v běžném prostředí se mateřský jazyk naučí každé zdravé dítě. Když se ale učíme další jazyk v dospělosti, naše úsilí často končí neúspěchem.

Čím to je? Přicházíme s věkem o svoje schopnosti učit se jazyky? Kdepak. Podle vědeckých zjištění máme k jazykovému učení dostupné stále stejné mechanismy, díky kterým jsme si v dětství osvojili svůj mateřský jazyk. Jen jsme je v dospělosti z různých důvodů přestali používat a začali jsme se jazyky učit jinak.

Vydáme se na cestu, na které znova objevíme schopnosti pro jazykové učení vlastní všem lidem, mladým i starším. Děti se mateřský jazyk naučí bez zjevné námahy, spontánně, radostně a spolehlivě. Vědecké výzkumy naznačují, že pokud se dospělí budou učit cizí jazyky podobně, jako se v dětství učili svůj mateřský jazyk, můžou si je bez námahy osvojit, skvěle rozumět a plynně hovořit.

„Kniha zaujme každého, kdo chce porozumět podstatě jazykového učení. Autoři přístupným a poutavým stylem představují vědecké poznatky o jazyce a jazykovém učení a vysvětlují, jak je na těchto poznatcích vystavená jejich výuková aplikace. Účelem je přesvědčit čtenáře o tom, že cesta dospělého člověka ke znalosti cizího jazyka může kopírovat cestu dítěte k jazyku mateřskému. Díky vysoké odborné úrovni autorů a jejich bohaté zkušenosti s jazykovou výukou se to může podařit.“

*Šárka Šimáčková, MA, PhD
Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci*

